

CELJSKA ZGODBA BREZMEJNEGA IN BREZČASNEGA KOROŠKEGA PLEBISCITA

RAZISKOVALNA NALOGA ZGODOVINA

Avtorici: Kristina Bahč,
Nika Lebeničnik

Mentorica:
Vesna Gubenšek Bezgovšek, prof.

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, 2021

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujema vsem, ki ste nama pomagali pri izdelavi raziskovalne naloge, naju usmerjali in nama stali ob strani.

Iskrena hvala mentorici Vesni Gubenšek Bezgovšek, ki naju je sprejela pod svoje okrilje in naju premišljeno vodila po raziskovalni poti. Zahvaljujema se ji za usmerjanje, strokovni in jezikovni pregled naloge ter za izvirne ideje in pomoč pri iskanju literature.

Hvala gospe Rosani Kusterle, ki se je odzvala na najino prošnjo in z veseljem sodelovala v pogovoru ter z nama delila slikovno gradivo.

Hvala dr. Danijelu Grafenauerju za dopisovanje, informacije in članke o delovanju Kluba koroških Slovencev (na Celjskem) med obema vojnama.

Hvala gospodu Srečku Mačku in gospema Janji Jedlovčnik ter Anici Gubenšek Gračnar iz Osrednje knjižnice Celje, da so nama v koronačasu pomagali pri iskanju in pripravi knjižnega gradiva.

Hvala gospe Andreji Humar Gruden za dostop do igre Plebiscit Izidorja Cankarja.

Hvala vsem, ki ste odgovorili na anketna vprašanja.

Hvala tudi vsem prijateljem in najbližjim, ki ste naju bodrili na najini raziskovalni poti.

POVZETEK

V nalogi sva raziskali boj za slovensko severno mejo in koroški plebiscit: kaj je do njega privedlo, kako so ga izpeljali, vpliv propagande in kakšne so bile razmere na Koroškem po njegovi izvedbi. Vključili sva tudi Libeliče, ki so se po dodelitvi Avstriji uprle, v uporuh uspele in se tako osvobodile avstrijskega vpliva. Mnoge občine si tega niso upale, zato so bile podvržene nasilnemu ponemčevanju prebivalstva. Zaradi močne protislovenske politike so se bili mnogi zavedni Slovenci prisiljeni preseliti v matično državo, kjer so ustanovili Klub koroških Slovencev, ki se z odboroma v Ljubljani in Mariboru še danes zavzema za pravice Slovencev na avstrijskem Koroškem. Posledica nemirnih poveljnih razmer je bila tudi preselitev Mohorjeve družbe v Celje, kjer deluje še danes.

Zanimalo naju je, kako so vse te vidike plebiscita doživljali na Celjskem, zato sva se poglobili v celjsko liberalno glasilo *Nova doba*, ki je izhajalo v tistem času, in analizirali članke, ki so bili povezani z dogajanjem na Koroškem. Zgodovinska dejstva sva obogatili z odlomki iz literarnih del, ki so povezani z omenjeno tematiko. Vključili pa sva tudi anketo, s katero sva preverili znanje anketirancev o obravnavani tematiki.

Ključne besede: poveljne razmere, koroški plebiscit, propaganda, Libeliče, Mohorjeva družba, *Nova doba*.

KAZALO VSEBINE

I UVOD	1
II O RAZISKOVANJU	2
2.1 NAMEN NALOGE.....	2
2.2 HIPOTEZE.....	2
2.3 POTEK DELA.....	3
2.4 ISKANJE VIROV.....	4
III TEORETIČNI DEL	5
3.1 POVOJNE RAZMERE NA SEVERNI MEJI.....	5
3.1.1 ODLOČITVE NA PARIŠKI MIROVNI KONFERENCI.....	11
3.2 KOROŠKI PLEBISCIT.....	13
3.2.1 PROPAGANDA.....	13
3.2.2 REZULTATI PLEBISCITA.....	18
3.3 PO PLEBISCITU.....	20
3.3.1 LIBELIČE.....	20
3.3.2 KOROŠKI BEGUNCI IN SELITEV MOHORJEVE DRUŽBE.....	22
3.3.3 PROBLEMATIKA ŠOLSTVA IN MANJŠINE NA KOROŠKEM.....	27
IV PRAKTIČNI DEL	29
4.1 POVOJNE RAZMERE, PLEBISCIT IN NJEGOVE POSLEDICE V LUČI GLASILA NOVA DOBA.....	29
4.1.1 POVOJNE RAZMERE NA KOROŠKEM.....	30
4.1.2 VIHARNO LETO 1920.....	52
4.1.3 REZULTATI PLEBISCITA IN NJEGOVE POSLEDICE.....	71
V ANKETA	91
VI ZAKLJUČEK	110
VII LITERATURA IN VIRI	114
7.1 LITERATURA.....	114
VIII PRILOGE	121
8.1 ANKETNI VPRAŠALNIK.....	121
8.2 INTERVJU Z GOSPO ROSANO KUSTERLE.....	124
8.3 ROKOPIS IZ AGITACIJSKE IGRE PLEBISCIT IZIDORJA CANKARJA.....	127
8.4 DODATNI IZBOR LITERARNIH ODLOMKOV.....	128

KAZALO SLIK

Slika 1: Redna poštna znamka Države SHS, na kateri je upodobljen suženj, ki trga verige	6
Slika 2: Rudolf Maister	6
Slika 3: Franjo Malgaj	7
Slika 4: Srečko Puncer	7
Slika 5: Fran Roš	8
Slika 6: Naslov v <i>Slovenskem narodu</i>	9
Slika 7: Rudolf Maister med govorom v Mariboru 28. 4. 1919	9
Slika 8: Plebiscitni lepak Vergeßt nicht der Volkswehr im Mai 1919!	10
Slika 9: Predlogi razmejitev črt za severno mejo	12
Slika 10: Sveti lintvern in koroški Nemčurji	14
Slika 11: Jugoslovanska propaganda 1	14
Slika 12: Jugoslovanska propaganda 2	14
Slika 13: Koroški Slovenec ubije celovškega lintvena	15
Slika 14: Zelena žaba pred plebiscitom in po njem	15
Slika 15: Avstrija kot nekmetijska dežela	16
Slika 16: Plebiscitne zapovedi za Slovence	17
Slika 17: Vas Libeliče	20
Slika 18: Propagandi letak	21
Slika 19: Ustanovni zbor Kluba koroških Slovencev v Celju, 14. 10. 1928	24
Slika 20: Stavba Mohorjeve družbe v Celovcu (levo), na Prevaljah (sredina) in v Celju (desno)	25
Slika 21: Naslovnica prve številke <i>Nove dobe</i>	29
Slika 22: Naslov iz <i>Nove dobe</i>	38
Slika 23: Osmrtnica v <i>Novi dobi</i>	39
Slika 24: Naslov v <i>Novi dobi</i>	41
Slika 25: Naslov v <i>Novi dobi</i> ob zmagah jugoslovanske vojske	44
Slika 26: Naslov ob veselju ob uspehih jugoslovanske vojske	45
Slika 27: Naslov lista koroških Nemcev v propagandne namene	51
Slika 28: Propagandni naslov v <i>Novi dobi</i>	62
Slika 29: Propagandni naslov iz <i>Nove dobe</i>	64
Slika 30: Propagandni naslov v <i>Novi dobi</i>	65
Slika 31: Naslov v <i>Novi dobi</i> po plebiscitu	66
Slika 32: Uradni rezultati plebiscita po okrajih	68
Slika 33: Stenski koledar Zvezne tiskarne	75
Slika 34: Libeliče	76
Slika 35: Libeliče in meja	77
Slika 36: Članek v <i>Jutru</i>	77
Slika 37: Članek v <i>Slovincu</i>	77
Slika 38: Ročna brizgalna v Libeličah	78
Slika 39: Propaganda, s katero sta izpostavljeni barvi volilnih listkov	88
Slika 40: Sestanek koroških emigrantov	125
Slika 41: Hrbtna stran slike s sestanka koroških emigrantov	126
Slika 42: Rokopis Izidorja Cankarja (odlomek iz igre Plebiscit)	127

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Spol anketirancev.....	90
Graf 2: Starost anketirancev	91
Graf 3: Obiskovana ali zaključena stopnja izobrazbe	92
Graf 4: Ocena poznavanja teme glede na starost.....	93
Graf 5: Ocena poznavanja teme glede na izobrazbo	93
Graf 6: Vzrok za izvedbo koroškega plebiscita in število odgovorov glede na starostno skupino	94
Graf 7: Vzrok za izvedbo koroškega plebiscita in število odgovorov glede na izobrazbo.....	94
Graf 8: Datum izvedbe koroškega plebiscita in odgovori glede na starostno skupino.....	96
Graf 9: Datum izvedbe koroškega plebiscita in odgovori glede na izobrazbo	96
Graf 10: Vpliv plebiscita na položaj koroških Slovencev in odgovori glede na izobrazbo.....	98
Graf 11: Vpliv plebiscita na položaj koroških Slovencev in odgovori glede na starost.....	98
Graf 12: Odgovori na vprašanje glede pomembnosti Rudolfa Maistra glede na starostno skupino ...	100
Graf 13: Odgovori na vprašanje glede pomembnosti Rudolfa Maistra glede na izobrazbo.....	100
Graf 14: Odgovori na vprašanje o barvi volilnih listkov glede na starostno skupino	103
Graf 15: Odgovori na vprašanje o barvi volilnih listkov glede na izobrazbo.....	103
Graf 16: Poznavanje Libelič glede na starostno skupino	105
Graf 17: Poznavanje Libelič glede na izobrazbo.....	105
Graf 18: Poznavanje usode Libelič glede na starostno skupino	106
Graf 19: Poznavanje usode Libelič glede na izobrazbo	107
Graf 20: Poznavanje pisateljev, ki so pisali o koroškem plebiscitu in o koroških Slovencih glede na starostne skupine	108
Graf 21: Poznavanje pisateljev, ki so pisali o koroškem plebiscitu in o koroških Slovencih glede na izobrazbo	108

I UVOD

Koroška ima za Slovence pomembno zgodovinsko vrednost, saj predstavlja zibelko slovenstva. Kljub temu dejstvu pa je večina tega ozemlja leta 1920 s koroškim plebiscitom prešla pod avstrijsko upravo. Kakšna je zgodba slovenskega boja za ta del ozemlja, ki Slovincem toliko pomeni? Kako so koroški Slovenci doživljali plebiscit in dogajanje po njem ter kako so to doživljali Celjani?

Že po prvi svetovni vojni se je pojavilo koroško in štajersko vprašanje: kakšen bo potek slovenske severne meje? Vsaka stran, tako slovenska kot tudi avstrijska, se je prizadevala, da njihova država dobi kar se da največ ozemlja, kar je preraslo v oborožene spopade za mejo. Na štajerskem delu je imel zelo pomembno vlogo general Rudolf Maister, ki je prevzel poveljstvo nad celotno Spodnjo Štajersko, na Koroškem pa je imel vidno vlogo Franjo Malgaj, ki izhaja iz današnjega Šentjurja pri Celju. Končni rezultat vseh bojev je bila odločitev za plebiscit, ljudsko glasovanje na spornem ozemlju.

Obe strani sta želeli prebivalce tega območja pridobiti na svojo stran, kar sta poskušali doseči z različnimi propagandnimi sredstvi. Kljub vsem prizadevanjem Slovencev je bila avstrijska propaganda uspešnejša in to je tudi vplivalo na končni rezultat plebiscita: sporno ozemlje je bilo dodeljeno Avstriji. Ta se je v senžermenski mirovni pogodbi obvezala, da bo spoštovala vse manjšinske pravice, kar se je kmalu izkazalo za prazne obljube. Močno protislovensko delovanje se je odrazilo v izseljevanju zavednih koroških Slovencev z južne Koroške.

Zgodbo, kako so boj za Koroško v letih po prvi svetovni vojni in po koroškem plebiscitu doživljali v Celju, sva odkrivali skozi celjsko liberalno glasilo *Nova doba*. Poglobili sva se tudi v razna književna dela, ki so nastala na temo Korošcev in plebiscita, in z izbranimi odlomki predstavili literarni vpogled v prelomni zgodovinski čas.

II O RAZISKOVANJU

2.1 NAMEN NALOGE

Namen raziskovalne naloge je v teoretičnem delu predstaviti dogajanje po koncu prve svetovne vojne na severni meji, politične razmere leta 1920, torej čas koroškega plebiscita in dogajanje po njem. Namen empiričnega dela je raziskati odmev koroškega plebiscita na Celjskem skozi lokalno liberalno glasilo *Nova doba*, česar se do zdaj še nihče ni podrobneje lotil. Cilj naloge je tudi z anketo preveriti znanje ljudi različnih starostnih skupin o koroškem plebiscitu, njegovih posledicah za koroške Slovence in vplivih na širši slovenski prostor.

2.2 HIPOTEZE

1. Večina anketirancev je že slišala za koroški plebiscit, vendar ne ve natančnega vzroka zanj.
2. Večina anketirancev ne zna časovno umestiti izvedbe koroškega plebiscita.
3. Večina anketirancev ve, kako je koroški plebiscit vplival na položaj koroških Slovencev.
4. Večina anketirancev zna Rudolfa Maistra povezati s koroškim plebiscitom.
5. Večina anketirancev ve, kdo se je boril na severni meji.
6. Večina anketirancev zna naštetih vsaj dve propagandni sredstvi, ki sta ju uporabljali tako Kraljevina SHS kot Avstrija.
7. Večina anketirancev ne ve, kakšne barve so bili volilni listki Avstrije in kakšne barve so bili volilni listki Jugoslavije.
8. Večina anketirancev še ni slišala za usodo Libelič in upor Libeličanov.
9. Večina anketirancev prepozna vsaj dva pisatelja, ki sta pisala o temi koroškega plebiscita in o koroških Slovencih.

2.3 POTEK DELA

Idejo za izdelavo raziskovalne naloge sva dobili v letu 2020, ko smo obeležili 100. obletnico koroškega plebiscita. Spomin na prelomne dogodke leta 1920 smo Slovenci obeležili z nizom dogodkov, in sicer z razstavami, znanstvenimi srečanji in s prispevki na radiju, televiziji ter drugih medijih. Tematika naju je zelo pritegnila, zato sva z zanimanjem sledili aktualnim prispevkom o koroškem plebiscitu in začeli iskati dodatno strokovno literaturo, da bi poglobili svoje znanje o tako pomembnem zgodovinskem dogodku za ves slovenski svet. Med prebiranjem literature sva naleteli na literarne ustvarjalce, ki so v svojih umetniških delih pisali o koroškem plebiscitu in o tedanjih političnih ter socialnih razmerah na Koroškem. Ob tem se nama je porodilo vprašanje, ali so bili s problematiko in o nedorečenem statusu prebivalcev na Koroškem po prvi svetovni vojni seznanjeni tudi drugi Slovenci; natančneje naju je zanimalo, koliko so o tem narodnostnem vprašanju takrat poročali na Celjskem. Tako sva našli najino raziskovalno temo in raziskovanje se je začelo. Po pregledu strokovne literature sva postavili hipoteze, ki so se navezovala na anketo, s katero sva želeli preveriti poznavanje koroškega plebiscita danes. Nalogo sva razdelili na dva dela, na teoretičnega in praktičnega. V teoretičnem delu sva po literaturi povzeli povojne razmere na severni meji, koroški plebiscit in razmere po plebiscitu. V empiričnem delu sva pregledali liberalno glasilo *Nova doba*, ki je izhajalo na Celjskem, in v njem iskali prispevke o problematiki koroških Slovencev ter plebiscitnem dogajanju. Izvedli sva anketo o poznavanju koroškega plebiscita in opravili pogovor z gospo Rosano Kusterle, potomko koroškega Slovenca, ki se je zaradi predplebiscitnih razmer z Mohorjevo družbo najprej preselil na Prevalje, nato pa v Celje, kjer si je ustvaril družino. Prebrali pa sva tudi nekaj leposlovnih del, ki se tematsko navezujejo na dogajanje pred koroškim plebiscitom in po njem ter z izbranimi odlomki popestrili in zaokrožili celjsko zgodovinsko plebiscitno zgodbo.

2.4 ISKANJE VIROV

Najino raziskovanje je med drugim temeljilo na celjskem liberalnem glasilu *Nova doba*, ki je začelo izhajati 4. januarja 1919. Članki so namreč prinašali novice iz Celja in okolice ter obravnavali kulturo in gospodarska vprašanja območja. Zanimivo je bilo raziskovati, ali je mesto med lokalno tematiko našlo tudi širše narodnostno vprašanje koroškega plebiscita. *Nova doba* je izhajala enkrat do trikrat tedensko, in sicer do leta 1941 ter ponovno pod istim naslovom od 1990 do 1995.¹

Za izdelavo raziskovalne naloge sva uporabili literaturo, ki sva jo pridobili v Osrednji knjižnici v Celju in v knjižnici I. gimnazije v Celju. Iskali sva po svetovnem spletu in preko dLib pregledali *Novo dobo* ter nekatera literarna dela slovenskih literatov. Izvedli sva tudi intervju z gospo Rosano Kusterle in pridobili številne dragocene informacije. Z mentorico smo prav tako opravili veliko klicev in vzpostavili stik z ljudmi, ki so nama z veseljem pomagali, kar je bilo med pandemijo še posebej dragoceno. Vso uporabljeno literaturo in spletne vire sva dosledno navedli na koncu raziskovalne naloge.

¹ *Enciklopedija Slovenije*, zv. 8, 1994, str. 12.

III TEORETIČNI DEL

3.1 POVOJNE RAZMERE NA SEVERNI MEJI

Že pred prvo svetovno vojno smo Slovenci imeli precej razvito kulturo, znanost in umetnost, izoblikovan svoj lasten jezik in jasno politično voljo.² Zaradi odhodov na fronto med vojno se je tudi pri nas življenje ljudi bistveno poslabšalo. Vojna je v zaledje prinesla pomanjkanje delovne sile, zmanjšanje proizvodnje osnovnih dobrin, hudo druginjo, ki je le še spodbujala vojno dobičkarstvo, temu povrh pa so neugodne klimatske razmere prinesle še slabši pridelek. Začel je veljati "*vojni absolutizem*", sistem izjemnih zakonov, ki je policiji in vojaški oblasti dodelil posebna pooblastila, zaradi česar je bilo po krivem obsojenih veliko nedolžnih ljudi, predvsem na Koroškem pa je nemško uradništvo to izkoristilo za obračun s Slovenci.³

Vse do konca prve svetovne vojne so naši predniki živeli v avstro-ogrski monarhiji, ki je obsegala velik del vzhodne in srednje Evrope. Ta država je obsegala mnogo narodov, med katerimi si je vsak prizadeval za čim več avtonomije in pravic. Slovenci smo bili v okviru te države razdeljeni na več dežel. Na Kranjskem in Goriškem so si Slovenci še lahko izborili določene ugodnosti na jezikovnem področju, saj so tvorili večino tamkajšnjega prebivalstva. V precej bolj neugodnih položajih pa so bili Slovenci na Štajerskem, v Istri in pa predvsem na Koroškem, kjer so tvorili le 21 odstotkov celotnega prebivalstva dežele. Tam so se spopadali z močno raznarodovalno politiko, ki so jo pospeševale utrakvistične šole, v katerih je slovenščina služila le kot sredstvo za pripravo otrok na nadaljnje šolanje v nemščini.⁴

Ker so se počutili močno ogrožene od nemštva, so rešitev iskali v vse bolj jugoslovanski ideji, torej v povezovanju južnih Slovanov v enoten narod. Ogroženi so se čutili predvsem na koroški in štajerski narodni meji, ker je bil tam nemški vpliv največji. 27. oktobra 1918 je avstrijski zunanji minister poslal ameriškemu predsedniku Woodrowu Wilsonu noto, v kateri je priznal narodom Avstro-Ogrske, da se organizirajo po svoji želji. Že dva dni pozneje je tako Ljubljana razglasila konec Avstro-Ogrske in praznovala narodno osvoboditev, prav tega dne pa so tudi razglasili Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov (krajše Država SHS).⁵ S tem dogodkom se je začelo odpirati vprašanje meja prihodnje jugoslovanske države oziroma vprašanje, kolikšen del ozemlja bomo Slovenci izgubili.⁶

² Potočnik, 2018, str. 121.

³ Linasi in Kos, 2020, str. 16, 17.

⁴ Linasi in Kos, 2020, str. 15, 16.

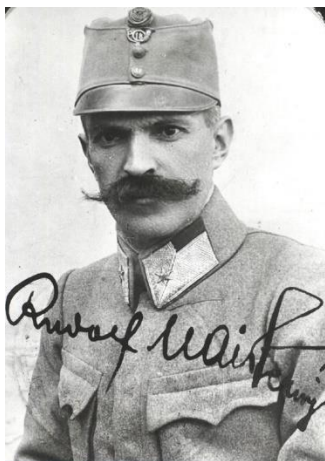
⁵ Potočnik, 2018, str. 121.

⁶ Linasi in Kos, 2020, str. 20.

Slika 1: Redna poštna znamka Države SHS, na kateri je upodobljen suženj, ki trga verige
(Vir: Prunk, et al., 1999, str. 311)

Nadzor nad Mariborom in celotno Spodnjo Štajersko je prevzel tedanji major Rudolf Maister, ki se je že ob koncu poletja sestajal z Antonom Koroščem, s katerim sta razpravljala o tem, kako zavarovati slovenske narodne meje. 12. oktobra je Narodni svet za Štajersko sprejel sklep z zahtevo do vse dosedanje kronovine Štajerske, kjer je skozi zadnja stoletja prebivalo slovensko prebivalstvo. V to novo državo so bili vključeni tudi jezikovni otoki: Maribor, Radlje, Celje, Ptuj in Radgona, ki so bili v starem sistemu ponemčeni.⁷ General Rudolf Maister in Narodni svet za slovensko Štajersko s Karlom Verstovškom na čelu sta ustvarila potrebne razmere za priključitev Maribora k Državi SHS (pozneje tega leta Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev). Maister je narodno-politično mejo utrdil tam, kjer jo je zakoličil že Anton Martin Slomšek leta 1859.⁸

Slika 2: Rudolf Maister
(Vir: https://www.kam.si/general_rudolf_maister/, 25. 3. 2021)

V Mežiški dolini je imel pomembno vlogo Franjo Malgaj, nadporočnik iz Št. Jurija ob Južni železnici (danes Šentjur pri Celju). Poklicali so ga na pobudo Andreja Oseta, predsednika Narodnega sveta za Mežiško dolino. 7. novembra je tako z vlakom pripeljal 40 vojakov

⁷ Rahten, 2020, str. 61–63.

⁸ Potočnik, v *V žarišču dogodkov 1918–1919: Od Prekmurja prek Radgone do Cmureka*, 2018, str. 141.

celjskega pešpolka, od katerih je bila večina prostovoljcev. S 15 prostovoljci se mu je v Slovenj Gradcu pridružil poročnik Arnejčič in s skupnimi močmi so vzpostavili red, utrdili slovensko oblast in zavarovali Mežiško dolino pred nemško zasedbo. Malgaj je v povezavi z Maistrom prav tako zasedel Velikovec in velik del vzhodne Koroške. Bila sta tudi na poti k zasedbi Celovca, a ju je ustavila Narodna vlada za Slovenijo, ker niso želeli prelivanja krvi, prav tako pa so se tudi izgovarjali, da nimajo dovolj živil, s katerimi bi nahranili celovško prebivalstvo.⁹

Slika 3: Franjo Malgaj

(Vir: <https://sen.sik.si/index.php/domoznanstvo/porocnik-franjo-malgaj>, 25. 3. 2021)

Pri borbah za severno mejo ne smemo pozabiti na Braslovčana Srečka Puncerja, ki se je po maturi prostovoljno vključil v boje za severno mejo na Koroškem.¹⁰ Že pred izbruhom vojne je podpiral preporodovce, zaradi svoje proslavanske in proslovenske usmerjenosti pa je hitro postal oblastem politično sumljiv. Med balkansko vojno je vodil radikalne dijake, ki so sodelovali v literarnem krožku Kondor in ustvarjali glasilo *Savinja*. Pridružil se je Malgajevim borcem in hkrati urejal tednik *Jugoslovanski Korotan*.¹¹

Slika 4: Srečko Puncer

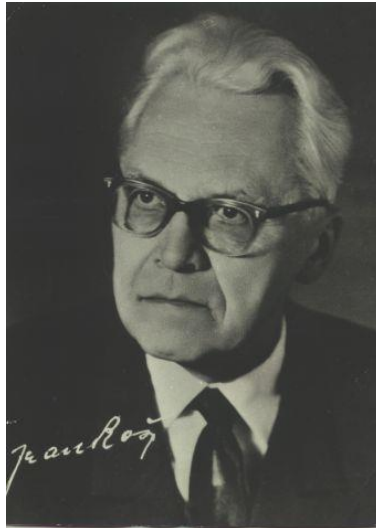
(Vir: <https://www.kamra.si/hu/hirek/item/6-maja-1895-se-je-rodil-srecko-puncer-borec-za-severno-mejo-2.html>, 25. 3. 2021)

⁹ Linasi in Kos, 2020, str. 24–27.

¹⁰ <https://www.vojaskimuzej.si/razstava/razstava.aspx?item=1&page=7> (15. 3. 2021)

¹¹ <https://www.kamra.si/hu/hirek/item/6-maja-1895-se-je-rodil-srecko-puncer-borec-za-severno-mejo-2.html> (15. 3. 2021)

V Celju je bil nameščen nadomestni bataljon 87. pehotnega polka. Vojakov je primanjkovalo, zato je celjski narednik Fran Roš poslal vsem občinam v celjskem okraju poziv k obrambi domovine in dobil je toliko odziva, da so lahko začeli opravljati najnujnejše naloge. Novembra so se celjski vojaki pridružili Maistru v bojih za našo Koroško, kjer so v Mariboru pomagali razorožiti nemško zeleno gardo.¹² Maister je 16. decembra 1918 Franu Malgaju poslal bataljon prostovoljcev celjskega pešpolka, med katerimi sta bila tudi Roš in Puncer.¹³

Slika 5: Fran Roš

(Vir: <http://www.os-frana-rosa.si/o-franu-rosu/>, 25. 3. 2021)

Na sestanku zastopnikov ljubljanske, dunajske in celovške vlade od 9. do 12. 12. 1918 so Nemci ponujali Slovencem okraje Pliberk, Dobrla vas, Železna Kapla, pripravljene pa so bili odstopiti tudi Borovlje. Slovenci so zahtevali celotno slovensko ozemlje, ki ga Nemci niso želeli predati, zato so se dogovorili, naj o tem dokončno odloči mirovna konferenca. Po napadu srbske enote pod Maistrovim ukazom na Grabštajn, je koroška vlada ljubljanski odgovorila, naj vzame na znanje, da do izvedbe mirovne konference spada vsa Koroška (z izjemo občine Jezersko) pod suverenost nemške Avstrije. S tem je celovška uprava tudi odrekla ljubljanski vsako pravico vojaških in upravnih ukrepov glede Koroške. Grabštajnska afera je Maistru odvzela precejšnji del njegove fronte in ga izrinila s Koroške. Z avstrijsko ljudsko vstajo v noči na 27. december 1918 so Avstrijci vdrli v Laboško dolino in se kljub Maistrovem ter Malgajevem posredovanju nevarno približali Dravogradu in naše vojake spravili čez Dravo. Ljubljanska vlada je začetek leta 1919 izdala izklic legije prostovoljcev za Koroško, ki je bil zelo sprejet predvsem na Gorenjskem. Zagovarjali so jo z besedami, da bo Koroška naša le, če jo zasedemo, a se kljub vsemu niso dovolj približali številčnejši in bolj oboroženi avstro-ogrski armadi. Po avstrijski zasedbi Podkloštra, Beljaka in Borovelj je ljubljanska vlada zahtevala, da se ogenj ustavi. Dogovorili so se za pogajanja, s katerimi je ljubljanska vlada želela pridobiti le čas za pripravo nove vojske. Na pogajanjih sta prisostvovala tudi dva ameriška oficirja, ki sta se ob nezmožnosti dogovora obeh vlad ponudila, da pregledata teren in določita demarkacijsko črto. Ponudbo so sprejeli in 22. 1. 1919 podpisali graško-ljubljanski protokol, s katerim za demarkacijsko črto, dokler je ne določita ameriška oficirja, velja tedanji položaj enot. Na svojem obhodu sta ozemlja razdelila na štiri območja in ugotavljala, kateri oblasti so tamkajšnji prebivalci naklonjeni:

- Območje Otok je zajemal črto Drava–Vrbsko jezero–Glina–Krka. Tu se je večinsko prebivalstvo izkazalo naklonjeno Nemcem.

¹² https://www.kamra.si/print.html?item_id=125731&tmpl=print (15. 3. 2021)

¹³ <http://os-frana-rosa.splet.arnes.si/files/2015/03/FRAN-RO%C5%A0-%C5%BDivljenje-proza-in-mladinsko-delo-RN.pdf> (15. 3. 2021)

- Območje Rožna dolina je zajemalo črto Karavanke–Zilja–Ziljica. Prebivalci so se opredelili za Slovence, a bi rajši ostali pod avstrijsko upravo.
- Velikovško koleno, območje severno od Drave med Krko in Volščico. Tamkajšnji kmetje, po rodu Slovenci, so favorizirali avstrijsko upravo.
- Območje Podjunska kotlina, črta Freibach–Drava–karavanški greben. Po podatkih ameriških oficirjev je bilo tu 60 % ljudi za Avstrijo, ostali pa za Jugoslavijo.¹⁴

Predsednik ameriške komisije Coolidge je na mirovni konferenci v Parizu na podlagi teh podatkov sklenil, da je večina prebivalstva koroških Slovencev s proavstrijskim razpoloženjem in tako predlagal mejo na Karavankah. Zaradi vedno slabših vesti iz Pariza, ki so »vzele ljudstvu zadnjo nado na skorajšnjo rešitev izpod jarma potom ukaza konference«¹⁵, se je slovensko prebivalstvo na Koroškem začelo upirati.¹⁶

Koroška se osvoboja!

Vstaja slov. ljudstva proti nemško-boljševškemu nasilju.

*Slika 6: Naslov v Slovenskem narodu
(Vir: Slovenski narod, 29. 4. 1919, str. 1)*

Avstrijska vojska se je kmalu okrepila, prešla v protiofenzivo in napad slovenskega ljudstva je spodletel. Pri ofenzivi so sodelovali tudi celjski in mariborski vojaki, od katerih jih je ostal le še slab bataljon, velika večina ostalih pa je bila ujetih.¹⁷

*Slika 7: Rudolf Maister med govorom v Mariboru 28. 4. 1919
(Vir: Prunk, et al., 1999, str. 309)*

Zaradi neuspešnosti koroške ofenzive se je demarkacijska črta premaknila v škodo Slovencev¹⁸, za kar so krivili vojaško šibkost slovenskih čet.¹⁹ Maister se je najbolj bal zasedbe Dravograda,

¹⁴ Čepič, et al., 1979, str. 608–610.

¹⁵ Slovenski narod, 29. 4. 1919, str. 1.

¹⁶ Čepič, et al., 1979, str. 610.

¹⁷ Čepič, et al., 1979, str. 610.

¹⁸ Naprej, 5. 5. 1919, str. 1.

¹⁹ Slovenski narod, 6. 5. 1919, str. 1.

saj je trdil, da bi bila z njegovim padcem ogrožena Maribor in celotna slovenska Štajerska.²⁰ Pripadniki Volkswehra, avstrijske vojske prostovoljcev, so zasedli celotno ozemlje Koroške, vključno z Dravogradom. Prestopili so tudi štajersko-koroško deželno mejo, pri čemer so zasedli Slovenj Gradec in prodirali proti Muti in Radljam.²¹ Njihovo napredovanje je prestregel nadporočnik Franjo Malgaj, ki se je »kot Leonida pri Termopilah«²² s peščico vojakov boril proti številčnejši avstrijski vojski in tukaj tudi sam padel, a zaustavil prodiranje avstrijskih sil.²³

Slika 8: Plebiscitni lepak *Vergeßt nicht der Volkswehr im Mai 1919!*
(Vir: https://www.kamra.si/print.html?item_id=55780&tmpl=print, 25. 3. 2021)

Avstrijska zasedba naših krajev je trajala tri tedne, spremljalo pa jo je veliko ropov in nasilja do slovenskih domačinov. Nasilje je prekinila ofenziva jugoslovanske vojske, ki je trajala od 28. 5. do 6. 6. 1919. Pred tem se je jugoslovanska vojska dobro pripravila in oborožila.²⁴ Poveljstvo ljubljanske dravske divizije je namreč mobiliziralo pet letnikov, na pomoč pa so prišli tudi trije srbski polki, topništvo in konjenica. Ofenzivo je začel zelo izkušen srbski general Krsto Smiljanić.²⁵ Vse skupaj je jugoslovanska vojska štela pet odredov. Skrajno desnemu Labotskemu odredu je poveljeval general Rudolf Maister, generalštabni polkovnik Ljubomir Miodrag Marić pa je poveljeval Koroškemu odredu, ki je prodiral iz Mislinjske doline. Ob uspehih jugoslovanske vojske se je Volkswehr umaknil na prvo demarkacijsko črto na Dravi in porušil mostove v upanju, da Jugoslovani ne bodo mogli prodreti čez Dravo.²⁶ Labotski in Koroški odred sta prodrla čez enega redkih ohranjenih dravskih mostov pri Dravogradu²⁷ in tako so 3. 6. zasedli Velikovec, tri dni pozneje pa še črto Gosposvetsko polje–Celovec–Vrbsko jezero–Področca. Avstrijci so odklonili premirje, ki naj bi demarkacijsko črto premaknil nad Celovec, sklicevali pa so se na sklep mirovne konference konec maja 1919, v katerem je antanta zahtevala, naj obe strani izpraznita Celovško kotlino. Po tem so Italijani zasedli štiri kilometre široko nevtralno cono med avstrijsko in jugoslovansko demarkacijsko črto, zato se je morala jugoslovanska vojska umakniti z Gospe Svete. Antantna komisija v Celovcu je močno pritiskala na jugoslovansko vojsko, naj zapusti mesto, a se je Beograd temu odločno uprl. Tako so določili

²⁰ Čepič, et al., 1979, str. 610.

²¹ Linasi in Kos, 2020, str. 33.

²² Linasi in Kos, 2020, str. 33.

²³ Čepič, et al., 1979, str. 610.

²⁴ Linasi in Kos, 2020, str. 35.

²⁵ Čepič, et al., 1979, str. 610.

²⁶ Linasi in Kos, 2020, str. 37.

²⁷ Linasi in Kos, 2020, str. 38.

dve okrajni glavarstvi v Borovljah in Velikovcu, civilno upravo v Celovcu pa naj bi uvajali postopoma.²⁸

3.1.1 ODLOČITVE NA PARIŠKI MIROVNI KONFERENCI

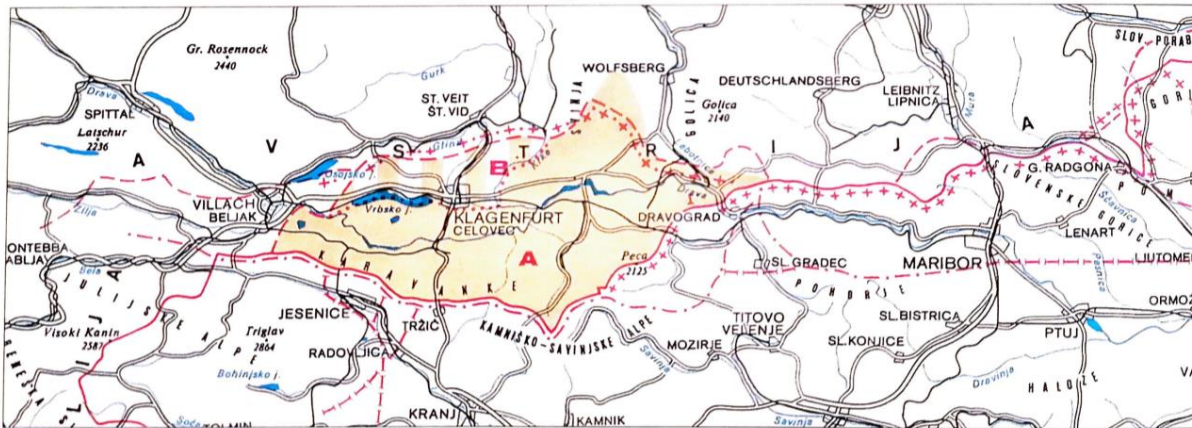
Na mirovni konferenci v Parizu so velesile skušale poravnati medsebojna imperialistična nesoglasja na račun Jugoslavije.²⁹ Jugoslovansko ljudstvo je podpirala Francija, medtem ko so mu bili Američani precej nenaklonjeni. Naša delegacija je potek meje želela po črti Rosskoffl pri Pontebbi–Šmohor–pogorje med Dravsko in Ziljsko dolino–Gumern–Osojsko jezero–Osojske Ture–Ulrihova gora–Magdalenska gora–Svinška planina–Dreieckkogel. Ta želja je na mirovni konferenci sprožila precejšnja nesoglasja. Američani so bili za mejo na Karavankah, proti čemur je jugoslovanska vojska že prej ostro nastopila. Angleži so Avstriji želeli podeliti Pliberk, Železno Kaplo in Celovec, Italijani pa so posredovali v našo škodo in bili za bivšo kranjsko-koroško mejo. Jugoslovanska vlada je 12. 5. predlagala, da bi Celovško kotlino razdelili po zeleni črti: Maloško poldne–proti severu–zahodno od Baškega jezera–Drava–Rožek–zahodni breg Vrbskega jezera–Vrbsko jezero–Glinica–Glina–Krka, pri čemer bi brez plebiscita južni del prešel pod Jugoslavijo, severni pa pod Avstrijo. Avstrijci se z delitvijo Celovške kotline niso strinjali in so predlagali plebiscit le na spornem ozemlju (do Karavank, Julijskih in Karnijskih Alp). Komisija je bila precej naklonjena zeleni črti, a je uveljavitev preprečil Wilson. Ljubljanska vlada se ni vdala in so 4. 6. zeleno črto še enkrat predstavili svetu četvorice. Wilson je popustil in pristal na delitev Celovške kotline v dve coni, a le v primeru, da bodo izvedli plebiscit. Najprej bodo plebiscit izvedli v coni A, južno od zelene črte, in le v primeru jugoslovanske zmage bi plebiscit izvedli še v coni B. To je potrdila tudi teritorialna komisija in do plebiscita upravo v coni A podelila Jugoslaviji, upravo v coni B pa Avstriji. Vojaških čet v obeh conah je smelo ostati le toliko, kolikor so jih potrebovali za vzdrževanje miru, ravnati pa so se morali po ukazih zavezniške komisije. Dne 26. 6. je jugoslovanska delegacija pristala na plebiscit.³⁰

²⁸ Čepič, et al., 1979, str. 612.

²⁹ 18. januarja leta 1919 se je v Versajski palači v Parizu začela pariška mirovna konferenca, na kateri so predstavniki vojnih zmagovalk odločali o usodi poraženek ter o novi politični podobi Evrope. V središču dogajanja so bile štiri svetovne sile: ZDA (Woodrow Wilson), Velika Britanija (Lloyd George), Francija (Georges Clemenceau) in Italija (Vittorio Emanuele Orlando). Predstavniki držav poraženek (Nemčija, Avstrija, Madžarska, Bolgarija in Turčija) so bili povabljeni le k podpisu mirovnih pogodb. Na konferenci ni bilo Rusije. Interesi so bili precej različni. Velika Britanija je želela doseči ravnotežje sil v Evropi, Francozi so se bali za lastno varnost in so si želeli oslabilo Nemčijo, Italijani so imeli močno željo po ozemlju, ZDA pa so se skladno z Wilsonovimi točkami zavzemale za ustanovitev t. i. Društva narodov. ([http://radoved.si/predogled/15533\(4.4.2021\)](http://radoved.si/predogled/15533(4.4.2021)))

³⁰ Čepič, et al., 1979, str. 612, 613.

---+---+---	ameriški predlog	■	zona A plebiscitnega ozemlja
+++++	britanski predlog	■	zona B plebiscitnega ozemlja
+++++	francoski predlog		meja med plebiscitnima conama
---+---+---	italijanski predlog z variantami	---	sedanja slovenska državna meja
---	jugoslovanska zahteva 3. 3. 1919		

Slika 9: Predlogi razmejnitvenih črt za severno mejo
(Vir: Prunk, et al., 1999, str. 308)

3.2 KOROŠKI PLEBISCIT

3.2.1 PROPAGANDA

Še danes je aktualno vprašanje, čemu so slovenski Korošci glasovali za Avstrijo in ne za Kraljevino SHS, v kateri bi lahko živeli s svojimi sorojaki, in kaj je bilo tisto ključno, kar je vplivalo na njihovo odločitev.

Propagandna vojna se je začela takoj, ko je bilo jasno, da je prihodnost Koroške v rokah njenih ljudi. Tako avstrijska kot tudi jugoslovanska propaganda sta pri svojem delu izpostavljali prednosti svoje in slabosti nasprotne strani ter s tem poskušali pridobiti čim več volivcev na svojo stran. Zavedali sta se namreč, da bo plebiscit odločil o tem, kateri državni tvorbi bo pripadlo celotno ozemlje Koroške. Predplebiscitna propaganda je bila usmerjena predvsem v zbujanje nacionalnosti in pripadnosti ter je posledično prinašala obilico izjav o nacionalnih razlikah med slovenstvom in nemštvom.³¹

Že leta 1918 sta obe državi začeli izvajati intenzivni kampanji, da bi ohranili Koroško pod svojim okriljem. Avstrija je pozivala Korošce k priključitvi k njeni brambovski vojski (Abwehrkampf) in redno objavljala pozive, izobešene na plakatih in objavljene v časopisih, kot sta bila *Kärntner Landsmannschaft* in *Heimatsdienst*. Pozivi so najpogosteje mobilizirali koroške Slovence prek podobe pogumnega in dobrega koroškega Nemca, ki je sposoben braniti svojo družino in domovino. V teh propagandnih besedilih zasledimo rabo velelnikov, neposrednega govora in prvoosebni oblik, ki dajejo občutek, kot da nagovarjajo vsakega posameznika.³²

»Vsem svobodo ljubečim Korošcem! ... Pozivam Vas na zadnji boj za našo domovino, za našo svobodo in za našo bodočnost! ... Pohitite! Vsaka minuta je dragocena! Za tistega, ki se od svoje žene ali svojega dela lahko loči le s polovico srca, je bolje, da ostane doma, saj takih moških država sedaj ne potrebuje. Takšni moški naj se najprej opravičijo svoji vesti in kasneje svojim ljudem ter zgodovini te dežele.«³³

Na drugi strani je Kraljevina SHS poskušala prikazati podobo Avstrije kot največjega sovražnika, ki se hoče zgolj polastiti naše zemlje in ki ji ni mar za njene ljudi. Sebe je prikazovala torej kot braniteljico pred pohlepno Avstrijo, medtem ko se je Nemška Avstrija³⁴ predstavljala kot žrtev, ki jo je napadla Kraljevina SHS. Leta 1919 se je bitka na Koroškem med obema državama spreobrnila bolj v »duhovni obrambni boj«³⁵, ki je zaobjel vse prebivalce Koroške. Oblikovali so se številni slabšalni izrazi, in sicer za koroške Nemce Kärntnarji, Švabi, Švabonje, Deutscherji in Nemčurji, za koroške Slovence pa krvoločni Kranjci, Jugosi, Čuši in

³¹ Pušnik, 2006, str. 55.

³² <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/strel-monika.pdf> (18. 2. 2021)

³³ Hülgerth, 1919; citirano po Pušnik, 2006, str. 58–59.

³⁴ Ko je Avstro-Ogrska leta 1918 razpadla, se je želela novonastala avstrijska republika sprva imenovati Nemška Avstrija, toda v senžermenski mirovni pogodbi so ji določili ime Avstrija.

(<https://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/avstrijska-zgodovina?>)

³⁵ Fräss-Ehrfeld, 1995; citirano po Pušnik, 2006, str. 3.

Žovnjirji. Te podobe so se trdno zasidrale v koroško družbo in so strukturirale nacionalno realnost na Koroškem še desetletja po koroškem plebiscitu.³⁶

Slika 10: Sveti lintvern in koroški Nemčurji
(Vir: <http://www.muzej-nz.si/si/aktualno/1438>, 10. 3. 2021)

JUGOSLOVANSKA PROPAGANDA

Kraljevina SHS je prikazovala Koroško kot slovensko zemljo že od vekomaj, na drugi strani pa je prikazovala staro Avstrijo, ki je bila popolno nasprotje novoustanovljeni Jugoslaviji. To podobo so še posebej poudarili z barvami, saj so bili volilni lističi, ki so volili za Jugoslavijo, beli, tisti za Avstrijo pa zeleni. Belina je pomenila svežino, mladost, nedolžnost in milino ter je predstavljala slovenstvo. Medtem ko je bila Nemška Avstrija prikazana kot večstoletno zlo, ki škoduje Koroški. Pogosto je bila upodobljena kot zelen hudič. Veljalo je, da če nisi bil bel, si bil zelen in obratno. To je pomenilo, da so te označili kot koroškega Slovenca ali koroškega Nemca.³⁷

Slika 12: Jugoslovanska propaganda 1
(Vir: <https://www.slovenec.org/2020/10/10/nas-je-koroski-plebiscit-kaj-naucil/>, 10. 3. 2021)

Slika 11: Jugoslovanska propaganda 2
(Vir: <https://www.slovenec.org/2020/10/10/nas-je-koroski-plebiscit-kaj-naucil/>, 10. 3. 2021)

Na nekaterih jugoslovanskih letakih je bila Jugoslavija upodobljena kot privlačna lepotica, oblečena v belo obleko, Avstrija pa je bila prikazana kot zgubana starka, oblečena v zeleno obleko. Moški na propagandnem letaku je simboliziral koroškega Slovenca, ki pa je pod roko držal mlado dekle in s tem pozival ljudi, naj glasujejo za Jugoslavijo. Tudi razni časopisi so promovirali slovenski jezik, slovensko narodno nošo, običaje in navade. Tak priljubljeni

³⁶ Pušnik, 2006, str. 60.

³⁷ Pušnik, 2006, str. 61, in Sienčnik, 1987, str. 380–383.

koroških časopisov je bil časopis *Mir*, ki je izhajal že od leta 1882 in je promoviral jugoslovanske ideje.³⁸

»Slovenja Koroška je lepa, fletna, luštna deželica. ... Koroška slovenščina je lep jezik, ima najstarejše in najlepše slovenske besede in korenike! ... Zato, dragi Korošci, varujte lepi, dragoceni biser, kristal, ki Vam ga je božja roka podarila. Varujte ga, branite ga, da Vam ga ne ugrabijo požrešni volkovi – Nemci, ki hodijo sedaj v ponižni ovčji obleki krog Vas ter iščejo, kako bi vas požrli.«³⁹

Jugoslavija je poudarjala trpljenje Slovencev v Avstriji, zato je na propagandnih slikah Avstrijo upodabljala kot žival, divjo zver, ki požira koroške Slovence, kot zmaja, ki bruha ogenj, ali pa kot požrešno sraka z veliko golšo, dolgimi kremplji in široko razprtimi krili, ki se dviga nad gomilo lobanj, raztresenih po polju.⁴⁰

Slika 13: Koroški Slovenec ubije celovškega lintverna
(Vir: <http://www.muzej-nz.si/si/aktualno/1438>, 10. 3. 2021)

Na enem plakatu so Avstrijo celo upodabljali kot žabo. S plakatom so želeli poudariti nemoralnost, šopirjenje in bahavost Avstrije, ki pa se po plebiscitu lahko popolnoma spremeni.⁴¹

Tudi osrednji plebiscitni list *Korošec*, ki je na Koroškem izhajal od leta 1919 do 1920, je redno objavljala različne propagandne slogane. Leta 1920 je bila v časopisu objavljena tudi priredba stare slovenske ljudske pesmi *Je pa davi slanica pala*, ki se je navezovala na odrešitev in plebiscit.⁴²

Slika 14: Zelena žaba pred plebiscitom in po njem
(Vir: <http://www.muzej-nz.si/si/aktualno/1438>, 10. 3. 2021)

³⁸ Pušnik, 2006, str. 61.

³⁹ Rožič (ur.), 1920, str. 1.

⁴⁰ Plebiscitna kampanja 221 v Pušnik, 2006, str. 62.

⁴¹ Plebiscitna kampanja 219 v Pušnik, 2006, str. 62.

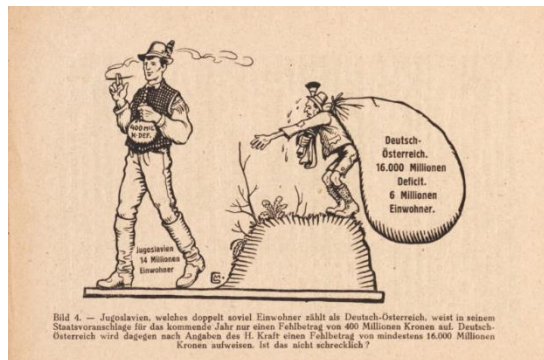
⁴² Pušnik, 2006, str. 63.

»Je pa davi slanica pala na Velkovec in na Grebinj, vse nemčurje pomorila je od Pustrice do Tinj.«⁴³

Jugoslovanska plebiscitna kampanja je namreč pogosto vključevala elemente iz ljudskih pravljic, pesmi, legend, mitov, običajev, ki jih je poskušala obogatiti z nacionalnimi pomeni. Propagandni jezik je bil popolnoma preprost in je nagovarjal koroške kmete. Preprosti običaji so postali nacionalna razločevalna praksa, obenem pa so s tem na svojo stran pridobili mnoge kmete.⁴⁴

»Bom škorne nabiksov, cigaro pržgav, za Jugoslavijo našo svoj glas bom oddav.«⁴⁵

Osrednja značilnost jugoslovanske propagande je bila vezana tudi na ekonomsko situacijo Avstrije in Jugoslavije. Poudarjali so namreč zadolženost Avstrije, ki je morala plačevati vojno odškodnino, na drugi strani pa se je Jugoslavija predstavljala kot sanjska dežela, ki ima na voljo obilico hrane, obenem pa tudi posluh za ljudi. Plebiscitni materiali so torej predstavljali Avstrijo kot nekmetijsko deželo, v kateri bodo ljudje stradali. Hkrati so tudi prek številnih podob zastraševali koroškega kmeta z mislijo, da bo Avstrija kmetom vzela njihovo posest, zato da bi si pridobili čim več glasov.⁴⁶

Slika 15: Avstrija kot nekmetijska dežela
(Vir: <http://www.muzej-nz.si/si/aktualno/1438>, 10. 3. 2021)

Jugoslovanska propaganda je vključila tudi versko konotacijo in krščanske vrednote, torej poroko, družino in vero je povezovala s slovenstvom, medtem ko je Avstrijo prikazovala kot pogansko in nemoralno. Letaki so ženske označili kot nacionalna in verna bitja ter jih zastraševali z dejstvi, da lahko moške v Avstriji zavržejo svoje žene in jih pustijo same ter nemočne.⁴⁷

»Ženske! Pozor! V Nemški Avstriji smejo župan in občinski tajniki zakon ločiti!«⁴⁸

⁴³ Korošec, 1920, str. 1.

⁴⁴ Pušnik, 2006, str. 63.

⁴⁵ Plebiscitna kampanja 234 v Pušnik, 2006, str. 63.

⁴⁶ Pušnik, 2006, str. 63.

⁴⁷ Pušnik, 2006, str. 64.

⁴⁸ Plebiscitna propaganda 226 v Pušnik 2006, str. 64.

Jugoslovanska stran je pripravila tudi deset plebiscitnih zapovedi za Slovence, ki so na prvi pogled zelo podobne desetim božjim zapovedim iz *Svetega pisma*. Spodbujale so predvsem glasovanje za belo stran.⁴⁹

Slika 16: Plebiscitne zapovedi za Slovence

(Vir: <https://www.muzej-kamnik-on.net/deset-plebiscitnih-zapovedi-za-slovence-propagandni-letak-1920/>, 10. 3. 2021)

6. avgust 1920, dva meseca pred volitvami, je mednarodna plebiscitna komisija zahtevala, da jugoslovanska stran deloma odpre demarkacijsko črto, odstrani carinsko mejo za blagovni promet in umakne vojaštvo. S tem je bil avstrijski propagandi omogočen neoviran vstop v samo cono A in ta je v srcih mnogih koroških Slovencev zasejala dvom, ali lahko zaupajo jugoslovanski državi. Poudarjala je predvsem ekonomske koristi prebivalstva v primeru, če se bodo odločili za Avstrijo in obljubljala zaščito narodnostnih pravic koroških Slovencev. Jugoslovanska propaganda pa se je medtem sklicevala predvsem na narodno zavest, niso pa veliko omenjali političnih, socialnih in gospodarskih razlogov, ki so bili na koncu odločilni.⁵⁰

⁴⁹ <http://zgodovina.si/bom-skorne-nabiksov-cigaro-przgav-za-jugoslavijo-naso-svoj-glas-bom-oddav-propaganda-in-koroski-plebiscit> (22. 2. 2021)

⁵⁰ Linasi in Kos, 2020, str. 45, 46.

3.2.2 REZULTATI PLEBISCITA

Pri sami odločitvi za plebiscit so velike države zaobšle dejstvo, da je prebivalstvo v coni A večinoma slovensko⁵¹; podatki iz ljudskega štetja leta 1910 namreč kažejo, da je kot svoj občevalni jezik slovenščino navedlo 69,18 % prebivalcev poznejše cone A. Kljub temu dejstvu je bila 10. septembra 1919 sprejeta senžermenska mirovna pogodba, na temelju katere so 10. oktobra 1920 izvedli plebiscit za Koroško. Celotna udeležba na plebiscitu je bila visoka, kar 95,79 % glasovalnih upravičencev.⁵² Na tem plebiscitu so glasovali vsi, tako moški kot tudi ženske, ki so imeli na plebiscitnem območju stalno bivališče ali so se tu rodili oziroma imeli stalno prebivališče ali domovinsko pravico že pred 1. januarjem 1912 in so leta 1919 dopolnili najmanj 20 let.⁵³ Za priključitev cone A k Jugoslaviji je glasovalo 40,96 % prebivalcev, kar je pomenilo, da plebiscita v coni B niso izvedli in da so to območje po plebiscitu priključili Avstriji.⁵⁴

LEGITIMNOST REZULTATOV

Veliko se govori o nepravilnostih pri izvedbi plebiscita, ki bi lahko odločilno vplivale na njegove rezultate in ki so morda povzročile jugoslovanski poraz. Čemu je po zadnjem ljudskem štetju leta 1910 na območju cone A slovenščino kot svoj občevalni jezik navedlo 69,18 %, komaj deset let pozneje pa je za priključitev tega območja h Kraljevini SHS glasovalo le 40,96 % glasovalcev?⁵⁵

1. Enega izmed razlogov lahko najdemo že v samem imenovanju plebiscitne komisije. Danes mora biti plebiscitna komisija popolnoma nepristranska, torej morajo člane komisije imenovati države, ki ne mejijo z državami v sporu in zaradi spora niso neposredno prizadete. Pri imenovanju komisije za koroški plebiscit je enega člana plebiscitne komisije imenovala Italija, ki ni nepristranska država, saj se je že na pariški mirovni konferenci zavzemala za mejo med državama po bivši kranjsko-koroški meji⁵⁶, pri čemer bi bili Jugoslovani precej oškodovani. V tem primeru lahko čisto upravičeno sklepamo, da bo Italija imenovala člana plebiscitne komisije, ki bo dajal prednost Avstriji, saj ni želel, da Kraljevina SHS postane premočna, ker bi v tem primeru imela še več razlogov pri rešitvi jadranskega vprašanja in zahtevati Trst zase.⁵⁷

2. Plebiscit naj bi opravili v roku treh mesecev od začetka veljavnosti senžermenske mirovne pogodbe (50. člen, 7. odstavek). Pogodba je začela veljati 16. julija 1920 in določen rok je bil občutno prekratek. V tem času se namreč koroški Slovenci nikakor niso mogli otresti socialnega, kulturnega in gospodarskega pritiska Nemcev ter svobodno razviti svojega narodnega življenja. Tako Slovenci niso mogli dodobra spoznati novonastale jugoslovanske

⁵¹ Pleterski v *Koroški plebiscit*, 1970, str. 215.

⁵² Tomšič v *Koroški plebiscit*, 1970, str. 379.

⁵³ http://www.zgodovina.eu/slovenci/koroska/senzermen_pog_en.htm#part%20III, 50. člen (21. 2. 2021)

⁵⁴ Tomšič v *Koroški plebiscit*, 1970, str. 379.

⁵⁵ Tomšič v *Koroški plebiscit*, 1970, str. 379.

⁵⁶ Čepič, et al., 1979, str. 612.

⁵⁷ Tomšič v *Koroški plebiscit*, 1970, str. 392–394.

uprave ne le v prehodni dobi, ampak tudi v mirnih razmerah in niso mogli realno primerjati avstrijsko ter novo jugoslovansko upravo.⁵⁸

3. Po 50. členu senžermenske mirovne pogodbe so imeli pravico do glasovanja tudi osebe, ki so na tem območju imele stalno prebivališče pred 1. januarjem 1912. Pomisleki nastopijo glede tega, da že tako kratka doba bivanja na tem območju (8 let) lahko odloča o njegovi dokončni usodi. Te osebe s koroško zemljo še niso bile dovolj povezane, da bi lahko odločale o njeni usodi. Prav tako pa obstajajo podatki, ki pravijo, da se v zadnji dobi, posebno okoli leta 1900, na to ozemlje niso naseljevali Slovenci, ampak Nemci.⁵⁹

Na vse to in še več bi se lahko sklicevali, ko razmišljamo, zakaj smo Slovenci takrat izgubili svoje ozemlje. Kljub nekaterim nepravilnostim pa je plebiscit potekal mirno in brez izgredov ter pokazal realno voljo ljudstva, ki je bilo že kar kmalu po plebiscitu precej razočarano.⁶⁰

⁵⁸ Tomšič v *Koroški plebiscit*, 1970, str. 396, 397.

⁵⁹ Tomšič v *Koroški plebiscit*, 1970, str. 399.

⁶⁰ Linasi in Kos, 2020, str. 48.

3.3 PO PLEBISCITU

3.3.1 LIBELIČE

»Do ganljivosti in zanosa neponovljiv primer trmastega, upornega, požganiškega samorastništva, ki ga sam hudič ne ugonobi, so ob plebiscitu bile Libeliče, danes komajda znana, po krivici odmaknjena, v žep med državno mejo in Dravo stisnjena vasica zgoraj nad Dravogradom. Leta 1920 so namreč Libeličani pokazali zgodovini tako zelo in tako enkratno zobe, da jih sploh ne bi smeli pozabiti; kakor ne pozabljam o svojih kmečkih uporov in kakor ne bomo pozabili svojega narodnoosvobodilnega boja.«⁶¹

Slika 17: Vas Libeliče

(Vir: <https://www.libelice.si/index.php/2012/10/04/brosura-libelice-1920-1922/>, 10. 3. 2021)

Kljub temu da je slovenski plebiscitni spomin prežet z občutki bolečega poraza in izgube dveh tretjin koroškega ozemlja, so Libeliče nekaj povsem drugega, in sicer simbol upora, narodne zavesti in pokončne zmage. Libeliče so bile že pred letom 1920, v času Avstro-Ogrske, pomembno občinsko središče. Obrt in trgovina sta Libeličam prinesli hiter razvoj, romarske in trgovske poti pa so omogočale hiter obtok denarja. Leta 1920 so se tudi Libeličani zavedali, da bo o njihovi usodi in o usodi Koroške odločil koroški plebiscit. Libeliški župnik je bodril Libeličane in jim pridigal o grehu, če zatajijo svoj jezik in narodnost, kljub zavedanju hudih posledic, ki ga čakajo, v primeru avstrijske zmage.⁶²

Kljub številnim avstrijskim pritiskom in dobro organizirani plebiscitni propagandi so libeliški kmetje ostali zvesti slovenski nacionalni zavesti in se niso uklonili. Libeliče so bile vključene v plebiscitno cono A, ki so jo 10. oktobra 1920 zaradi večinske odločitve prebivalstva cone A priključili k Avstriji. Libeličani se niso strinjali s tem, saj je večina Libeličanov (dobrih 57 %) glasovala za priključitev h Kraljevini SHS. Kmalu po razglasitvi rezultatov plebiscita so libeliški kmetje izdelali načrt boja za priključitev k matični državi.⁶³

⁶¹ Zakladi Slovenije v Kos in Hudej (ur.), 2012, str. 2.

⁶² Kos in Hudej (ur.), 2012, str. 20.

⁶³ <https://www.kpm.si/razstave/koroski-plebiscit/> (22. 2. 2021)

»Že prvo noč je nekaj pogumnih fantov iz vasi izruvalo mejne kamne, v naslednjih dneh in mesecih pa izkazalo svoje poreklo in hotenja še na razne druge načine. V obrambo pred nemčurji in orožniki so organizirali vaško stražo in pri zavednih kmetih po hribih prirejali družabne večere, na katerih so prepevali slovenske ljudske pesmi,« dogodke v posebni publikaciji Koroškega pokrajinskega muzeja opisuje Marjan Kos.⁶⁴

Slika 18: Propagandni letak

(Vir: <https://www.libelice.si/index.php/predstavitev/plebiscit/>, 10. 3. 2021)

V Libeličah so vztrajno pripravljali uporniške akcije in protiavstrijska zborovanja, pri tem pa jih je podprla tudi tedanja slovenska narodna vlada. Ignorirali so vse avstrijske predpise, ki so bili izdani po oktobru 1920, in prekinili vse stike z nemčurji in avstrijskimi priseljenci. Skrbno so načrtovali shode in ustvarili nekakšne delavne skupine. V začetku vsakega shoda so zapeli slovensko pesem, sledil je govor, nato javna razprava, kulturni program ter razdelitev nalog. Shodov se je običajno udeleževalo okrog 50 ljudi, vendar pa se je število obiskovalcev čez čas tudi povečevalo. Avstrijska oblast je takrat s silo poskušala zlomiti ponos libeliških ljudi, vendar ji to ni uspelo. Sledile so obtožbe in ponovni pregled rezultatov plebiscita, pri čemer so ugotovili, da se je večina Libeličanov odločila za Jugoslavijo. Kljub nasilju, obljubam in raznim ugodnostim Avstrija Libeličanov ni uspela odvrniti od njihovega cilja, zato so bile Libeliče 30. septembra 1922 priključene k matičnemu narodu.⁶⁵

⁶⁴ <https://www.24ur.com/novice/slovenija/koroski-plebiscit-libelice.html> (22. 2. 2021)

⁶⁵ Kos in Hudej (ur.), 2012, str. 5.

3.3.2 KOROŠKI BEGUNCI IN SELITEV MOHORJEVE DRUŽBE

Že v senžermenski mirovni pogodbi so določili pravice manjšin na avstrijskem ozemlju. Člen 67 pravi, da mora Avstrija nuditi manjšinam na svojem ozemlju enako ravnanje in ista pravna jamstva kot vsem drugim državljanom. O manjšinskih pravicah lahko preberemo zlasti v členih 66–68.⁶⁶ Prav tako je na seji 28. septembra 1920 koroški deželni zbor sprejel razglas, da bo »slovenskim sodeželanom varovala njihovo jezikovno in nacionalno posebnost, sedaj in za vse čase, in da bo njihovemu duhovnemu in gospodarskemu razcvetu posvetila isto skrb kakor nemškemu prebivalstvu dežele.«⁶⁷

Article 67

»Austrian nationals who belong to racial, religious or linguistic minorities shall enjoy the same treatment and security in law and in fact as the other Austrian nationals. In particular they shall have an equal right to establish, manage and control at their own expense charitable, religious and social institutions, schools and other educational establishments, with the right to use their own language and to exercise their religion freely therein.«⁶⁸

Kljub avstrijski obvezi o spoštovanju manjšinskih pravic se je kmalu po plebiscitu začelo hudo preganjanje koroških Slovencev. Avstrijske oblasti so dopuščale in celo spodbujale protislovensko delovanje nacionalističnih organizacij. Že dva tedna po seji koroškega deželnega zbora je deželni upravitelj dr. Arthur Lemisch napovedal hitro (v dobi enega človeškega življenja) germanizacijo vseh koroških Slovencev.⁶⁹ Za to je bila zadolžena predvsem organizacija Heimatdienst, ki se je že v plebiscitni kampanji borila proti osvoboditvi koroških Slovencev.⁷⁰ Ta organizacija je bila uradno ustanovljena takoj po plebiscitu leta 1920 in je germanizacijo pogosto izvajala z nasiljem.⁷¹ Imperializem koroške nemške politike je na tem področju bil prav poseben in sodi med najhujše oblike, saj je⁷² »radodaren z obljubami, kadar hoče s takimi obljubami odvrniti nevarnost, ki v določeni zgodovinski situaciji grozi njegovi oblasti nad koroškimi Slovenci, pohodi pa te obljube takoj, ko nevarnost mine.«⁷³ Kljub temu da je Avstrija v svoji propagandi obljubljala bratstvo med koroškimi Nemci in Slovenci ter obljubljala zaščito narodnostnih pravic koroških Slovencev, je po plebiscitu nemščina postala edini upravni jezik, izvajali so nasilne pritiske na manjšino, izginili pa so tudi mnogi dvojezični napisi.⁷⁴ Narodno zavedni Slovenci, ki so bili s plebiscitom priključeni Avstriji, so bili preganjani in odrečeni življenjske eksistence, zato so se bili prisiljeni umakniti. Vsak slovenski kulturni, politični ali gospodarski napor za svoje pravice je bil označen kot sovražno dejanje, menili pa so tudi, da se narodna skupnost po plebiscitu ni le politično priključila Avstriji, ampak s tem tudi⁷⁵ »priznala narodno podrejenost in dokončno utopitev v nemškem morju.«⁷⁶ Povsod po Sloveniji so razni časniki opozarjali na zatiranje koroških Slovencev,

⁶⁶ Zorn v *Koroški plebiscit*, 1970, str. 507.

⁶⁷ Ude, 1976, str. 136.

⁶⁸ http://www.zgodovina.eu/slovinci/koroska/senzermen_pog_en.htm#part%20III, 67. člen (27. 2. 2021).

⁶⁹ Grafenauer v *Delo: sobotna priloga*, 10. 10. 2020, str. 8.

⁷⁰ Ude, 1976, str. 80.

⁷¹ <https://www.mladina.si/153169/kaj-je-heimatdienst/> (27. 2. 2021).

⁷² Ude, 1976, str. 81.

⁷³ Ude, 1976, str. 81.

⁷⁴ Linasi in Kos, 2020, str. 45, 48.

⁷⁵ Grafenauer v *Delo: sobotna priloga*, 10. 10. 2020, str. 8.

⁷⁶ Grafenauer v *Delo: sobotna priloga*, 10. 10. 2020, str. 8.

koroški begunci pa so zanje organizirali raznovrstno pomoč, kar je koroška deželna vlada označila kot nacionalni fanatizem in menila, da s tem zastrupljajo javno mnenje. Pri tem pa so še vedno nadaljevali z močno protislovensko dejavnostjo. Na jug Koroške so načrtno naseljevali Nemce, začeli pa so tudi t. i. vindišarsko teorijo, s katero so Slovence razdelili na vindišarje, Nemcem prijazne, in nacionalne Slovence, ki so želeli ohraniti narodno pripadnost in katere je bilo potrebno spreobrniti. Predvsem zaradi tega odkritega protislovenskega delovanja, v manjši meri pa tudi zaradi boljših zaposlitvenih in življenjskih možnosti, je Koroško že kmalu po plebiscitu zapustilo med dva in tri tisoč Slovencev, od tega skoraj vsa intelektualna elita (zdravniki, učitelji, duhovniki, uradniki ...), katerih življenjska eksistenca na Koroškem je bila zelo otežena. S svojim odhodom pa svoje rodne dežele niso pustili v preteklosti, ampak so se začeli zbirati v begunskih združenjih in ob t. i. »koroških omizjih«, ki so imela tradicijo še s Koroške.⁷⁷

KLUB KOROŠKIH SLOVENCEV

Koroške Slovence, begunce po koroškem plebiscitu, je vodila želja po trdnem povezovanju in delovanju, zato so 14. oktobra 1928 na kongresu slovenskih koroških emigrantov v Celju določili smernice za društvo, ki je dobilo ime Klub koroških Slovencev. Za njegovega predsednika so izbrali pravnika dr. Julija Felaherja, ki je izhajal iz zavedne slovenske družine v Ziljski dolini in se je bil po plebiscitu primoran zaradi svojega izpostavljanja v predplebiscitnem času umakniti na Slovensko. Funkcijo predsednika je opravljal vse do svoje smrti leta 1969. Vmes je Klubu koroških Slovencev formalno nekaj časa po drugi svetovni vojni predsedoval tudi Prežihov Voranc.⁷⁸

Posvetili so se predvsem propagandi za slovensko Koroško in podpiranju kulturnih teženj Slovencev na Koroškem: »*Gojiti študij manjšinskega vprašanja s posebnim ozirom na Koroško in iskati stike z društvi, ki imajo slične namene; širiti zanimanje za koroške Slovence v Jugoslaviji; vzdrževati stalne zveze med koroškimi emigranti v Jugoslaviji in Korošci, bivajočimi izven mej Jugoslavije; voditi evidenco vseh emigrantov v Jugoslaviji; gojiti vzajemno spoznavanje članov, njih zблиževanje in medsebojno podpiranje; podvzeti vse, kar utegne kakorkoli služiti kulturni vzajemnosti med Slovenci v Jugoslaviji in slovenskimi Korošci, bivajočimi izven mej Jugoslavije.*«⁷⁹

Že na ustanovnem občnem zboru v Celju je bilo sklenjeno, da bo sedež Kluba koroških Slovencev v Ljubljani in da se ustanovita pododbor v Mariboru in Celju. Kmalu so sledile ustanovitve pododborov kluba še v nekaterih drugih krajih po današnji Sloveniji in širše po Jugoslaviji (Trbovlje, Jesenice, Prevalje, Dravograd, Jezersko, Ravne, Zagreb, Beograd). Danes še vedno delujeta kluba v Ljubljani in Mariboru. Pododbor v Celju pa se po drugi svetovni vojni ni več obnovil.⁸⁰

⁷⁷ Grafenauer v *Delo: sobotna priloga*, 10. 10. 2020, str. 8, 9.

⁷⁸ <http://www.inv.si/Dokumenti/dokumenti.aspx?iddoc=499&idmenu1=224&lang=sl> (10. 4. 2021).

⁷⁹ <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/dragi-julci-8.html> (10. 4. 2021)

⁸⁰ Grafenauer v *Delo: sobotna priloga*, 10. 10. 2020, str. 8, 9;

<https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/dragi-julci-8.html> (10. 4. 2021)

Slika 19: Ustanovni zbor Kluba koroških Slovencev v Celju, 14. 10. 1928
(Vir: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/dragi-julci-8.html>, 10. 4. 2021)

MOHORJEVA DRUŽBA

Začetki Mohorjeve segajo v sredo devetnajstega stoletja v današnji avstrijski Celovec. Za pravega očeta Družbe svetega Mohorja lahko štejemo Antona Martina Slomška, ki je že z enaindvajsetimi leti v celovškem bogoslovju poučeval v slovenščini. Ko je služboval v Vuzenici, se je odločil ustanoviti družbo za izdajanje knjig v slovenščini, ki bi oblikovala mlade ljudi. Tako bi tudi preprostem kmečkemu človeku omogočil uresničevati željo po znanju ter boljšem življenju. Načrt je bil osnovan leta 1835 in ko ga je leta 1845 predstavil slovenski javnosti, so ga vsi pozdravili z odobravanjem. Na težave je naletel, ko je prošnjo zavrnila študijska dvorna komisija na Dunaju, pozneje pa tudi gubernijska oblast. A Slomšek se kljub temu ni vdal in je leta 1850 svoj načrt zaupal in izročil stolnemu kaplanu Andreju Einspielerju ter Antonu Janežiču, uredniku leposlovnega lista Slovenska Bčela, ki je v njem tudi objavil navdušen poziv za ustanovitev družbe. Razglas za ustanovitev je izšel 27. julija 1851. Odbor društva je bil izrazito vseslovenski, društvena pravila pa so značilno podpirala slovensko narodno zavest. Kaj kmalu so naleteli na težave, saj so bile knjige za preproste ljudi premalo razumljive in predrage, zaradi neuglajenega jezika in slabšega tiska pa manj vabljive za duhovščino. Društvu je ob tem izgubljalo tla pod nogami in grozilo je, da bo kmalu propadlo. Ob predstavitvi ustanove na cerkvena tla pa se je stanje izboljšalo in družba je bila organizirana po škofijah ter župnijah. S tem se je očitneje izrazilo ohranjanje katoliške vere in podpiranje pobožnega ter lepega vedenja med ljudstvom.⁸¹

»S strokovnimi knjigami je Mohorjeva vzgajala trdne gospodarje, z leposlovjem pa budila smisel za slovensko besedo in kulturo ter pri tem tudi versko in moralno usmerjala.«⁸²

⁸¹ Remše v *Zvon*, 2016, številka 1, str. 27–29.

⁸² Remše v *Zvon*, 2016, številka 1, str. 29.

Družba je vedno bolj pridobivala na pomenu, se finančno utrdila in tako za dolga desetletja postala največja matica slovenske ljudske prosvete. 19. maja leta 1871 je bila njihova prošnja za ustanovitev lastne tiskarne odobrena, kmalu pa je že začela delati na strojih iz Siglove tovarne v Ljubljani.⁸³ Kljub pestrim in viharnim političnim ter gospodarskim okoliščinam, ki so se dogajale na slovenskem prostoru, je Mohorjeva stalno pridobivala na številu članov, mohorjane pa je zaneslo celo v Ameriko, Azijo, Afriko in drugod po svetu. Družba je bila hkrati verska in nepolitična, zato so se poleg zlasti preprostih vernih Slovencev vanjo vpisovali tudi politični nasprotniki katoličanov, saj so v njej videli simbol slovenske moči. Zaradi vedno večjega naraščanja naklad jim je kmalu v tiskarni postalo pretesno, zato so kupili še eno hišo, v katero so namestili oba tiskarska stroja. Društvo se je širilo in pojavila se je potreba po tretjem tiskarskem stroju. Leta 1892 so v Celovcu začeli graditi Dom sv. Mohorja, ki je postal dom razširjene tiskarne s knjigoveznicco, tajništvom in upravo, hkrati pa je tudi zagotavljal stanovanja za ravnatelja, tajnika in nekatere odbornike. Tako je dom postal najpomembnejše oporišče slovenstva na Koroškem vse do konca prve svetovne vojne.⁸⁴

»V ospredju je bilo poučno branje, ki je pripomoglo k vsestranski izobraženosti slovenskega človeka in tako tudi h gospodarskemu razvoju slovenskih dežel.«⁸⁵

Ko je bila Mohorjeva družba na svojem višku, ji je načrte prekrizala svetovna vojna. Politične razmere so mohorjanom onemogočile delo, pronemške oblasti pa so tiskarno razglasile za vojaško podjetje in njeno delo ustavile.⁸⁶ 31. julija 1919 se je morala jugoslovanska vojska umakniti za demarkacijsko črto, zato je Mohorjevi predlagala, naj se iz Celovca vsaj začasno izseli. Ker so se v Celovcu počutili ogrožene, so se umaknili v Prevalje skupaj s 64 vagoni pisarniških pripomočkov, ki jih zaradi hitrega umika niso napolnili v celoti, zalogo knjig pa je pripeljala vojska s sedmimi vojaškimi tovornjaki. Tamkajšnji prebivalci so bili Mohorjevi družbi izjemno naklonjeni.⁸⁷

*Slika 20: Stavba Mohorjeve družbe v Celovcu (levo), na Prevaljah (sredina) in v Celju (desno)
(Vir: <https://katoliska-cerkev.si/media/datoteke/referenti/966022385e5fd8c81763db36041ef247c2c53b71.pdf>, 25. 3. 2021)*

Namen selitve je bil ponovno pridobiti enotnost in služenje prvotnemu namenu. Po plebiscitu se Mohorjeva družba ni več vrnila v Celovec. Takrat se je od narodovega telesa odcepila tudi Goriška v korist Italije, kar je sprožilo potrebo, da so leta 1924 slovenski duhovniki v Gorici ustanovili Goriško Mohorjevo družbo. Ker je bila nastanitev na Prevaljah le začasna, so leta 1926 vložili prošnjo za tiskarsko koncesijo pri okrajnem glavarstvu v Celju, ki je bila odobrena šele po letu dni. V Celju so kupili hišo in v njej uredili upravne prostore, na dvorišču pa postavili

⁸³ Remše v *Zvon*, 2016, številka 1, str. 29, 30.

⁸⁴ Remše v *Zvon*, 2016, številka 2, str. 17–21.

⁸⁵ Remše v *Zvon*, 2016, številka 2, str. 21.

⁸⁶ Remše v *Zvon*, 2016, številka 3/4, str. 27.

⁸⁷ Linasi in Kos, 2020, str. 40.

tiskarno. S *Koledarjem* za leto 1929 so knjige prvič prišle iz Celja. Tudi po preselitvi Družbe so bili v odborih koroški člani, ki so se udeleževali sej vse do Hitlerjeve zasedbe Avstrije. Nacistična oblast je v Celovcu prepovedala Družbo in si vknjižila njeno premoženje. S tem je bilo konec povezave med Mohorjevo družbo v Celovcu in Celju. Mohorjevo je obdržalo pri življenju dejstvo, da je bilo njeno uredništvo v Ljubljani, ki so jo okupirana Italijani, medtem ko so Celje leta 1941 zasedli Nemci. Tiskarno Družbe so uporabljali za svojo dosledno raznarodovalno politiko in utrjevanje nemštva, slovenske knjige pa so zvozili v papirnico v Radeče. Kljub medvojnemu uničenju knjižnih zalog in stavb, v katerih je imela Mohorjeva svoje prostore, so se uspeli pobrati. Tako imamo Slovenci vse od leta 1947 povsem zdravo mohorsko drevo, ki ima tri veje: celovško, goriško in celjsko.⁸⁸

⁸⁸ Remše v *Zvon*, 2016, številka 3/4, str. 28–36.

3.3.3 PROBLEMATIKA ŠOLSTVA IN MANJŠINE NA KOROŠKEM

»Narod je življenje, organizem – država je organizacija; naroda tisočletja ne morejo zatreti – država lahko razpade od danes na jutri. Preden je bila država, je bil narod, v njegovi službi je država nastala, da ga brani in ščiti. To je edini namen države. Država mora svojim narodom omogočiti popoln razvoj življenja, rasti in kulture; če tega ne naredi, je svoj namen zgrešila.«⁸⁹

Narodnostni boj večinskih narodov se v javnem življenju pogosto obrača proti jeziku manjšinskih narodov v javnem življenju, cerkvi, šoli, kajti varstvo jezika predstavlja varstvo kulture in je najodločnejša zahteva vsake pravične manjšinske zaščite. Kratenje manjšinskih pravic so na lastni koži doživeli tudi Slovenci na avstrijskem Koroškem. Jezik je namreč na avstrijskem Koroškem postal grdo orožje nacionalizma, orožje sovraštva in sredstvo za raznarodovanje ljudstva, ki se ni moglo braniti. Prišlo je celo do tega, da so se učitelji nedolžnim otrokom rogali zaradi njihovega maternega jezika in da še celo na pokopališču Slovenci niso smeli moliti za svoje pokojne v maternem jeziku.⁹⁰

Po koroškem plebiscitu vsekakor lahko govorimo o umetni germanizaciji, ki so jo zaradi prepočasne asimilacije ob jezikovni meji nasilno in s pomočjo nacionalnih organizacij ter vsega vladnega aparata izvajali Avstrijci.⁹¹

Avstrijska vlada se je po mirovni pogodbi zavezala, da se bodo lahko otroci manjšinskega naroda v ljudskih šolah učili v lastnem jeziku. Tega člena avstrijska vlada žal ni izpolnila, kajti na Koroškem v tem času ni bilo niti ene šole, ki bi odgovarjala temu členu. Šole so bile namreč utrakvistične, slovenski učni jezik pa naj bi bil samo v prvem šolskem letu, kar je pomenilo, da se slovenski otroci niso mogli naučiti svojega maternega jezika tako, da bi ga obvladali pri ustnem sporazumevanju kot tudi pisnem sporočanju. Vzgoja, ki bi morala otrokom vcepiti požrtvovalno ljubezen do domovine in države, se je v utrakvističnih šolah vršila v nemško nacionalnem duhu. Slovenske otroke so učili zaničevati lasten rod in lastni jezik, ob tem pa so morali neprestano ponavljati, da so Avstrijci in da morajo biti ponosni na svoje avstrijsko poreklo.⁹²

Avstrijci so po koroškem plebiscitu prav tako poskrbeli, da je slovenski narod na Koroškem izgubil svoje duhovne voditelje, kajti po plebiscitu med političnim uradništvom, sodniki in srednješolskimi profesorji ni bilo nobenega Slovenca. Učiteljstvo, ki je bilo skupaj z duhovništvom v neposrednem stiku z ljudstvom, je bilo zdaj popolnoma odtujeno slovenski duši.⁹³

»Kar je slovenskih učiteljev ostalo na Koroškem, so izgubili službe, vrženi so na cesto. Enega so medtem nastavili v nemškem ozemlju, trije pa še vedno čakajo na

⁸⁹ Rožič (ur.), 1925, str. 78.

⁹⁰ Rožič (ur.), 1925, str. 81.

⁹¹ Rožič (ur.), 1925, str. 142.

⁹² Rožič (ur.), 1925, str. 144 in 145.

⁹³ Rožič (ur.), 1925, str. 143.

službo. – Na sedmih slovenskih župnijah so nastavljeni nemški župniki, od katerih le dva razumeta slovensko.»⁹⁴

Leta 1986 je bil objavljen roman *Med nebom in peklom*, ki ga je napisal samorastniški avtor Peter Mohar (1899–1989). V njem je slikovito in slogovno bogato popisal svoje življenje v plebiscitnem letu 1920, ko je imel komaj 21 let. Mohar je živel v samostanu v Dobrli vasi. Roman je avtobiografski, saj v liku preprostega kmečkega fanta iz Podjune obuja svoje spomine. Peter je namreč kot hlapec služil pri slovenski, a nemškutarsko usmerjeni družini, ki je bila sovražna do slovenske oziroma jugoslovanske strani. Peter je bil naklonjen slovenstvu. Ker ni imel volilne pravice, se agitatorji z njim niso ukvarjali – so ga »pustili pri miru«.⁹⁵ Avtor nam tako razkrije osebne poglede na takratna zelo pereča vprašanja. Izbrani odlomek dokazuje, kako so se nemškutarji prizadevali, da bi izkoreninili slovensko nacionalnost in miselnost. Je lep literarni dokaz o ponemčevanju slovenskega koroškega življa:

/.../ »Vse bo prišlo, ljudje, vse. Zgodovinskega prava nemškega naroda in njegove rasti nihče ne bo zavrl, pa naj naredijo celo vrsto takih mirovnih pogodb, s kakršnimi nas hočejo sovražniki oškodovati in ponižati. Saj že na tem našem glasovanju vidite zrelost naših ljudi. Mi mislimo jasno in preudarno, znamo ceniti, kar nam prija, upoštevamo pa tudi, kar nam ni ugodno, in udarimo nazaj, tako da spodnesemo nasprotnika.

Res je, da nam narodna zavednost Slovencev ni všeč, k sreči smo jo že desetletja zavirali, kolikor se je dalo. Če bi se že prej tako ne pripravili, tedaj bi bilo naše stališče glede glasovanja precej težavno. Zdaj pa bomo spet na vrhu in skrbeti moramo v prihodnje, da bomo Slovence in njihovo narodno zavest čim bolj zavrl, a brez kakega nasilja, da bo videti, kakor da gre vse po naravni poti. Hujskače bomo pregnali, druge predstavili v nemške kraje, kjer bodo brez moči. Slovenec razumnik, če se bo le našel kateri, ne bo prišel do službe v svojem kraju.

Trideset let časa imamo, da naredimo deželo nemško. Ljudstvu moramo vcepiti zavest, da so Nemci. Če kdo še slovensko govori, naj govori, govorico je treba pustiti, sčasoma bo izginila sama od sebe.»⁹⁶/.../

⁹⁴ Rožič (ur.), 1925, str. 143.

⁹⁵ Vovko, 1987, str. 565, 566.

⁹⁶ Mohar, 1986, str. 428, 429.

IV PRAKTIČNI DEL

4.1 POVOJNE RAZMERE, PLEBISCIT IN NJEGOVE POSLEDICE V LUČI GLASILA NOVA DOBA

Liberalno glasilo *Nova doba* je začelo izhajati 4. januarja 1919. To je bil celjski časnik, ki je obravnaval kulturna in gospodarska vprašanja na Celjskem ter aktualna dogajanja drugod po ozemlju današnje Slovenije. Izhajal je eno- do trikrat tedensko vse do leta 1941.⁹⁷ Pisan je v duhu programa Jugoslovanske socialdemokratske stranke.⁹⁸

»Danes, ko smo stopili končno po neštetih mukah in bridkem trpljenju čez prag nove dobe, v veličastni dom svobode, danes, ko dihamo iz polnih prs sveži zrak svobodne domovine, smo se morali končno ukloniti zahtevi časa ter pričnemo izdajati pričujoči list. Brez ceremonij in brez fraz stopamo v svet, jasna in odkrita, kratka in odločna bodi naša beseda, čisto in plemenito bodi naše orožje, če bo trebalo izvojevati načelni boj z rojakom, silno, nezlomljivo in brezobzirno proti vsakomur, ki bi hotel skruniti in ugrabiti našo narodno svobodo.«⁹⁹

Slika 21: Naslovnica prve številke Nove dobe

(Vir: <https://www.kamra.si/novice/item/4-januar-1919-zacel-izhajati-celjski-casnik-nova-doba.html>, 17. 3. 2021)

⁹⁷ <https://www.knjzница-celje.si/domoznanski-spomini/item/nova-doba> (15. 3. 2021)

⁹⁸ *Nova doba*, 4. 1. 1919, številka: 1, str. 1.

⁹⁹ *Nova doba*, 4. 1. 1919, številka: 1, str. 1.

4.1.1 POVOJNE RAZMERE NA KOROŠKEM

Že kar v prvi številki časnika pisec izrazi ostro stališče do Nemcev, ki jih poimenuje »*pijavke tuje*«, »*našerodci*«, »*nemškutarji*«. Časnik je začel izhajati v povojnem obdobju in tako bralcem napovedal novo dobo za Slovence, ki so se morali osvoboditi nemškega vpliva ter se vključiti v troidini narod.¹⁰⁰

*»Nova doba je napočila narodu Slovencev, Hrvatov in Srbov. Naša »Nova doba« bodi njen glasnik ter svetovalec in prijatelj narodu v lepih, pa tudi težkih dneh te nove dobe!«*¹⁰¹

Ko je *Nova doba* začela izhajati, so se razmere po vojni že počasi normalizirale. Pisec omeni slovensko skrb za utrjevanje svojih mej in njihovo prihodnost postavi v roke mirovne konference. Vojna je prizadela tudi ljudi v zaledju, ki so morali za normalno življenje postati pridnejši, vztrajnejši in delavnejši. Samo na ta način bo njihova država ponovno vzcvetela in se rešila vpliva vojne. Pisec ugotavlja, da je v Celju vedno več nemških častnikov in izrazi mnenje, da če bo šlo tako naprej, bo tudi Celje potrebovalo kakšnega generala Maistra, ki bo temu napravil konec. Do Celja je segel glas o zasramovanju Slovencev na Koroškem. Omenjena je bila gospodična Mara Vošnjak iz Celja, ki jo je nemška tolpa na Koroškem zajela, zasramovala in popljuvala. Omenjena je tudi koroška legija prostovoljcev, ki je bila po poročanju *Nove dobe* uspešna, a niso izrazili posebnega poziva k pridružitvi bralcev časopisa. Izpostavljena je bila povojna problematika šolstva v Celju, kjer je bilo v šolah še vedno izzivalno nemško učiteljstvo, na kar pa se ljubljanska vlada ni ozirala. Poročali so o izboljšanju vojaškega položaja na Koroškem. Pisec je menil, da nastop štajerskih vojaških čet na Koroškem pomeni zanesljiv uspeh.¹⁰²

V časopisu je bil določen prostor namenjen posebej novicam s Koroške. Poročali so o zasedbi Št. Pavla in prodoru oboroženih nemških kmetov na jug proti Labodu. V Št. Pavlu so vdrli v samostan, od koder so odpeljali menihe in jih aretirali, župana so zasramovali na trgu, vdrli so v stanovanje poštnih uradnic ter jih odvedli v šolo. Zanimivo je, da so uradnice najbolj zasramovale ženske, ki so bile oborožene s puškami in ročnimi granatami, s kepami pa so jih obmetavali celo otroci. Vse to so počeli z geslom »*Die Rache ist süß*«, kar pomeni: »*Maščevanje je sladko*«. ¹⁰³

*»Za osvobojenje koroških Slovencev«*¹⁰⁴

Proti nasilju nemških tolp na Koroškem je bil v Ljubljani v začetku januarja 1919 velik protestni shod. Govorci so kritizirali posredovanje narodne vlade proti obravnavani tematiki. Prav v ta namen varovanja slovenskega koroškega ljudstva so sklenili ustanoviti prostovoljne legije. Izvemo, da se je na Koroškem boril tudi celjski pešpolk, ki na svoj dom ni pozabil, saj so prostovoljci Celjanom preko časopisa voščili ob novem letu.¹⁰⁵

¹⁰⁰ *Nova doba*, 4. 1. 1919, številka: 1, str. 1.

¹⁰¹ *Nova doba*, 4. 1. 1919, številka: 1, str. 1.

¹⁰² *Nova doba*, 4. 1. 1919, številka: 1, str. 1.

¹⁰³ *Nova doba*, 4. 1. 1919, številka: 1, str. 3.

¹⁰⁴ *Nova doba*, 4. 1. 1919, številka: 1, str. 3.

¹⁰⁵ *Nova doba*, 4. 1. 1919, številka: 1, str. 2.

V naslednji številki *Nove dobe* iz 8. 1. 1919 poročajo o slovenski zasedbi Maribora. Ko je pooblaščenec Narodne vlade izjavil, da razpušča mestni zastop (po SSKJ² skupina ljudi, ki na podlagi samouprave vodi določeno skupnost), se je župan temu uprl, a je v generalu Rudolfu Maistru prepoznal silo, ki se ji je uklonil. Svoje mesto je zapustil s solzami v očeh in prosil, naj prizanesejo vsaj uradništvu, a je vladni komisar izjavil, da so vsi odpuščeni. Ta dogodek je pomenil konec nemškega gospostva v Mariboru. Menijo, da odpustitev niti približno ni zadostno plačilo za vse grozote, ki so jih prizadejali Nemci v tem mestu, a se vseeno veselijo nad nemškim porazom in njihovo ponižanostjo. Zavezniki bodo s posvetovanjem o mirovnih pogojih začeli po Wilsonovi vrnitvi iz Italije.¹⁰⁶

Omenjena je tudi nemška juridična (pravna) revija, v kateri je dr. Pfaundler pisal, da se ne strinja s potekom meje, ki bi se ravnala po narodnosti prebivalcev, in zahteva, da Maribor, Ptuj in tudi Pohorje ter vse ozemlje okoli pripade Nemški Avstriji. To utemeljuje s tem, da naj bi bilo v tem delu Štajerske kar 66.000 Nemcev, ki se jim Avstrija ne bi mogla odreči brez odškodnine. Na to izjavo v *Novi dobi* odgovarjajo, da je ta statistični podatek lažen in da tukaj nikoli ni živelo toliko Nemcev.¹⁰⁷

»Slovenci! Jugoslovani! Branite svojo domovino! Korotan, zibelj Slovenije je v veliki nevarnosti! ... Naši junaki na severni fronti se borijo z neprimernim junaštvom, vedoč, da so na nje obrnjeni pogledi domovine.«¹⁰⁸

Prodiranje Nemcev je opisano na zelo doživet način. Pisec, kot že v mnogih člankih pred tem, zavzame izrazito sovražno stališče proti Nemcem in svoje misli izraža na napet način s kratkimi, velikokrat vzkličnimi stavki in številnimi pridevniki. Vojaki, ki se borijo za jugoslovansko mejo, so v njegovih očeh močno povzdignjeni.¹⁰⁹

Tematika novic s Koroške dne 11. 1. 1919 je bila predvsem vezana na vojaške boje in koroško legijo prostovoljcev. Jugoslovanska vojska je doživljala neuspehe. Izražena je bila skrb, da če v 24 urah ne bodo dobili pomoči, jim bo zelo težko shajati. Omenjeno je celo, da prvi bataljon ni spal že 52 ur in da leži v snegu ter mrazu. Vzroke za neuspeh pripiše poveljniku nadporočniku, tudi bivšemu učitelju Primoschitzu, češ da naj bi bil brezbrizen in malomaren. Veliko prostovoljcev ni sprejel ali pa jih je kmalu poslal domov. Na opozorila, da lahko Nemci prodrejo čez Dravo, je odgovarjal brezbrizno z besedami: *»naj le pridejo«* – to se je res tudi zgodilo.¹¹⁰

V sredo, 15. 1. 1919, poročajo o tem, kako so Nemci zbrali več tisoč lačnih Dunajčanov, jim dali puške in jih poslali ropat po Koroški.¹¹¹

»Napadajo slovenske kraje, streljajo in ubijajo slovenske ljudi, zapirajo slovenske kmete in razumnike, ropajo kakor najhujši roparji.«¹¹²

¹⁰⁶ *Nova doba*, 8. 1. 1919, številka: 2, str. 2.

¹⁰⁷ *Nova doba*, 11. 1. 1919, številka: 3, str. 2.

¹⁰⁸ *Nova doba*, 11. 1. 1919, številka: 3, str. 2.

¹⁰⁹ *Nova doba*, 11. 1. 1919, številka: 3, str. 1.

¹¹⁰ *Nova doba*, 11. 1. 1919, številka: 3, str. 1.

¹¹¹ *Nova doba*, 15. 1. 1919, številka: 4, str. 1.

¹¹² *Nova doba*, 15. 1. 1919, številka: 1, str. 2.

Poraja se vprašanje, ali nemški poraz v vojni in tudi prva svetovna vojna ne pomenita nikakršnega nauka, in na koncu sklep, da kdor koli bo želel osvajati naše jugoslovansko ozemlje, bo imel opravka z vojsko celotnega troedinega naroda. Verjamejo, da jugoslovanska centralna vlada počne vse, kar je v njihovi moči, da bi obdržali Koroško, in z veseljem sprejema novico, da so se bojem pridružile tudi srbske čete, kar pomeni, da srbski del naroda sprejema zadevo Koroške za svojo prav tako kot slovenski del. Izvemo, da Nemci vsak dan razširijo kakšno vest o zasedbi jugoslovanskih krajev na severni meji ali o številčnosti vojske, s katero nas bodo napadli. Vse to so lažne novice, s katerimi zavajajo lahkoverne ljudi in svojim ljudem vlivajo upanje. V Mariboru se medtem pojavljajo tudi govorice o hujskanju nemškutarjev, naj se uprejo in napadejo Slovence, kot so to storili koroški Nemci.¹¹³

Zanimiva je novica, ki jo je objavilo poveljstvo oddelka celjskega pešpolka pod vodstvom Frana Malgaja. Ti vojaki, ki so bili na koroški fronti, so namreč prosili za ročno harmoniko (meh) in izrazili željo, da jim jo pošljejo.¹¹⁴

»Naš troimenski narod je povedal, kaj hoče. Hoče, da v edinstveno jugoslovansko državo pridejo vsi kraji, kjer Srbi, Hrvati in Slovenci žive v kompaktnih, nepretrganih masah.«¹¹⁵

Dan pred tem so se začela pogajanja na pariški mirovni konferenci, na katerih so razpravljali o poteku mej z Jugoslavijo. Pri tem so se Jugoslovani zanašali na prijateljstvo z Wilsonom in z drugimi njihovimi zavezniki v antanti. Zanimivo je, da ravno pri tem omenja Wilsona kot prijatelja in rešitev za težave, medtem ko v literaturi izvemo, da so nam bili Američani precej nenaklonjeni. V Pariz sta bila kot strokovnjaka za določitev severne meje Jugoslavije poklicana slovenska profesorja Kovačič in Slavic, ki sta izdelala natančen elaborat o severnih mejah. Medtem je nemško-avstrijska vlada na Dunaju izjavila, da vojna na Koroškem poteka brez sporazuma z Dunajem, iz česar sledi sklep, da gre v tem primeru za roparske tolpe.¹¹⁶

Po poročanjih v *Novi dobi* 22. 1. 1919 lahko opazimo, da so bili Francozi na mirovni konferenci precej naklonjeni Jugoslovanom, saj je njihov predstavnik v svojem govoru med drugim povedal: *»Ako spremenite zemljevid sveta, se zgodi to v imenu narodov in pod pogojem, da zvesto tolmačite njihove misli ter da spoštujete samoodločbo narodov in jo z vsemi narodi, ki so se združili v države, spravite v sklad z vsemi onimi narodi, ki se hočejo združiti s svojimi sosedi, ter onimi, ki se v zmislju svojih obnovljenih tradicij organizirajo na novo,«* kar kaže v korist do zdaj še nerešenemu vprašanju o mednarodnem priznanju udejanjenja vseh jugoslovanskih pokrajin v enotno državo SHS. Pri novicah s Koroške tega dne poročajo le o prihodu ameriške komisije, da preišče narodnostne razmere, a do te novice ne izrazi posebnega stališča.¹¹⁷

Dne 25. 1. 1919 poročajo o zanimivih novicah s Koroške. Koroška deželna vlada je namreč izdalačasne potne predpise, s katerimi je bilo za potovanje potrebno dovoljenje okrajne politične oblasti potnega cilja. S tem naj bi Nemci preprečili vrnitev slovenskih beguncev s

¹¹³ *Nova doba*, 15. 1. 1919, številka: 4, str. 1.

¹¹⁴ *Nova doba*, 15. 1. 1919, številka: 4, str. 1.

¹¹⁵ *Nova doba*, 18. 1. 1919, številka: 5, str. 1.

¹¹⁶ *Nova doba*, 18. 1. 1919, številka: 5, str. 1.

¹¹⁷ *Nova doba*, 22. 1. 1919, številka: 6, str. 2.

Koroške z namenom, da ne bi mogli ameriške komisije informirati o resničnih narodnostnih zadevah. Ameriški zastopnik je na zaključni seji izrazil, naj se vsi koroški begunci zberejo v Velikovcu, kamor bo prišla ameriška komisija. Z ozirom na dejstvo, da Nemci na zaključni seji niso privolili v povrnitev beguncev s Koroške, se splošno izraža dvom, da lahko ameriška komisija objektivno konstruira ljudsko voljo, pravično loči slovensko in nemško upravno ozemlje ter pravilno začrta začasno demarkacijsko črto. Medtem so koroški Nemci ponovno vdrlji na slovensko Štajersko.¹¹⁸

»Misliti da dejstvo, da ententa na slovensko-nemški meji že vedno ni določila demarkacijske črte. Misliti da dejstvo, da sede na Dunaju zastopniki entente v važnih skrivnostnih pogajanjih z Nemško Avstrijo. Kaj pomeni vse to? Kam plovemo?«¹¹⁹

Na Koroškem je tri dni (torej 26. 1.) pred izdajo te številke časopisa potekal jugoslovanski tabor v Guštanju, na katerem so sklenili, da »lačnim« Nemcem ne dajo niti koščka koroške slovenske zemlje. Na taboru se je zbralo kar 3000 koroških Slovencev, ki so poslušali pripovedovanja o zgodovini slovenskega trpljenja, različnih socialnih agrarnih vprašanjih in individualne zgodbe trpečih posameznikov pod avstrijsko oblastjo. Dr. Pogačnik je v svojem govoru poudaril: »Če je Soča tekla krvava, bo tekla krvava tudi Drava, če bi nam hoteli odtrgati le košček slovenskega Korotana.«¹²⁰

V Maribor je v tem času prišla ameriška komisija, ki so ji Nemci želeli predstaviti nemški značaj tega mesta. V ta namen so organizirali veliko demonstracijo in z godbo na čelu hodili skozi mesto. Na to je polkovnik Miles, član ameriške komisije, izjavil, da se mu zdijo nemške demonstracije nepomembne in jih ne jemlje na znanje. Slovenski upravi je po prihodu v Maribor priznal vzornost in pohvalil red, ki je vladal pod njo.¹²¹

Dne 1. 2. 1919 v *Novi dobi* poročajo o še enem shodu, in sicer na Prevaljah. To je bilo vabilo za shod, ki ga je nameraval prirediti Narodni svet za Mežiško dolino in katerega tema naj bi bila zunanjepolitični položaj ter jugoslovanske zahteve na mirovni konferenci. V Velikovcu so koroški Slovenci dali besedo okrajnemu glavarju Kaklu, ki je stopil pred ameriško komisijo. Zahteval je, da vse do zadnje slovenske vasi takoj dodelijo Jugoslaviji. Protestirali so proti nemškemu nasilju in zagrozili, da v Evropi ne bo miru, dokler ne bo osvobojena zadnja planinska koča v slovenskih planinah. Nemške demonstracije v Mariboru med obiskom ameriške komisije je komentiral tudi general Rudolf Maister. Ker je med demonstracijami prišlo do nasilja proti jugoslovanskim varnostnim organom, je razumel to kot upor proti njegovi vladi. Komentiral je, da ponovitve takšnih dogodkov ne bo trpel. Udeleženci demonstracij so morali Maribor brezpogojno zapustiti. Na trgovski akademiji v Gradcu so bili izključeni vsi slovenski obiskovalci, kar je graška policija razlagala kot »povračilo za Maribor«.¹²²

¹¹⁸ *Nova doba*, 25. 1. 1919, številka: 7, str. 1.

¹¹⁹ *Nova doba*, 29. 1. 1919, številka: 8, str. 1.

¹²⁰ *Nova doba*, 29. 1. 1919, številka: 8, str. 1.

¹²¹ *Nova doba*, 29. 1. 1919, številka: 8, str. 1.

¹²² *Nova doba*, 1. 2. 1919, številka: 9, str. 2.

Italijanski list *Corriere della Sera* je izdal članek o meji med Jugoslavijo in Nemško Avstrijo. V njem so izrazili mnenje, da mora meja med Jugoslavijo in Nemško Avstrijo iti vzhodno od Beljaka čez Karavanke, od Karavank severno do Drave, ob Dravi naprej do Maribora. Pri tem opazimo, da niso najbolj naklonjeni Jugoslaviji, saj bi bila takšna postavitve meje v precejšnji korist Avstriji.¹²³

V novicah iz *Korotana* dne 8. 2. 1919 poročajo o napadu nemške in madžarske tolpe na Radgono in Cmurek, ki je bil uspešno zatrt. Poročajo tudi o nemškem »zverinstvu«, saj naj bi poročnika Sirnika, branitelja Borovelj, ranjenega ubili z brcanjem, ker ni želel izdati slovenskih pozicij.¹²⁴

O koncu dela avstrijske komisije na Koroškem poročajo 12. 2. 1919. Na obhodu so bili deset dni in v tem času so Nemci 19-krat kršili premirje s streljanjem, večkrat prekorčili demarkacijsko črto, koroškim beguncem pa niso dovolili vrnitve domov. Komisija med delovanjem sploh ni obiskala krajev severno od Celovca in Vrbskega jezera, prav tako pa so izpustili tudi Ziljsko dolino. Menijo, da so celotno delo komisije nadzorovali Nemci z bajoneti, zato dvomijo o njenem uspehu.¹²⁵

Izstopajoči naslov članka v časopisu 15. 2. 1919 je *Človeške hijene*. V njem so zapisani odlomki iz tajnih aktov dr. Ambroschitscha, v preteklosti službujočega na celjskem magistratu, ki jih je predal vojaškim oblastem. V teh aktih je analiziral politično pripadnost bolj izpostavljenih posameznikov in med njimi je bil omenjen tudi celjski borec za Koroško Fran Roš. O njem je zapisal: »Franc Roš je sin okrajnega tajnika, Slovenec po rodu in prepričanju. Imenovani se doslej ni udeleževal političnih dejanj; opažamo pa silno nagnjenje za jugoslovansko stranko. Do sedaj se je očetu posrečilo, da je sina s krepko roko zadrževal, da se ni udeleževal političnih dejanj. Smatramo ga za politično zanesljivega; ni pa izključeno, da postane, če bo samostojen, ekstremen Jugoslovan.« Piscu se zdi to dejanje absurdno, saj so naši fantje v bojih umirali samo za to, da so jim takšni ljudje pripisali politično nezanesljivost. Tega dne so poročali tudi o dosegu sporazuma glede demarkacijske črte¹²⁶:

»Jugoslovanska demarkacijska črta gre severno od Radgone mimo tamkajšnjih slovenskih vasi, Radgona s temi vasmi vred ostane v naši črti. Pri Obrajni gre naša črta do Mure, od tod ob Muri do Špilja. V sredi pota med Špiljem in Frnovžem se obrne naša črta proti Lučanam, od tod čez Remšnik in čez Radl na Koroško. (Sv. Duh na Ostrem vrhu in Kapla sta v našem ozemlju.) Nevtralna cona je severno od naše demarkacijske črte do nemške, ki leži več kilometrov severno od nevtralne cone ob vznožju hribov. V nevtralni coni je cela proga železnice Radgona–Špilje, Obrajna, Cmurek, Frnovo, Lihoska vas, Črnišine, Straže, Št. Vid, Ernovž, Gomilica.«¹²⁷

Ta sporazum so označili za predznak konca prelivanja krvi in začetek miru med obema narodoma. Določila za jugoslovansko stran niso povsem optimalna, vendar upajo, da bodo to

¹²³ *Nova doba*, 5. 2. 1919, številka: 10, str. 2.

¹²⁴ *Nova doba*, 8. 2. 1919, številka: 11, str. 2.

¹²⁵ *Nova doba*, 12. 2. 1919, številka: 12, str. 2.

¹²⁶ *Nova doba*, 15. 2. 1919, številka: 13, str. 1.

¹²⁷ *Nova doba*, 15. 2. 1919, številka: 13, str. 2.

na mirovni konferenci popravili. So se pa končno ubranili strahu pred nemško zasedbo Radgone in Maribora.¹²⁸

V izdaji z dne 19. 2. 1919 izvemo, da so Nemci premirje ponovno kršili. Iz Maribora so namreč poročali o napadu na slovensko stražo v Cmureku, nemške tolpe, ki bi se morale umakniti za demarkacijsko črto, pa so streljale na jugoslovanske postojanke pri Radgoni.¹²⁹

»V slovenski Koroški stanuje nad 150.000 Slovencev, ki so nad 1000 let branili Slovenijo, Hrvatsko in Slavonijo proti Germanom, bili so živ zid, ki je Nemcem preprečil pot do slovanske Adrije. Korošci so s svojim življenjem in smrtjo zadržali germansko poplavo po naših južnih pokrajinah. Zato, bratje Srbi in Hrvati, vrnite milo za drago svojim slovenskim bratom in osvobodite one, ki še vedno ječe pod Švabskim jarmom! Osvobodite naš skupni jugoslovanski raj! Naš Korotan, naše Gosposvetsko polje naj bo vsem drugo Kosovo!«¹³⁰

To je bil poziv vsem Jugoslovanom na boj za slovensko Koroško, ki je bil objavljen 22. 2. 1919. Tega dne so poročali tudi o volitvah v nemško-avstrijski deželni zbor. Nemci so bili v slovenskih vaseh izredno nasilni. Ljudem so grozili z obešanjem, zapiranjem in zasedbo posestev, zato je nad 20.000 Slovencev v znak protesta na volitvah oddalo prazne listke, nekaj pa jih je celo napisalo: *»Volim Jugoslavijo.«* Prav tako so Nemci ponovno kršili premirje, ko so 18. 2. napadli Velikovec. Njihov napad je bil odbit.¹³¹

Francoska naklonjenost Jugoslaviji je kot že enkrat prej ponovno izražena v rubriki *Politične vesti* z dne 26. 2. 1919. Predsednik deželne vlade je namreč sprejel francosko brzojavko, v kateri je kapetan Vaulandea izrazil¹³²: *»Preden zapustimo Slovenijo, Vas prosimo, da sprejmete z našim spoštovanjem izraz naše zahvale in vzradoščenja nad ljubeznivim sprejemom, ki nam je bil prirejen v Ljubljani, Mariboru, Velikovcu in drugih krajih, kjer budne jugoslovanske čete branijo severne meje svojega ozemlja proti lakomnosti in proti zadnjim nasilstvom docela premaganega sovražnika. Upam, da bo z našim skupnim prizadevanjem osnovana srečna bodočnost mogla združiti jugoslovanski in francoski narod v nerazdruženem prijateljstvu.«¹³³* Na to njegovo izjavo je verjetno vplivalo nemško dejanje ob prihodu francoske komisije v Celovec, da bi se informirala o položaju glede določanja meje. Njihovo delo je bilo onemogočeno, saj so Nemci napadli komisijo in ji vzeli avtomobil. Celovška vlada je trdila, da nima v zvezi s tem dejanjem nič, a je komisija izjavila, da ima že dovolj vpogleda v razmere. Navedeno je tudi, da so do tega dne Nemci kršili premirje že sedemnajstkrat.¹³⁴

¹²⁸ *Nova doba*, 15. 2. 1919, številka: 13, str. 2.

¹²⁹ *Nova doba*, 19. 2. 1919, številka: 14, str. 1.

¹³⁰ *Nova doba*, 22. 2. 1919, številka: 15, str. 3.

¹³¹ *Nova doba*, 22. 2. 1919, številka: 15, str. 3.

¹³² *Nova doba*, 26. 2. 1919, številka: 16, str. 2.

¹³³ *Nova doba*, 26. 2. 1919, številka: 16, str. 2.

¹³⁴ *Nova doba*, 26. 2. 1919, številka: 16, str. 2.

Namesto zelenega umirjanja razmer se je spor med Nemci in Slovenci na Koroškem le še poglobljajal. 1. 3. 1919 poročajo o novih nemških divjaštvih z zelo nazorno prikazanimi zgodbami.¹³⁵

»Nemški vojaki in civilisti so vojaku celjskega pešpolka Josipu Cigaletu, ki je bil 16. jan. 1919 v bojih ranjen in ujet, porezali obleko z bajoneti z života, pri čemur je dobil strašne rane. Z bajoneti in noži so ga obdelovali tako dolgo, da so se prikazala čreva. Tulili so okoli reveža, ki jih je prosil, naj ga usmrte. Vrgli so ga na voz in odpeljali v Hamburg. Vpili so okoli voza, da peljejo prašiča.«¹³⁶

To je le ena izmed takšnih zgodb, ki kažejo na to, da je bilo do premirja na Koroškem še daleč. Pri poročanju s severne fronte so prvič naznanili, da je vzpostavljen mir in da so položaji nespremenjeni.¹³⁷

Dne 4. 3. 1919 so poročali o novih nemških hudobijah. Nemški letalci so namreč med naše vojaštvo in prebivalstvo metali letake, ki so širili lažne informacije o jugoslovanski vojaški oblasti, v Mariboru pa so nemški železničarji nameravali uprizoriti štrajk, s katerim so želeli izsiliti odpust slovenskih delavcev.¹³⁸

V *Novi dobi* 11. marca 1919 poročajo o morebitni nevarnosti na severni meji, kjer naj bi se Nemci povezali s Tirolci in načrtovali napad na jugoslovanske čete. Ponovno pa so Nemci spet kršili premirja, saj so v Borovljah prečkali nevtralni pas in napadli jugoslovanske predstraže, ki so se napada uspešno ubranile.¹³⁹

»Verujemo, da ostanejo vsi naši kraji nam. Krivica se maščuje. Verujemo, da krivice ne bo. Kdor hoče z nami živeti v ljubezni in prijateljstvu, mora spoštovati sveto naše ozemlje. Krivica izziva maščevanje. Zaradi krivice bo vpila prelita plemenita kri naših junakov: »Iz naših grobov vstanejo maščevalci.««

Dr. Draža Pavlovič¹⁴⁰

Opazno je bilo, da Nemci Maribora ne bodo predali z lahkoto. V *Novi dobi* z dne 22. marca 1919 lahko beremo, da Nemci v Mariboru pripravljajo nove izgrede. Javno so govorili, da bodo Slovence izgnali iz tega mesta, vanj pa bodo z zastavami vkorakali Nemci iz vseh nemških pokrajin, obenem pa se bodo polastili tudi Ptujja, Radgone in Celja. Potniki iz Gradca so pripovedovali, da so tam delili letake, v katerih je Maribor razglašen kot nemško-avstrijsko

¹³⁵ *Nova doba*, 1. 3. 1919, številka: 17, str. 3.

¹³⁶ *Nova doba*, 1. 3. 1919, številka: 17, str. 3.

¹³⁷ *Nova doba*, 1. 3. 1919, številka: 17, str. 6.

¹³⁸ *Nova doba*, 4. 3. 1919, številka: 18, str. 2.

¹³⁹ *Nova doba*, 11. 3. 1919, številka: 21, str. 1.

¹⁴⁰ *Nova doba*, 20. 3. 1919, številka: 25, str. 1.

mesto. Omenjen je bil tudi prihod misije zavezniških držav, ki bo na Koroškem in Štajerskem nadzorovala izvršitev pogojev za premirje.¹⁴¹

Nemška nasilja se nadaljujejo: 29. 3. 1919 so poročali o nemškem plenjenju in ropanju gradu predsednika naše deželne vlade. Hkrati so nemški letalci po Koroškem metali letake, s katerimi so sporočali, naj Korošci le še malo počakajo, ker se rešitev bliža in jih bodo Nemci osvobodili izpod jugoslovanskega jarma. Do mariborske vstaje, o kateri so poročali 22. marca, ni prišlo, predvidevajo, da zaradi nemškega strahu pred strojnimi puškami in vojaštvom.¹⁴²

Nemci so po poročanju z dne 3. 4. 1919 s topovi in strojnimi streljali na Velikovec. Napasti so želeli tudi Sv. Nežo pri Velikovcu, a so jih jugoslovanski vojaki prehiteli, napadli v smeri proti Dobravi, zasedli Vovbre, nato pa se vrnili za svojo črto. V tej številki so tudi poročali o rezultatih ljudskega glasovanja v radgonskem okraju, ki so ga izvedli Nemci meseca februarja. V raznih poročilih so pisali, da so v občinah Rožni Graben in Ščavnica grozili vsem, ki ne bi glasovali za Avstrijo, z izgonom iz občine. V občini Dražen Vrh v tem primeru ne bi dobili kotla za kuhanje žganja, hkrati pa bi jim bilo prepovedano tudi mletje v Simonitshevem mlinu. Podpise so izsiljevali celo od otrok.¹⁴³

Dne 8. 4. 1919 so poročali o izjavi nemških ujetnikov, ki so jih zajele naše čete v zadnjih bojih. Soglasno so trdili, da je namen nemškega poveljstva zavzeti Velikovec in da to poveljstvo sloni na prepričanju, da premirja ni.¹⁴⁴

10. 4. 1919 so poročali, da bo vprašanje Koroške na pariški mirovni konferenci obravnavano čez dva tedna.¹⁴⁵ V *Novi dobi* z dne 12. 4. izvemo, da je na frontah trenutno mir¹⁴⁶, že takoj v naslednji številki pa so poročali, da so na fronti nemški napadi na dnevnem redu. Prav tako so poročali o nemškem ropanju živali, žita, moke in zažiganju hiš po slovenskih vaseh.¹⁴⁷

Povzetek pisma iz Pariza je bil objavljen 24. 4. 1919. Avtor je zapisal, da se na mirovni konferenci nikakor ne morejo uskladiti glede mej. Iskali naj bi geografske meje, kar bi za nas pomenilo, da bi izgubili precej ozemlja v Primorju, a pisca je bolj skrbelo, kako bo s Koroško. Kljub zaskrbljenosti meni, da nikakor ne smemo obupati, in verjame, da bomo prišli do svojih pravic. Če pa se vrnemo v Jugoslavijo, pa najdemo podatek, da so bile občine radgonskega, lipniškega in cmureškega okraja dodeljene mariborskemu glavarstvu, ki je v teh krajih prevzelo politično upravo in prehrano. Nameravali so odstaviti nemške župane in nastaviti slovenske. Omenjena je bila tudi nova nemška prevara. Mladi nemški vojaki so se namreč začeli

¹⁴¹ *Nova doba*, 22. 3. 1919, številka: 26, str. 4.

¹⁴² *Nova doba*, 29. 3. 1919, številka: 29, str. 2.

¹⁴³ *Nova doba*, 3. 4. 1919, številka: 31, str. 3.

¹⁴⁴ *Nova doba*, 8. 4. 1919, številka: 33, str. 2.

¹⁴⁵ *Nova doba*, 10. 4. 1919, številka: 34, str. 2.

¹⁴⁶ *Nova doba*, 12. 4. 1919, številka: 35, str. 3.

¹⁴⁷ *Nova doba*, 15. 4. 1919, številka: 36, str. 1.

preoblačiti v ženska oblačila, da bi se lahko približali jugoslovanskim postojankam. Tako bi lahko vohunili ali iz neposredne bližine streljali na jugoslovanske vojake.¹⁴⁸

Dne 29. 4. 1919 so poročali o Maistrovem prihodu v Celje. Množica ga je pozdravila že na železniški postaji, ko je hodil po ulicah, pa so mu peli »*Od Urala do Triglava*« in »*Hej, Slovani*«. Po teh poročanjih lahko opazimo, da so generala Maistra Celjani zelo navdušeno sprejeli, kar kaže na to, da so cenili njegove dosežke in dejanja, ki jih je storil za njihovo rodno deželo. Avtor je menil, da je ljubezen do domovine v Celju velika.¹⁴⁹

1. 5. 1919 poročajo o vstaji slovenskih kmetov na Koroškem. Ljudstvo je že dolgo prosilo jugoslovansko armado, naj naredi konec nemškemu nasilju, a je ta bila vezana na premirje in se je te obveze tudi držala, medtem ko so jo Nemci ves čas kršili. Zaradi tega so se v Rožni dolini uprli, temu uporu pa so se ponekod pridružili tudi nemški prebivalci, ki so bili siti ravnanja svojih sorojakov. Prav tako se je več 100 nemških vojakov vdalo kar brez boja, ker so bili že siti dosedanjega življenja. Tega dne so v Mariboru slavili polletnico zavzetja mesta. Okoli dvesto vojakov in šest časnikov so s savinjskim vlakom pripeljali v Celje. To so bili nemški ujetniki, ki so se na Koroškem borili proti nam in so jih zdaj peljali v domobransko vojašnico.¹⁵⁰

The image shows a title in a bold, black, serif font on a light background. The text reads: "Vstaja slovenskega naroda na Koroškem proti nemškim tolпам." The word "tolпам" is written in Cyrillic script.

Slika 22: Naslov iz Nove dobe
(Vir: Nova doba, 1. 5. 1919, str. 1)

»V času, ko to pišem, se vrše velevažni dogodki na starodavnih koroških slovenskih tleh. Mera trpljenja naroda pod nasilstvom nemškega zmaja je prekipela. Narod sam je vzdignil svojo pest, da se osvobodi. /.../ Zgodbe tega trpljenja ne more nikdo pravilno opisati. Rop in umor, požig in posiljenje, vlačenje po ječah in nečloveško mučenje, večni strah pred boljševičskimi tolпami – to je zgodovina koroških Slovencev zadnjih mescev.«¹⁵¹

Nemci so po poročanjih z dne 6. 5. 1919 že dolgo načrtovali napad na Velikovec, a jim je načrte prekrižala jugoslovanska kmečka vstaja. Po vstaji so ponovno začeli pritiskati na jugoslovanske čete in uspelo jim je, da so jih potisnili nazaj na južni breg Drave. Koroški odposlanci so o položaju na Koroškem poročali vojvodi Mišiču, ki je obljubil storiti vse, kar je v njegovih močeh, da bi zaustavil nemška nasilja.¹⁵²

¹⁴⁸ Nova doba, 24. 4. 1919, številka: 39, str. 1.

¹⁴⁹ Nova doba, 29. 4. 1919, številka: 41, str. 2.

¹⁵⁰ Nova doba, 1. 5. 1919, številka: 42, str. 2.

¹⁵¹ Nova doba, 3. 5. 1919, številka: 43, str. 1.

¹⁵² Nova doba, 6. 5. 1919, številka: 44, str. 2.

8. maja so poročali o nemškem vdoru do Slovenj Gradca, od koder so želeli prodreti proti Mariboru. S tem dejanjem so Nemci prekršili pogodbo zaradi demarkacijske črte na Štajerskem. Dan prej je v uredništvo tudi prišla novica, da je pri bojih za Koroško padel Franjo Malgaj. Označili so ga kot »vrlega branitelja Koroške« in novico zaključili z besedami: »Slava spominu našega hrabrega junaka!«¹⁵³ Ko je Malgaj na fronti padel, naj bi ga Nemci še po smrti vlačili za lase in ga preklinjali.¹⁵⁴

»Nepozabljen junak! Bil si zvest svojim besedam do smrti! Rekel si mi večkrat: »Če Švabi napadejo, se ne umaknem in živ ne grem iz Koroške.«

Andrej Oset¹⁵⁵

Slika 23: Osmrtnica v Novi dobi
(Vir: Nova doba, 10. 5. 1919, str. 4)

Zaradi dogodkov pri Dravogradu so v Celju ustanovili legijo prostovoljcev in že naslednji dan je bila napovedana prva vaja z orožjem v Narodnem domu. K pridružitvi so pozivali vse, ki ljubijo domačo zemljo, in sorojake. Nemško nasilje na Koroškem se je le še stopnjevalo. Poudarili so, da so Nemci prvo svetovno vojno izgubili, zato ostajajo poraženci ter želijo v zadnjih urah, preden bo njihova usoda zapečatenata, le oškodovati Slovence na Koroškem. Jugoslovanska naloga pri tem je, da se ubranimo vse nadaljnje škode, ker velesile nimajo namena storiti karkoli proti tej težavi. Ključ za uspeh je, da spodbudimo naše vojake, da se častnemu pozivu odzovejo z veseljem in ubranijo svojo domovino pred sovražnikom. Očividci so poročali, da so v bojih za Velikovec nemški prebivalci na naše vojake streljali z oken, streh in drugih skrivališč s strojnicami in puškami, velikovške Nemke pa so mimoidoče jugoslovanske vojake polivale s kropom. Mnogo jugoslovanskih ujetnikov, ki so bili brez orožja in se niso mogli braniti, je bilo na zverinski način pobitih in pomorjenih. Že prej so bile pobude, da bi vsem Nemcem v Velikovcu vzeli vse orožje, a so bili naši preveč prizanesljivi in

¹⁵³ Nova doba, 8. 5. 1919, številka: 45, str. 1.

¹⁵⁴ Nova doba, 31. 5. 1919, številka: 55, str. 2.

¹⁵⁵ Nova doba, 19. 6. 1919, številka: 63, str. 1.

niso odredili hišnih preiskav, zato so bili Nemci popolnoma oboroženi in to je vodilo do prisilnega umika naših iz Velikovca.¹⁵⁶

Približeval se je datum, ko so se morali avstrijski Nemci izraziti, ali sprejmejo mirovne pogoje, ki so jim bili naloženi. Ker pa so bili dogodki, ki so se pripetili v tistem času za slovenski narod in za Koroško velik udarec, so se spraševali, kdo je kriv za to stanje. Kot odgovor so navajali slovenske politične stranke, ki niso proti nasprotnikom nastopile z večjo odločnostjo. Med temi so bili najbolj krivi jugoslovanski socialisti, ki naj bi izdajali slovenski narod in prepovedovali oster nastop proti Nemcem, ki so se borili proti jugoslovanskemu narodu. Navajali so tudi izsek iz Slovenskega naroda, v katerem so trdili, da krivda ni bila politična, ampak vojaška, saj niso imeli dovolj sredstev in discipline. Na Koroškem so takrat nemški letalci med slovenske vojake metali letake, na katerih je pisalo, naj bi prišlo v Ljubljani do političnega in vojaškega prevrata ter so pozivali jugoslovansko vojaštvo, naj odloži orožje. To je bila le ena izmed nemških zvijač, ki se je tokrat posrečila, saj so mnogi vojaki bežali, ko so Nemci napadli. Na pogajanjih v Celovcu je avstrijski vojni državni tajnik javil dunajski vladi, da je na celotni koroški fronti izposloval ustavitev sovražnosti proti Jugoslovanov.¹⁵⁷

13. 5. so poročali o začetku pogajanj na Koroškem. Nemci so se želeli pogajati glede sedanjega položaja, saj so v tistem času pridobili kar precej ozemlja, a so jugoslovanski zastopniki zahtevali le vzpostavitev položaja, kakršen je bil pred 29. aprilom. Ker se strani nista mogli dogovoriti, so bila pogajanja prekinjena, kar so tudi uradno potrdili v novicah dne 20. 5. 1919. Dogovorili so se le glede tega, da lahko posebne komisije z obeh strani obiskujejo ujetnike in posredujejo pri tem, da se zamenjajo ranjeni ujetniki. Prepričani so bili, da *»stojimo pred zelo resnimi trenutki za naš težko preizkušani narod.«*¹⁵⁸

Koroško-nemški ujetniki, ki so bili z vlakom pripeljani v Celje, očitno niso smeli dobivati nobenih pisem, saj so v tej številki *Nove dobe* poročali o tem, da so jim celjske nemške gospe želele pretihotapiti pisma v žemljah. To so kmalu ugotovili in pisma predali policiji. Medtem pa se je celjska legija prostovoljcev pridno pripravljala na vpoklic. Na fronto so že odposlali prvi oddelek pod vodstvom Maksa Detička, v katerem je bilo 26 moških. Moški in fantje so to nalogo sprejeli z navdušenjem in naslednjega dne so se med veselimi petjem ter navdušenim pozdravljanjem s savinjskim vlakom odpeljali proti Ljubnem.¹⁵⁹

*»V seji Narodnega predstavništva je poslanec dr. Pavel Pestotnik vprašal min. predsednika glede dogodkov na Koroškem in postopanja nemških vojakov z našimi ujetniki in prebivalstvom na Koroškem. Slikal je postopanje Nemcev, ki koljejo moške, nabadajo deco na bajonete, režejo ženam prsi, zapirajo ujetnike, mučijo in ubijajo. Poudaril je tudi, da se čuje, da so Italijani podpirali nemški nastop proti Jugoslovanom na Koroškem.«*¹⁶⁰

¹⁵⁶ *Nova doba*, 8. 5. 1919, številka: 45, str. 2.

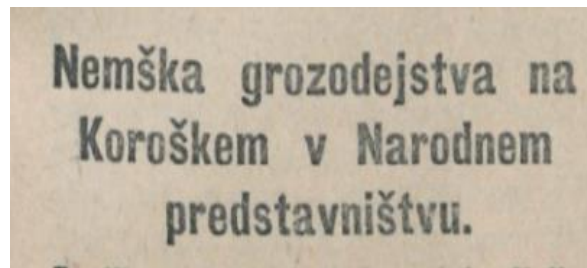
¹⁵⁷ *Nova doba*, 10. 5. 1919, številka: 46, str. 2.

¹⁵⁸ *Nova doba*, 20. 5. 1919, številka: 50, str. 2.

¹⁵⁹ *Nova doba*, 13. 5. 1919, številka: 47, str. 2.

¹⁶⁰ *Nova doba*, 17. 5. 1919, številka: 49, str. 1.

Poročajo, da Nemška Avstrija še vedno odklanja odgovornost za vsa do zdaj opisana nemška nasilja nad jugoslovanskim prebivalstvom na Koroškem. Ministrski predsednik Stojan Protič obljublja, da bo na pariški mirovni konferenci poročal o vseh dogajanjih in bo naredil vse, kar je v njegovi moči, da bi preprečili vladanje Nemcev v krajih, kjer prebiva jugoslovanski narod. Glede italijanskega sodelovanja z avstrijskimi Nemci še niso prepričani, a močno sumijo, da je to res.¹⁶¹

Slika 24: Naslov v *Novi dobi*
(Vir: *Nova doba*, 17. 5. 1919, str. 1.)

V dopisu koroškega begunca z naslovom: *»Na pomoč slovenskim koroškim internirancem!«*, emigrant, ki se je podpisal Prevaljčan, piše tako¹⁶²:

*»Kdor je bil na magistratu vpisan kot Slovenec, je bil izročen trpinčenju in preganjanju, če je bil še tako politično nedolžen in ponižen. Nemška svojat jih je zasramovala, opljuvala, kamenjala in jih na vse mogoče načine trpinčila. Cele družine so izropane ter sedaj vzdihujejo in gladujejo po zaporih.«*¹⁶³

Poziva ljudi, da je treba vsem prebivalcem, ki so bili v Celovcu internirani in tičijo v zaporu, nemudoma pomagati. Razlaga, da Slovenci nismo več osamljeni, ampak smo del Jugoslavije s 13 milijoni prebivalcev, medtem ko je v Avstriji ostalo le še okoli 6 milijonov Nemcev. Zdaj je jugoslovanska dolžnost, da ne dopusti, da bi Nemci zapirali nedolžne ljudi samo zato, ker so po rodu Slovenci. Medtem pa Nemci, ki živijo v Jugoslaviji, živijo nemoteno življenje s svojim starim poklicem in bogatijo na račun slovenskega denarja. Predlaga, da za vsakega Slovenca, ki so ga na Koroškem zaprli, zapremo mi tri Nemce za tako dolgo, dokler ne bodo vsi Slovenci izpuščeni in jim bo povrnjena vsa škoda. Diplomatična pogajanja označi kot prepočasna in težavna, zapornikom pa z njimi le podaljšujejo *»Tantalove muke«*, zato morajo hitro ukrepati.¹⁶⁴

Francoski publicist se je v svojem listu *Journal des Debats* izrazil proti nameri, da bo o ljudskem glasovanju v celovški okolici odločala mirovna konferenca, saj bo pri tem sodelovalo *»birokratsko habsburško osebje«* in zaradi tega odločitev nikakor ne more biti pravična. Opozori na to, da ljudje vendarle ne smejo pozabiti, da je v tej pokrajini potekala umetna germanizacija, torej to ozemlje prvotno ni bilo nemško. Medtem celjski prostovoljci prosijo Celjane, naj jim zberejo čim več cigaret in jih oddajo v uredništvu, od koder jim jih bodo poslali

¹⁶¹ *Nova doba*, 17. 5. 1919, številka: 49, str. 1.

¹⁶² *Nova doba*, 17. 5. 1919, številka: 49, str. 1.

¹⁶³ *Nova doba*, 17. 5. 1919, številka: 49, str. 1.

¹⁶⁴ *Nova doba*, 17. 5. 1919, številka: 49, str. 1.

na Koroško.¹⁶⁵ Kmalu prosijo še za čaj, sladkor, liker, duhan (tobak) in harmoniko. Pojasnijo, da opravljajo zelo težavno službo ob koroški meji v strmih, neobljudenih in zasneženih krajih, zato prosijo, da jim to naporno službo olajšajo s svojimi darovi.¹⁶⁶

Od fantov legije celjskih dobrovoljcev v Ljubnem smo prejeli pozdrave z naslednjimi verzi:
»Topovi so začeli, — začne se nov ples, — »U boj!« . . . smo vsi zapeli — in šli smo zdaj —
zares! — Pozdravljamo tudi mi naše vrle brambovce.«¹⁶⁷

Po poročanju 24. 5. naj bi Nemci ponudili slovenskemu nadporočniku na Koroškem denarno nagrado za usmrnitev predsednika ameriške komisije Milesa, če bi ta demarkacijsko črto razglasil Nemcem v škodo. Umor naj bi bil storjen na slovenskih tleh, da bi sum preusmerili na Slovence.¹⁶⁸

Predplebicitno dogajanje na Koroškem opisuje tudi Prežihov Voranc¹⁶⁹ v svojem romanu *Požganica* s podnaslovom *Roman iz prevratnih dni*.

/.../»Vugov vod Malgajevih četnikov je že nekaj dni stražil demarkacijsko mejo ob Krki, zahodno od Slovenjega Šmihela.

Slovenska vlada v Ljubljani se je spomladi leta 1919 odločila, da na svojo roko napravi z vojaško okupacijo Celovške kotline konec negotovemu stanju na Koroškem. Tem bolj, ker so tudi koroške deželne oblasti in vojaške organizacije proti volji centralne vlade na Dunaju pripravljale obsežne mere za nasilno, vojaško okupacijo Spodnje Koroške, ki so jo zasedli Slovenci. Razmere na demarkacijski črti so postajale čedalje neznosnejše; začasna upravna meja se je naglo začela spreminjati v fronto gverilskega boja. Bilo je le še vprašanje, kdo bo sunil prvi.

In prva je sunila Slovenija ...«¹⁷⁰ /.../

Italijani so bili pri pogajanjih neizprosní glede železnic, s katerimi bi imeli trdne povezave s Srednjo Evropo. Na severu zahtevajo dolino zgornje Drave in Save skupaj z Beljakom. S tem bi si zagotovili vse zveze Trsta s Srednjo Evropo in tako nemoteno poslovali povsod, predvsem z Nemčijo. Ker so Italijani vedeli, da Slovenci teh območij nikakor nismo želeli izpustiti iz rok, so ugibali, da smo se po vsej verjetnosti združili z Nemci, ki so pred kratkim osvojili predor pri

¹⁶⁵ *Nova doba*, 17. 5. 1919, številka: 49, str. 2.

¹⁶⁶ *Nova doba*, 20. 5. 1919, številka: 50, str. 2.

¹⁶⁷ *Nova doba*, 24. 5. 1919, številka: 52, str. 2.

¹⁶⁸ *Nova doba*, 24. 5. 1919, številka: 52, str. 1.

¹⁶⁹ Prežihov Voranc (s prvim imenom Lovro Kuhar) se je rodil leta 1893 v revni kmečki družini v kraju Kotlje na Koroškem, kjer je tudi končal osnovno šolo. Med prvo svetovno vojno je pobegnil iz avstrijske vojske na soški fronti v Italijo in bil tam zaprt do konca vojne. Leta 1919 se je vrnil domov in se zaposlil kot delavec, nato kot uradnik v jeklarni na Ravnah. Vseskozi je bil aktiven javni in politični delavec na Koroškem, še tudi med drugo svetovno vojno, zato so ga Italijani in Nemci poslali v taborišče, od koder se je po vojni vrnil v domači kraj. V svoja literarna dela je pogosto vključeval tudi motiviko Koroške in problematiko koroškega plebiscita ter koroških Slovencev, še posebej izrazito v romanu *Požganica* in v kratkem potopisnem besedilo z izrazito avtobiografsko zasnovo z naslovom *Ob versajskih plotovih*. (<https://www.prezihovvoranc.si/o-soli/lovro-kuhar-prezihov-voranc> (15. 4. 2021))

¹⁷⁰ Voranc, 2018, str. 238.

Področici in tako Slovencem odvzeli pomembno železniško točko.¹⁷¹ Na pariški mirovni konferenci pa so se tudi zavzemali za to, da bi Celovec in okolico dobila Nemška Avstrija.¹⁷²

/.../»Dobro, dobro! Toda kljub temu ... Meni se zdi, kot bi se nas izogibal ..."

"Nikakor ne! Službe je preveč. –Saj veš, da glavno reč opravljamo mi – domačini. Neprestano na fronti!"

To je bil preveč verjeten izgovor; Pipan je sam predobro vedel, kakšen je bil položaj. Medem ko je prve dni kar mrgolelo Volkswehra in drugih čet po dolini, je bila ta gneča takoj manjša, čim se je občutil prvi odpor slovenskih čet na meji. Pozneje so tudi civilisti mogli opazovati, kako se število koroških brambovcev krči.

Zato se je Pipanu nehoteno skrčilo srce.

"Mislim, da ne bo nič hudega; kar smo hoteli, smo dosegli! Drugo bo zdaj napravila mirovna konferenca."

"Da, toda če oni pritisnejo ...?" je menil Rožej.

"Ne bodo, dovolj jim je!" /.../

In potem se je začelo!

Danes si še videl tega volkswehrovca ... jutri nič več. Če si vprašal po njem, je bil odgovor skomizg ramen ... ali pa zamah roke ...

Drugega za drugim so jemale noči.

Nekega dne se je razneslo po perzonalih:

"Göryja spet ni več ... "

Na Ravnah je zmanjkalo Göryja, na Lešah Pernikaca, v Mežici Rossbacherja ...

Potihoma so govorili po dolini o protiofenzivi slovenskih čet, ki se lahko vsak dan prične, o pripravah z one strani, o srbskih divizijah ...«¹⁷³/.../

Ljubljanski dopisni urad je 28. maja poročal, da so se Jugoslovani končno uprli prodiranju Nemcev. Na začetku maja in vse do navedenega datuma so Nemci s Koroške brez pravega razloga napadali jugoslovanske čete in pri tem tudi prekoračili demarkacijsko črto. Še med pogajanji so napadali s topovi in stojnicami, jugoslovanski poskusi za ponovno prevzetje zasedenih ozemelj pa so bili neuspešni. Končno pa je nastopil čas, ko so jugoslovanske čete oboroženo napadle in uspešno pregnale Nemce z domačega ozemlja. S tem so »naš težko mučeni narod na Koroškem rešili nasilja in trpinčenja od pobesnelih Nemcev.« Generala Smiljaniča je prebivalstvo v Sinči vasi, ki jo je obiskal, navdušeno pozdravljalo in se mu zahvaljevalo za osvoboditev izpod nemškega terorja.¹⁷⁴ Osvobodili so skoraj vso slovensko Koroško, ki je stoletja bila pod nemškim vplivom. Nemci ob umikov sicer rušijo vasi in plenijo po domovih, a je zmaga vseeno na jugoslovanski strani. Naše čete so zasegle veliko sovražnih vojakov, izgube pa so razmeroma male.¹⁷⁵

¹⁷¹ *Nova doba*, 29. 5. 1919, številka: 54, str. 1.

¹⁷² *Nova doba*, 3. 6. 1919, številka: 56, str. 2.

¹⁷³ Voranc, 2018, str. 319, 321.

¹⁷⁴ *Nova doba*, 31. 5. 1919, številka: 55, str. 1.

¹⁷⁵ *Nova doba*, 3. 6. 1919, številka: 56, str. 1.

/.../»Oberkast je zadihal polnih pljuč, nekajkrat oprezno prisluhnil in se nato napotil proti položnemu vrhu za kaščo, kjer je bila straža. Stražarja, ki sta stala vsak pod enim razčeperjenim borovcem v razdalji kakih dvajset korakov, sta ga takoj opazila. Vsi trije so nekaj časa molče strmeli navzdol na desno, kjer je tekla koroško-štajerska meja.

Nič, vse tiho ...

Počasi se je začela okrog njih zgoščati jutranja megla, doli v dolinah se je prejšnja mračna pena spreminjala v belo megleno plast. Tam na vzhodu, za Pohorjem, se je svetlikala prva jutranja zarja, še nežna in rosna, toda smela in upa polna. Njen odsev je že rahlo poljubljal vrhove Karavank in Kamniških planin, vstajajočih iz južnozahodnega ozadja.

"Lep dan bo!" so mislili vsi trije, ko se je Oberkast odstranil na levo. Bilo mu je prijetno in zato se ni takoj vrnil v kaščo, temveč je stopal naprej po slemenu, poraslem z redkim, od vetra razmršenim borovjem. Zašel je precej daleč od straže, ki je utonila v jutranji megli. Tedaj ga je vzdramil kratek pok iz puške, prav za hrbtom, a preden se je utegnil obrniti, je počil že drugi, takoj nato pa je zaslišal kratek, pridušen krik ...

Hotel je skočiti navzdol proti kašči, oddaljeni sto korakov, ko je zagledal skozi jutranji mrak, da derejo proti njej sklonjene temne postave. Dve, tri ... pet, deset ... Temne postave so se sklanjale tudi tam, kjer je malo prej stala straža. Odskočil je z jase nazaj v hosto in prisluhnil. V istem hipu se je začulo pri kašči pokanje ročnih granat. Samo ročnih granat ... Da, zdelo se mu je, da je med pokanjem zaslišal tudi bolesten, zgubljen krik ...

Napočilo je jutro pričakovane in slutene ofenzive slovenskih čet. Na Grobarjev vrh se je v varstvu jutranje megle priplazil Vugin oddelek in v skoku pometal s stražo; nato je obkolil kaščo, o kateri so vedeli, da je posadka koroških čet. Preden so presenečeni volkswehrovci v kašči prav prišli k sebi, so jih že raztrgale ročne granate ...

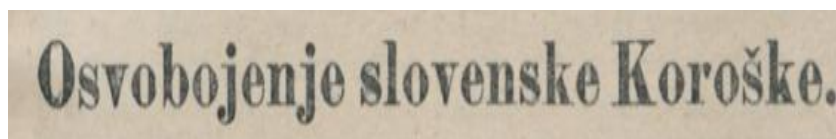
Bajoneti že niso imeli več opravka ...

Ko se je dim razkadir, sta Stražmir in Kotalo pogledala skozi vrata. Za pragom je ležalo krvavo cunjasto telo ... iz razbitega obraza je mežikalo veliko, svetlo oko ...

"Moj bog! To je vendar Klemen ..." je zastokal Kotalo in omahnil ...

Oberkast pa se je v diru zagnal po bregu navzdol, slep za vse ovire in zapreke ... vedno dalje, vedno niže ...

Čez pol ure je bil ujetnik jugoslovanskih čet, ki so prvi dan zasedle Mežiško dolino ... drugi dan Podjuno, Rož ... tretji dan Velikovec ... četrti dan Celovec in Gosposvetsko polje ...¹⁷⁶/.../

Slika 25: Naslov v Novi dobi ob zmagah jugoslovanske vojske
(Vir: Nova doba, 31. 5. 1919, str. 1.)

Na Prevaljah so se Nemci izrazili odločno proti temu, da bi prešli pod nemško vlado. Nasploh je temu nasprotovala večina Nemcev v zasedenih ozemljih, saj so menili, da jih je zaradi vsega ropanja nemških čet sram, da so Nemci in da jugoslovansko vojaštvo z veseljem pričakujejo, ker imajo nanje le dobre spomine. Medtem dobimo tudi informacije o tem, kako so nemški vojaki posiljevali 12-letna dekleta, kmetom s silo jemali živali, živež in ropali letovišča. Grozili

¹⁷⁶ Voranc, 2018, str. 329–331.

so, da bodo, preden odidejo iz slovenskih krajev, za sabo vse uničili. Takrat je v Celje s koroške fronte prišlo večje število ranjencev in ujetnikov. Pri tem naj bi se nemškimi ujetnikom postreglo enako dobro kot našim ranjencem, nad čemer je pisec zelo razočaran.¹⁷⁷

Glavna tema v časopisu je bila od maja naprej Koroška, saj so naslovi o jugoslovanskih uspehih krasili že prvo stran. Prišle so vesti z mirovne konference, ki je poteka v Parizu. Maribor, Špilje in Radgono so priznali za jugoslovanske posesti, prav tako pa tudi železnico Špilje–Radgona. Oblasti v Celovcu so zapustile mesto zaradi grozečega jugoslovanskega napada, Italijani pa so od antantnih sil zahtevali, naj ustavijo prodiranje jugoslovanske vojske, saj bi v primeru uspeha to pomenilo veliko škodo za Italijo. Jugoslovanska ofenziva je kazala velike uspehe in poročila s pariške mirovne konference so bila za Slovence takrat zelo obetavna.¹⁷⁸ Tudi v Kranju so se v tistem času začela pogajanja za Koroško. Kraljevino SHS je med drugim zastopal general Rudolf Maister in prvi odzivi so bili spodbudni. Nemci so protestirali zaradi priključitve Radgone in Maribora k Jugoslaviji, jugoslovanska delegacija pa je vložila protest edino proti temu, da bi Nemška Avstrija dobila slovenske kraje okrog Beljaka.¹⁷⁹

Slika 26: Naslov ob veselju ob uspehih jugoslovanske vojske
(Vir: Nova doba, 3. 6. 1919, str. 1)

Premirje za Koroško je bilo podpisano.¹⁸⁰

»Jugoslovanska uprava zasede Rožek, Celovec in Velikovec. Nemcem ostane Št. Vid, Trg in Beljak z železniško progo v Trbiž. Severno od jugoslovanskega ozemlja se ustanovi do 10 km širok nevtralni pas, v katerem ne sme biti nemško-avstrijskega vojaštva in se prebivalstvo popolnoma razoroži. /.../ K jugoslovanskemu ozemlju spada tudi Gosposvetsko polje, kjer so bili ustoličeni slovenski vojvode.»¹⁸¹

Pri tem se je Nemška Avstrija tudi zavezala plačati vso škodo, ki je bila prizadejana zaradi vojnih operacij. Ker pa Nemci pogojev za premirje niso sprejeli v določenem roku, so naše čete brez boja zavzele Celovec, kjer jih je prebivalstvo prijazno sprejelo.¹⁸² Italijani so v upravo dobili železnico Trbiž–Beljak–Št. Vid, zahtevali pa so tudi zasedbo proge Trbiž–Celovec–Maribor. Medtem so poročali tudi o nameri, da bodo Celovec zasedle čete antantnih sil, dokler se ne bo določilo, komu bo v prihodnje pripadal. V občinah Špilje, Rašane in Klanjec pa so sklenili protest proti temu, da bi se pridružili Nemški Avstriji. Prebivalstvo v teh občinah je bilo

¹⁷⁷ Nova doba, 31. 5. 1919, številka: 55, str. 2.

¹⁷⁸ Nova doba, 5. 6. 1919, številka: 57, str. 1.

¹⁷⁹ Nova doba, 7. 6. 1919, številka: 58, str. 1.

¹⁸⁰ Nova doba, 10. 6. 1919, številka: 59, str. 1.

¹⁸¹ Nova doba, 10. 6. 1919, številka: 59, str. 1.

¹⁸² Nova doba, 10. 6. 1919, številka: 59, str. 1.

namreč večinoma slovensko, gospodarsko pa so bili ti kraji močno vezani na Jugoslavijo.¹⁸³ Prav tako je bilo tudi z občinami Lučane, Gomilica in Gradišče.¹⁸⁴

Celjska legija prostovoljcev pod vodstvom Maksa Detička se je vrnila s koroškega bojišča, kjer so pogumno in uspešno branili Zgornjo Savinjsko dolino¹⁸⁵, dne 28. 6. 1919 pa so objavili dopis Iva Kvaca, v katerem je poročal o izgubi pogumnega vojaka Srečka Puncerja. Za Koroško se je bojeval srčno in neutrudno, nazadnje pa je podlegel pod strelom nemškega vojaka.¹⁸⁶ Najprej naj bi ga ustrelil v ramo, nato pa ga ranjenega globoko v telo prebodel z bajonetom.¹⁸⁷

»Zopet se je poslovil eden najboljših in najdelavnejših za vedno od našega že tako majhnega kroga — zadet od nemške krogle. /.../ Ni se Ti izpolnila želja, videti na Gosposvetskem polju plapolati jugoslovansko trobojnico ...«¹⁸⁸

Tako kot Reko so želeli na pariški konferenci tudi Celovško kotlino narediti za »vmesno državo« z južno mejo blizu Karavank. Jugoslovanska vojska naj bi se umaknila ob južno mejo, avstrijska pa ob severno. Ta predlog je bil nepremišljeno zastavljen, saj bi bila taka nova država le povod za dodatne konflikte.¹⁸⁹ Na koncu je Svet četverice na pariški mirovni konferenci sklenil celovško kotlino razdeliti na dva dela:

- na cono A, v kateri bi imeli trenutno oblast Jugoslovani, in
- na cono B, v kateri so bili Nemci.

Po tej teoriji so se morali naši vojaki umakniti za na novo postavljeno demarkacijsko črto, ki je razmejevala kotlino.¹⁹⁰ V vsakem delu so predlagali tudi posebno komisijo, ki je zastopala velesile, med katerimi je bil v južnem delu še jugoslovanski zastopnik, v severnem pa nemški.¹⁹¹ Zavedali so se, da če bo do ljudskega glasovanja stanje ostalo takšno, bodo plebiscit najprej izvršili v coni A, za katero so bili prepričani, da bo izglasovala pridružitve k Jugoslaviji. Po tem bi pa naj bil plebiscit izveden še v coni B.¹⁹² S tem se Italijani niso strinjali. Menili so, da bi razdelitev Celovške kotline za Jugoslovane pomenila nasilje nad pravicami koroških Nemcev. Predlagali so, da kotlino zasedejo italijanske čete, ki bodo zagotovilo za neodvisnost Koroške.¹⁹³

¹⁸³ *Nova doba*, 17. 6. 1919, številka: 62, str. 2.

¹⁸⁴ *Nova doba*, 26. 6. 1919, številka: 66, str. 1.

¹⁸⁵ *Nova doba*, 12. 6. 1919, številka: 60, str. 2.

¹⁸⁶ *Nova doba*, 28. 6. 1919, številka: 67, str. 1.

¹⁸⁷ *Nova doba*, 22. 7. 1919, številka: 77, str. 3.

¹⁸⁸ *Nova doba*, 28. 6. 1919, številka: 67, str. 1.

¹⁸⁹ *Nova doba*, 24. 6. 1919, številka: 65, str. 2.

¹⁹⁰ *Nova doba*, 24. 7. 1919, številka: 78, str. 2.

¹⁹¹ *Nova doba*, 24. 7. 1919, številka: 78, str. 2.

¹⁹² *Nova doba*, 28. 6. 1919, številka: 67, str. 2.

¹⁹³ *Nova doba*, 5. 7. 1919, številka: 70, str. 2.

»Meja južne cone gre po grebenu Karavank. Obe coni loči črta od Rožeka po sredi Vrbskega jezera, po Jezernici (Glanfurt), Glini in Krki. Celovec ostane za 1 km severno te črte.«¹⁹⁴

Med Nemci na Spodnjem Štajerskem in Slovenci na Koroškem so želela razna protislovenska društva skleniti menjavo, da bi se koroški Slovenci preselili na Štajersko, Nemci pa na Koroško. Takšna dejanja so bila že vnaprej obsojena na propad, saj vlada tega ne bi nikoli dopustila, ker je bilo to proti njenim interesom.¹⁹⁵

2. julija so ustanovili Narodni svet za velikovski okraj s častnim predsedništvom generala Maistra. Njegov namen je bil skrbeti za narodne in gospodarske zadeve v tem okraju.¹⁹⁶ Poročali so tudi o nemškem divjaštvu v Velikovcu, kjer so mesec dni pred tem nemški vojaki napadli narodno šolo. Celotno stavbo so oropali in opustošili, tamkajšnjo gojenko pa so na stopnicah ustrelili. Mrtvi so s telesa strgali oblačila in jo odnesli.¹⁹⁷

V Guštanju se je začelo prebujati slovensko prebivalstvo. V tem kraju je padel eden najvidnejših borcev za severno mejo Franjo Malgaj in prebivalci so začeli pridno zbirati denar za njegov spomenik. Vedno več ljudi je čutilo slovensko narodno pripadnost, zato nacionalno kraj hitro napreduje. Ustanovili so čitalnico, združeno s pevskim društvom, in Sokol.¹⁹⁸ Ta društva je pod svoje okrilje sprejel začasni Narodni odbor občin Guštanj, Tolsti Vrh in Kotlje, ki so ga malo prej ustanovili. Pobratili pa so se tudi izobraženci, delavci in kmetje, nad čemer je bil pisec novice zelo presenečen, zato lahko sklepamo, da se to takrat ni pogosto dogajalo.¹⁹⁹

Mariborski časopisi so napadli generala Maistra, ki naj ne bi rešil situacije v Mariboru, ne samega Maribora in ne severne meje. Na te očitke so v dnevniku *Mariborski delavec* odgovorili, da je Rudolf Maister že na samem začetku z glasom, ki ne dopušča ugovorov, izjavil, da bo v imenu jugoslovanske države prevzel poveljstvo nad mariborsko posadko. Brez njega bi bili Celovec, Koroška in Prekmurje za Slovence zagotovo izgubljena. Tako je Maister prevzel povelje in nemudoma spremenil situacijo na fronti. Klerikalci so pri tem trdili, da Maister svoje naloge ne bi nikoli opravil, če ne bi imeli drugi vojaki dovolj poguma, da so v pravem trenutku vzeli oblast v svoje roke in izvršili preobrat. Na podlagi teh izjav se jim je porajalo vprašanje: Kdo pri tem spreminja zgodovino?²⁰⁰

Poročali so, da bo na Koroškem organiziran največji tabor, kakršnega v tej pokrajini še niso imeli. Na njem naj bi Korošci izrazili svojo neupogljivo voljo po združitvi z Jugoslavijo. Bralce so pozivali k priključitvi, da skupaj pokažejo ljubezen do koroških sorojakov, ki so bili dolgo časa v zdaleč najslabšem položaju med Slovenci.²⁰¹ Tabori so se potem organizirali vsako nedeljo, spremljali pa so jih razni govori, petje in godba. Udeleževalo se jih je na tisoče ljudi, kot govorniki pa so nastopali tudi Nemci, ki so se Jugoslovanom zahvaljevali za osvoboditev izpod strahovlade nemških tolpa in tudi za rešitev pred avstrijskim stradanjem.²⁰²

¹⁹⁴ *Nova doba*, 24. 7. 1919, številka: 78, str. 2.

¹⁹⁵ *Nova doba*, 28. 6. 1919, številka: 67, str. 5.

¹⁹⁶ *Nova doba*, 15. 7. 1919, številka: 74, str. 2.

¹⁹⁷ *Nova doba*, 22. 7. 1919, številka: 77, str. 3.

¹⁹⁸ *Nova doba*, 24. 7. 1919, številka: 78, str. 2.

¹⁹⁹ *Nova doba*, 2. 8. 1919, številka: 82, str. 2.

²⁰⁰ *Nova doba*, 28. 7. 1919, številka: 80, str. 2.

²⁰¹ *Nova doba*, 5. 8. 1919, številka: 83, str. 2.

²⁰² *Nova doba*, 9. 8. 1919, številka: 85, str. 2.

Na manifestaciji v Sinči vasi so protestirali proti temu, da bi se slovenski kraji na Koroškem prisodili Jugoslaviji šele med plebiscitom oziroma po njegovi izvršitvi.²⁰³

»Med grmenjem topičev, zvoki »Lepe naše domovine«, med petjem Glasbene Matice ljubljanske, in ob navdušenih govorih /.../ je večtisočglava množica slovesno prisegla svojo neupogljivo voljo, da ne mara ne pod Nemško Avstrijo, ne pod Italijo, ne pod Nemčijo, ampak pod Jugoslavijo, v kateri je združen ves troimeni narod.«²⁰⁴

General Maister je objavil dopis za vse Slovence in Slovenke, v katerem je spregovoril o usodi Koroške. Poudaril je, da to ozemlje po božjem in človeškem pravu pripada nam, Slovencem, Jugoslaviji, a večstoletno ponemčevanje prebivalcev te pokrajine ni izšlo brez posledic. Odposlanci deželne vlade, ljubljanski knez in škof naj bi se zbrali na Gosposvetskem polju, k pridružitvi pa je vabil še druge prebivalce, da bi skupaj izrazili zgodovinski pomen tega območja za slovenski narod in se zanj borili.²⁰⁵

»Zato se zbere na Veliki Šmaren naš narod na tleh nepozabnih nam gosposvetskih pravic in zagrmí iz tisoč grl v svet svojo odločno voljo, da si ne damo koroških Slovencev iztrgati v večno nemško tlačanstvo.«²⁰⁶

Nemci so kršili zahteve antantnih sil, saj je Celovec ponovno zasedla nemška vojska Volkswehr. Naše čete so se po zahtevah antante umaknile in niso pomislile na kršitve. Pri vsem tem pa so Nemci v Parizu zahtevali še premik demarkacijske črte do Drave, zaradi česar bi ostalo pod okriljem Jugoslavije le še 50.000 od 130.000 koroških Slovencev.²⁰⁷ Ko so Celovec ponovno zasedli Nemci, so poročali o poslabšanju razpoloženja prebivalstva in o močnem dvigu cen na trgu. Italijani, ki so prej obljubljeni pomoč, potem niso ničesar storili, kar je prebivalce mesta zelo razjezilo.²⁰⁸

V graških časopisih so pisali, da jugoslovanski vojaki v coni A hodijo od hiše do hiše in izsiljujejo podpise, da bi se priključili h Kraljevini SHS, s čimer naj bi jim odvzeli svobodno voljo. Takšne zapise so Jugoslovani označili kot lažne.²⁰⁹ 400 nemških ujetnikov s Koroške, ki so jih prej poslali v Srbijo, so ponovno pripeljali v Celje, od tod pa naprej v Avstrijo z namenom zamenjave za tisoč šesto ujetnikov jugoslovanske vojske, ki so se tam nahajali.²¹⁰

Vrhovni zavezniški svet se je odločil, da Radgono in levi breg reke Mure prisodi Avstriji. Ljudsko glasovanje na tem območju je bilo pod velikim vprašajem.²¹¹ Prebivalci Radgone so

²⁰³ *Nova doba*, 16. 8. 1919, številka: 88, str. 3.

²⁰⁴ *Nova doba*, 16. 8. 1919, številka: 88, str. 3.

²⁰⁵ *Nova doba*, 14. 8. 1919, številka: 87, str. 2.

²⁰⁶ *Nova doba*, 14. 8. 1919, številka: 87, str. 2.

²⁰⁷ *Nova doba*, 16. 8. 1919, številka: 88, str. 2.

²⁰⁸ *Nova doba*, 21. 8. 1919, številka: 90, str. 1.

²⁰⁹ *Nova doba*, 25. 8. 1919, številka: 92, str. 2.

²¹⁰ *Nova doba*, 28. 8. 1919, številka: 93, str. 2.

²¹¹ *Nova doba*, 2. 9. 1919, številka: 95, str. 3.

poslali ostre proteste na deželno vlado v Ljubljani in jo prosili, da vest o njihovem nezadovoljstvu čim prej sporoči v Pariz. Italijani so v Mariboru zahtevali ljudsko glasovanje.²¹² Proti priključitvi Radgone k Nemški Avstriji so bili tudi nemški trgovci, obrtniki in gostilničarji, ki so trdili, da želijo živeti s skupaj Slovenci v miru in edinosti. Gospodarsko je bila Radgona navezana na ozemlja južno od Mure in če bi prišlo do ločitve, so menili, da bo mesto propadlo.²¹³ Ko so izvedeli za priključitev Radgone k Avstriji, so naše oblasti odredile zaporo blagovnega prometa čez Muro. Čez dva dni se je ta zapora razveljavila, Nemci pa so iz slovenskih krajev na južni strani Mure v par dneh izvozili živila, ki so imela milijonsko vrednost.²¹⁴ Tudi po tem meja ni bila dovolj zastražena, saj so jo nemški hujskači brez težav prehajali in slovensko prebivalstvo obračali proti jugoslovanski oblasti.²¹⁵

V Celje se je vrnilo okoli 370 vojakov celjskega pešpolka s koroške fronte. Nekaj časa so na Koroškem preživeli kot ujetniki, v rodni kraj pa so prišli v zelo slabem stanju. Vrnili so se povsem izmučeni, izstradani, bosi in z raztrganimi oblačili; večina tudi brez perila. Komandant mesta Celja je pozval Celjane, naj kolikor lahko pomagajo tem vojakom, ki so se pogumno borili za našo domovino.²¹⁶

»Pomagajmo tem našim vrlim junakom, ki so se po mnogem trpljenju vrnili v svojo ljubljeno domovino iz ujetništva, kjer so poleg duševnega trpljenja in stradanja občutili tudi trdo post podivjanega sovražnika, ki ni imel niti toliko čuta, da bi pustil slovenskemu vojaku vsaj to, kar je imel na sebi. Še edino perilo so jim odvzeli, vkradli. Veliko so prestali, veliko skusili, veliko pretrpeli naši fantje; zato jim priskočimo na pomoč, pomagajmo jim, prispevajmo vsak po svoji moči! Saj zaslužili so gotovo.«²¹⁷

Nemci so se bali, da ne bodo zmagali na ljudskem glasovanju, zato so med prebivalci cone A začeli razširjati razne govorice proti jugoslovanski oblasti.²¹⁸ Nekateri so trdili, da oblasti kličejo Korošce k orožnim vajam, čeprav so bili oproščeni vojaške službe in orožnih vaj.²¹⁹ Na mirovni konferenci v Parizu je ameriška delegacija začasno zapustila mesto, ker niso mogli zlomiti odpora zahodnoevropskih velesil proti temu, da bi vsaj delno uresničili Wilsonove točke. Glede glasovanja na plebiscitu pa so poročali tako²²⁰: *»V smislu člena 50 mirovne pogodbe z Avstrijo bodo glasovale pri plebiscitu vse osebe obojega spola, ki so 1. jan. 1919 prekoračile 20. leto, ki so 1. jan. 1919 imele redno stanovišče v eni izmed con, dalje, ki so bile v eni izmed con rojene ali so tam kaj stalno bivale od 1. jan. 1912 odnosno pridobile tam domovinsko pravico. Večina glasov odloči.«²²¹*

Koroška deželna vlada je zbirala v koroški glasovalni pas vse ljudi, ki bi lahko glasovali za priključitev k Avstriji, zato je bila tudi slovenska dolžnost, da bi ravnala enako. Prosili so vse tiste, ki so ustrezali pogojem za glasovanje, da v dopisu na Narodni svet v Velikovcu pošljejo

²¹² *Nova doba*, 4. 9. 1919, številka: 96, str. 2.

²¹³ *Nova doba*, 6. 9. 1919, številka: 97, str. 6.

²¹⁴ *Nova doba*, 27. 9. 1919, številka: 106, str. 4.

²¹⁵ *Nova doba*, 11. 10. 1919, številka: 112, str. 4.

²¹⁶ *Nova doba*, 4. 9. 1919, številka: 96, str. 3.

²¹⁷ *Nova doba*, 4. 9. 1919, številka: 96, str. 3.

²¹⁸ *Nova doba*, 6. 9. 1919, številka: 97, str. 6.

²¹⁹ *Nova doba*, 23. 9. 1919, številka: 104, str. 2.

²²⁰ *Nova doba*, 13. 9. 1919, številka: 100, str. 2.

²²¹ *Nova doba*, 13. 9. 1919, številka: 100, str. 2.

svoje podatke ter tako pomagajo k ugodnemu izidu plebiscita. Za glasovanje pa morajo dobro poznati to ozemlje in njegovo zgodovino, zato so vse pozivali k branju knjig, ki so se nanašale na to tematiko.²²²

»V Celovcu so bili zadnje dni cel teden brez mesa. Tudi pomanjkanje moka je pred durmi. Celovčani že z žalostjo mislijo na lepe čase, ki so jih imeli pod jugoslovansko upravo.«²²³

Pri poročanju o stanju v coni B so povedali, da so bili mali posestniki in predstavniki nižjih slojev v zelo slabem položaju in v veliko primerih celo sovražni proti Avstriji, še posebno tisti, ki so živeli izven večjih krajev. Za prehrano v mestih in trgih je skrbela Avstrija, za malega človeka pa se ni zmenila. Ti so sprva dobivali sladkor, petrolej in moko od Jugoslovanov, po delitvi na cone pa tudi ne več.²²⁴

Pri Svetem Križu nad Dravogradom so priredili množični ljudski shod, ki je požel velike uspehe. Več tisoč ljudi s Koroške in Štajerske se je zbralo in z veseljem prisluhnilo raznim govorom, mariborskim pevcem in Maistrovi godbi. Dogodek se je vršil do poznega večera. Takšne stvari so dajale Slovincem upanje, da bodo rešili Koroško izpod avstrijske oblasti in pred nadaljnjim zatiranjem. O celjskem pešpolku na Koroškem so poročali same lepe vesti. V polku je vlada najlepša disciplina, o kakšnem ropu pa niso slišali že dva meseca, niti o slučajih kakšnega opitja. Poveljnik polka je svoje može izredno hvalil.²²⁵

» Koroški Nemci se zelo boje, da bi prišla Koroška brez ljudskega glasovanja pod Jugoslavijo. Upajo celo, da bodo pri glasovanju dobili vso slovensko Koroško. Koroški Slovenci jih bodo poučili drugače.«²²⁶

Plebiscit so najprej napovedali čez dva meseca od objave novice dne 20. 12. 1919. Jugoslovanske čete so zato morale zapustiti plebiscitni pas, da ne bi mogle vplivati na glasovanje. Majhni deli pehote so ostali za stražo demarkacijske črte, v krajih, kjer se predvideli izvedbo plebiscita, pa so ostali oddelki orožništva.²²⁷ Izvršili so tudi poskusno ljudsko glasovanje v coni A, kjer je kar 80 % glasovalcev oddalo svoj glas za pridružitve k Jugoslaviji. Nemci, ki so glasovali za Avstrijo, pa so izjavili, da bodo na pravem glasovanju oddali glas za Jugoslavijo, ker je Avstrija tik pred razpadom.²²⁸ Veliko koroških Nemcev pa je še vedno vztrajno zatirala slovenski jezik. Okrajno sodišče v Velikovcu je sodišču v Feldkirchenu poslalo

²²² *Nova doba*, 20. 9. 1919, številka: 103, str. 2.

²²³ *Nova doba*, 4. 10. 1919, številka: 109, str. 2.

²²⁴ *Nova doba*, 7. 10. 1919, številka: 110, str. 2.

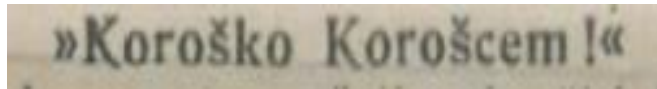
²²⁵ *Nova doba*, 11. 10. 1919, številka: 112, str. 4.

²²⁶ *Nova doba*, 13. 12. 1919, številka: 114, str. 5.

²²⁷ *Nova doba*, 20. 12. 1919, številka: 117, str. 2.

²²⁸ *Nova doba*, 23. 12. 1919, številka: 118, str. 2.

dopis v slovenskem jeziku. Ti so ga poslali nazaj kot nerazumljivega, rekoč, da so Jugoslovani brez pravice zasedli Velikovec.²²⁹

Slika 27: Naslov lista koroških Nemcev v propagandne namene
(Vir: Nova doba, 25. 12. 1919, str. 3)

Naš državljan je dobil od svojega sorodnika – Nemca iz Celovca pismo, v katerem je pisalo:
*»Kako se nam tu godi, ni mogoče popisati. Nimamo ne premoga, ne drv, ne moke, ne mleka, ne mesa. Kruh sicer dobivamo, pa tak, da ga niti svinje ne jedo. Vsa moja rodbina je bolna ...«*²³⁰

²²⁹ Nova doba, 27. 12. 1919, številka: 120, str. 2.

²³⁰ Nova doba, 30. 12. 1919, številka: 121, str. 2.

4.1.2 VIHARNO LETO 1920

»Začetek l. 1920. bo marsikateremu, ki rad komodno uživa mir pred valovanjem javnega življenja, marsikomu, ki za plašč slogaštva in bratoljubja skriva svojo politično brezbarvnost bodisi iz špekulantstva bodisi iz prirojene komodnosti, zagrenjen z dogodki, ki se te dni pripravljajo. /.../ V znamenju političnega boja vstopamo v novo leto, v znamenju boja za očiščenje v naših občinskih upravah, v znamenju boja za ljudske pravice in za ljudsko sodbo nad vsemi, ki pod krinko lepih gesel hočejo izkoriščati ljudstvo v svoje osebne ali strankarske svrhe.«²³¹

V Velikovcu je okrajna politična oblast prijela več ljudi, ki so o Kraljevini SHS govorili sovražno in med prebivalstvom širili neresnične vesti ter tako zapeljevali tamkajšnje prebivalstvo. Vsi so bili kaznovani za protidržavno delovanje.²³² Revno prebivalstvo in delavstvo v Celovcu je trpelo veliko pomanjkanje. Primanjkovalo jim je predvsem kuriva, zato so jim premogokopni delavci odstopili 65 ton premoga. Celovška oblast je od tega nižjim slojem namenili le 15 ton, drugo pa je šlo v različne urade in pisarne. Njihove proteste so zavrnil, češ da zdaj ni pravi čas za takšne zadeve. Revnejše prebivalstvo je bilo tudi lačno, a oblasti proti temu niso storile ničesar.²³³

»Ali mora biti veselo v tej prosti demokratski republiki!²³⁴

V Celovcu je bilo tajno zborovanje, na katerem so udeleženci sklenili, da bodo glasovali za Jugoslavijo, ker je v njej dovolj vsega in ne bodo trpeli pomanjkanja.²³⁵

Italijanski listi so poročali, da so se v Celovcu jugoslovanske čete že pred plebiscitom pripravile na zapustitev cone A. Ostali naj bi le orožniki in finančna straža, medzavezniška komisija v Celovcu pa se je preoblikovala v komisijo za ljudsko glasovanje. Za predsednika so določili angleška generala Ratcliffa.²³⁶

V coni B so Nemci izvajali nasilje nad vsemi, ki so bili jugoslovanske narodnosti. Slovensko prebivalstvo so, kolikor je bilo mogoče, zapostavljali, nadlegovali, preganjali in celo mučili. Vsem Slovencem so po navodilih deželne vlade prepovedali prehod v cono A, kljub temu da jih je tam veliko imelo svoje posesti. Podobne pritiske so vršili tudi na Nemcih, ki se med jugoslovansko zasedbo Celovca niso odkrito uprli in so tako priznavali Jugoslavijo.²³⁷

V Velikovcu je začela delovati slovenska banka, ki je zamenjevala nemško-avstrijski denar za jugoslovanskega. Odkar je delovala ta banka, so Nemci v coni A spoznali, da je nemško-

²³¹ *Nova doba*, 1. 1. 1920, številka: 1, str. 1.

²³² *Nova doba*, 10. 1. 1920, številka: 5, str. 2.

²³³ *Nova doba*, 13. 1. 1920, številka: 6, str. 1.

²³⁴ *Nova doba*, 13. 1. 1920, številka: 6, str. 1.

²³⁵ *Nova doba*, 13. 1. 1920, številka: 6, str. 1.

²³⁶ *Nova doba*, 27. 1. 1920, številka: 12, str. 2.

²³⁷ *Nova doba*, 5. 2. 1920, številka: 16, str. 2.

avstrijska krona vredna le tretjino jugoslovanske. Tudi tisti, ki so bili najbolj zagreti za priključitev cone A k Avstriji, so na osnovi tega začeli razmišljati, da ne bi šli glasovat, kot pa da bi glasovali za Avstrijo.²³⁸ Nemško prebivalstvo je nato začelo strašiti ljudstvo, da ima novi denar le na videz vtisnjeno kronske veljavo in da bo to razmerje kmalu upadlo, zaradi česar bodo potem izgubili tri četrtine vrednosti. Takšne trditve so v *Novi dobi* označevali kot neresnične.²³⁹

V Borovljah so se zbrali zastopniki vseh narodnih svetov, ki so predstavili razmere v svojem domačem kraju. Vsi so se strinjali, da morajo narediti konec nemški drznosti in vsakega, ki se z njimi ne strinja, označiti za sovražnika.²⁴⁰

»Zažarela so jim lica, ko jim je zaklical naš general: »Možje, veselite se plebiscita, kakor se veseli vojak gotove zmage!« /.../ Oster veter naj zabrije, da zčisti zrnje od plevela!«²⁴¹

Vedno več Slovencev in tudi Nemcev se je nameravalo izseliti iz cone B v cono A. Prebivalci okoli Celovca in tudi mestno prebivalstvo se je vedno bolj nagibalo h glasovanju za Jugoslavijo, ker niso nameravali biti več pod nemško-avstrijsko oblastjo in stradati. Preseljevanje pred plebiscitom so odsvetovali.²⁴² Pozivali pa so vse, ki bi glasovali za Kraljevino SHS in imajo na Koroškem glasovalno pravico, da svoj naslov javijo Narodnemu svetu za Koroško v Velikovcu.²⁴³

V Parizu so ugotovili, da so v Radgoni še vedno prisotne jugoslovanske čete, kljub temu da so mesto dodelili Avstriji. Na konferenci so sklenili, da bodo takoj poslali jugoslovanski vladi noto o izpraznjenju mesta.²⁴⁴ Nemci so med tem zahtevali, naj se jugoslovanske čete umaknejo iz cone A in naj tja pridejo mednarodne čete, ki bi pripravile vse potrebno za ljudsko glasovanje.²⁴⁵ Ker je začasna nemškokoroška vlada posegla v razmere v coni A, so ponovno obudili 50. člen besedila mirovne pogodbe, ki pravi, da cono A zasedejo jugoslovanske čete. Prav tako se bo ta pas upravljal po določbah zakonodaje Kraljevine SHS, narodni svet, izvoljen od ljudstva, pa ne bo smel izvrševati propagande, ampak se je lahko omejeval le na to, da razlaga prebivalcem korist in škodo, če bo ta cona pripadla jugoslovanski ali pa avstrijski upravi. Poveljujoči general je ob zasedbi jugoslovanskih čet podal slovenski in nemški oklic, v katerem je pozival vse begunce, naj se vrnejo, kar so po večini tudi storili. Nemškokoroška vlada je po časopisih glede tega razširjala neresnične trditve, s katerimi je želela zapeljati izvršne organe, ki naj bi sodelovali pri glasovanju. Zaradi meje med conama so potekala tudi številna tihotapljenja čez demarkacijsko črto. Nemški tihotapci so na jugoslovansko stran prinašali večinoma razne propagandne plakate in brošure proti jugoslovanski oblasti, odnašali pa moko, meso, slanino in druga živila.²⁴⁶

²³⁸ *Nova doba*, 12. 2. 1920, številka: 19, str. 2.

²³⁹ *Nova doba*, 25. 3. 1920, številka: 37, str. 3.

²⁴⁰ *Nova doba*, 14. 2. 1920, številka: 20, str. 2.

²⁴¹ *Nova doba*, 14. 2. 1920, številka: 20, str. 2.

²⁴² *Nova doba*, 2. 3. 1920, številka: 27, str. 2.

²⁴³ *Nova doba*, 13. 3. 1920, številka: 32, str. 3.

²⁴⁴ *Nova doba*, 16. 3. 1920, številka: 33, str. 1.

²⁴⁵ *Nova doba*, 16. 3. 1920, številka: 33, str. 2.

²⁴⁶ *Nova doba*, 23. 3. 1920, številka: 36, str. 2.

Ljudsko glasovanje v coni A na Koroškem so prestavili za dva meseca, zato je jugoslovansko vojaštvo že čez nekaj dni zapustilo območje, varnostno službo pa sta prevzeli policija in orožništvo. Iz Borovelj so poročali, da se puškarska industrija, odkar so pod Jugoslavijo, zelo hitro razvija.²⁴⁷

»Iz tega lahko prebivalstvo tudi pri plebiscitu sklepa, kje bo imelo več koristi, ali v Jugoslaviji ali v Avstriji.«²⁴⁸

»Deputacija je mednarodni komisiji izjavila, da bi pretežna večina celovškega prebivalstva ne imela nič proti temu, ako bi mesto zasedle zopet jugoslovanske čete, ker si je v svesti, da bi bila s tem prehrana Celovca zopet zagotovljena. Tudi po drugih krajih cone B se opaža nagnjenje k Jugoslaviji. Kakor je videti, bodo pri plebiscitu celo nemške občine te cone glasovale za pripadnost k Jugoslaviji: posebno se opaža ta pokret med kmečkim prebivalstvom, ki vidi, da je rešitev njegovega gospodarskega položaja mogoča le še v združitvi z Jugoslavijo.«²⁴⁹

V Celovcu so na poziv župana priredili ljudsko glasovanje proti jugoslovanskim izgredom. Udeležilo naj bi se ga mnogo prebivalstva, ki je sklenilo, da zavračajo poskuse Jugoslovancev, da bi s silo vplivali na koroško ljudstvo. Dodali so, da so to le želje koroških Nemcev, ki prirejajo takšna obvestila in da se to ljudstvo ni izreklo niti za Avstrijo niti za Kraljevino SHS, ampak za geslo *»Koroško Korošcem«*. Jugoslovanska stran je med tem mirno čakala na izvršitev plebiscita, ker so bili prepričani v zmago.²⁵⁰ Nadzorna komisija za nadziranje ljudskega glasovanja naj bi iz Pariza na Koroško odpotovala 24. aprila.²⁵¹

Za Slovence bi bila večna sramota in greh, če bi izgubili našo ljubljeno Koroško. Vse, ki imajo na Koroškem sorodnike in prijatelje, spodbujajo, naj jih večkrat obiščejo in z njimi spregovorijo kakšno lepo besedo. Korošce opišejo kot dobre in mile, a hkrati tudi nezaupljive in zbegane, kar je logično, če pogledamo, kako so preteklo leto trpeli pod avstrijsko oblastjo. Ti narodni delavci so trdo delali, da bi pridobili svoje pravice, zato so predlagali, da bi se odbori, ki bi delovali v ta namen, ustanovili tudi v Ljubljani, Mariboru in Celju. V Celovcu, kjer je med prebivalstvom vladala lakota, so Nemci podkupovali ljudi tako, da so vsakemu, ki je podpisal, da bo glasoval za Avstrijo, podarili 5 kg sladkorja.²⁵²

Svojo narodno vlogo pa so prevzele tudi ženske. 18. aprila so v Velikovcu pripravile ženski shod, ki se ga je udeležilo 2.500 ljudi. Govorniki so udeležence podžigali v narodnem čutu. Ženske so izjavile, da z Nemci ne želijo imeti več nobene veze in da si želijo s sestrami združiti

²⁴⁷ *Nova doba*, 10. 4. 1920, številka: 43, str. 2.

²⁴⁸ *Nova doba*, 10. 4. 1920, številka: 43, str. 2.

²⁴⁹ *Nova doba*, 13. 4. 1920, številka: 44, str. 1.

²⁵⁰ *Nova doba*, 15. 4. 1920, številka: 45, str. 2.

²⁵¹ *Nova doba*, 15. 4. 1920, številka: 45, str. 3.

²⁵² *Nova doba*, 27. 4. 1920, številka: 52, str. 1.

v skupni Jugoslaviji. Ves slovenski in jugoslovanski svet prosijo, naj jih v teh ključnih trenutkih v boju za domovino podpirajo z vsemi sredstvi.²⁵³

Na shodu v Pliberku so sprejeli tri resolucije, v katerih so slovenske žene, ki so najbridkeje občutile nemško sramotenje, obljubile, da bodo z vsemi silami branile domači jezik in običaje. Vsi prebivalci cone A so želeli ostati na slovenskem delu Koroške samostojni gospodarji in pod skupno streho Jugoslavije. Na koncu pa so še protestirali proti pisanju nemško-avstrijskih časopisov, ki so želeli z lažmi jugoslovansko ljudstvo pripraviti do tega, da bi zatajili svoj materni jezik in pretrgali naravno vez z domovino.²⁵⁴

»V Vetrinju so aretirali v ponedeljek večjo družbo Celovčanov, ki so se pritihotapili brez vsakih dokumentov čez demarkacijsko črto. Imeli so seveda namen agitirati in delati propagando za Avstrijo.«²⁵⁵

V Borovljah se je dogodil še en uspešen tabor, na katerem je bilo zbranih šest tisoč ljudi. Vsi so izrazili svojo neomajno zvestobo Jugoslaviji, na koncu pa je vseh šest tisoč grl zaklicalo: *»Živela Jugoslavija!«* O ljudskem glasovanju na Koroškem pa je spregovoril socialni demokrat Florijan Gröger, ki je trdil, da so bili pretekli *»roparski napadi na Koroško«*, kot jih imenuje avtor članka, obrambni boji in da je prva napadla jugoslovanska vojska. Govoril je tudi o trpljenju, ki mu je bilo izpostavljeno nemško prebivalstvo v coni A in druge laži.²⁵⁶ V brošurah, ki so jih izdali v propagandne namene, so trdili, da v Avstriji proizvedejo toliko sladkorja, da ga pride povprečno osem kilogramov na prebivalca. S tem so želeli Korošcem le naslikati dobroto Nemške Avstrije, saj je po tem dejanju avstrijski minister za prehrano izdal brošuro, v kateri je razložil, da avstrijske tovarne proizvedejo samo en kilogram sladkorja na prebivalca.²⁵⁷

Plebiscitna komisija na Koroškem je zahtevala, da se obmejne straže na demarkacijski črti med conama odpravijo in se med njima dovoli svoboden promet.²⁵⁸ V literaturi je bilo omenjeno, da je to eden izmed pomembnih razlogov za nemško pridobilo glasov, saj je bil z odprtjem demarkacijske črte omogočen prost prehod propagandnih sredstev iz cone B v plebiscitno cono A. Na ta način so pridobili več privržencev Avstrije.

Pod naslovom *»Koroška Vas kliče«* pa so bila napovedana predavanja o Koroški po vseh okrajih v Sloveniji. Predavanja so bila namenjena informiranju širše javnosti o dogodkih na Koroškem in prošnja za pomoč pri tem, da bi obdržali to pokrajino.²⁵⁹ 1. julija je bilo tako predavanje tudi v Celju. Celjanom so na podlagi statističnih, gospodarskih in kulturnih podatkov podali sliko Koroške in jim na zemljevidu prikazal deljenost na dve coni. Na tem predavanju so izvedeli, da je bila nemška propaganda že od začetka intenzivnejša kot naša. Poudarili so, da morajo vsi intenzivno delovati v korist Koroške. Aktivnosti naj se stopnjujejo s približevanjem k

²⁵³ *Nova doba*, 1. 5. 1920, številka: 54, str. 2.

²⁵⁴ *Nova doba*, 20. 5. 1920, številka: 62, str. 2.

²⁵⁵ *Nova doba*, 29. 5. 1920, številka: 66, str. 2.

²⁵⁶ *Nova doba*, 5. 6. 1920, številka: 69, str. 2.

²⁵⁷ *Nova doba*, 10. 6. 1920, številka: 71, str. 1.

²⁵⁸ *Nova doba*, 22. 6. 1920, številka: 76, str. 3.

²⁵⁹ *Nova doba*, 22. 6. 1920, številka: 76, str. 3.

odločilnemu dogodku. Dolžnost vseh Slovencev je, da v plebiscitnem času svoje sorojake na Koroškem denarno in moralno podprejo, saj gre za izredno pomembno odločitev.²⁶⁰

»In na zemlji, ki je prepojena slovenske krvi in najgršega nemškega nasilja od davna do najnovejših in povojnih mescev, se pripravlja glasovanje, ki odloči usodo Koroške, glejmo upajmo in delajmo, da odloči tako, da za vedno utihne na tej zemlji pesem nelepih spominov o nemški pravici in nemški svobodi.«²⁶¹

V Celovcu so še vedno trpeli pomanjkanje. Predvidevali so, da se bliža čas, ko bodo volkswehrovci začeli streljati na meščane, ker jim je primanjkovalo vseh živil, povrhu pa je bila še neznosna draginja, zato je bilo samo vprašanje časa, kdaj se bo lačno ljudstvo uprlo. Poročajo tudi, da naj bi na jugoslovanski meji stali polni vagoni živil.²⁶²

»V Jugoslaviji je živil na prebitek, v Avstriji pa glad in gospodarski pogin.«²⁶³

»Nekaj statistike. Pri ljudskem štetju leta 1920 je bilo v coni A naštetih 50.851 Slovencev in 21.881 Nemcev. Glasom slovenskega uradnega ljudskega štetja pa je bilo Slovencev v coni A 68.427, Nemcev 3.893. Pri zadnjem poskusnem glasovanju je bilo volilnih upravičencev 35.739; od teh je odločno naših 19.454, Nemcev in nemškutarjev 8.529, neodločnih 7.756. Vsakdo si lahko na prste zračuna, kako se bo glasovanje izteklo.«²⁶⁴

V vseh krajih v državi in med vsemi sloji se je prebudilo zanimanje za Koroško. Prebivalci med seboj so celo tekmovali, kdo bo več prispeval za ljubljeno slovensko pokrajino in če niso mogli pomagati drugače, so prispevali denar za protinemško propagando. Nemci pa so zahtevali ponovno odpravo demarkacijske črte med conama, da bi tako še v zadnjem trenutku med slovenskim prebivalstvom širili nemire. Jugoslovanska vlada se ob odobritvi te zahteve ni nameravala vdati.²⁶⁵ Kljub vladnemu protestu²⁶⁶ so imele antantne sile namen ugoditi nemški prošnji in odpraviti demarkacijsko črto. Zaradi nasprotovanja je prišlo do javnega shoda v Ljubljani, ki se ga je udeležilo nad pet tisoč prebivalcev. Govorniki so menili, da je to iz političnega, finančnega in gospodarskega stališča neizvedljivo in bi pomenilo kršenje mirovne pogodbe, vlado pa so pozivali, naj se takšnim zahtevam ne ukloni. Sorojake na Koroškem so spodbujali, naj vztrajajo do osvoboditve.²⁶⁷ Do takšnega shoda je prišlo tudi v Velikovcu in v

²⁶⁰ *Nova doba*, 3. 7. 1920, številka: 80, str. 1 in 2.

²⁶¹ *Nova doba*, 3. 7. 1920, številka: 80, str. 2.

²⁶² *Nova doba*, 3. 7. 1920, številka: 80, str. 2.

²⁶³ *Nova doba*, 3. 7. 1920, številka: 80, str. 2.

²⁶⁴ *Nova doba*, 10. 7. 1920, številka: 83, str. 2.

²⁶⁵ *Nova doba*, 17. 7. 1920, številka: 85, str. 2.

²⁶⁶ *Nova doba*, 20. 7. 1920, številka: 86, str. 2.

²⁶⁷ *Nova doba*, 22. 7. 1920, številka: 87, str. 1.

Borovljah, kjer se je zbralo nad deset tisoč ljudi, ki so soglasno protestirali proti opustitvi demarkacijske črte.²⁶⁸

25. julija je plebiscitna komisija prebivalcem naznanila svoj prihod in ob tem priporočala, da se med prebivalci ohrani red in mir. Koroščem je jamčila za svobodno in neodvisno glasovanje ter nepristransko pravično razsojanje. Tem obljubam so Slovenci zaupali in so bili prepričani, da se bo pokazala prava volja prebivalstva cone A.²⁶⁹ Slovenski boj za Koroško so označili kot »*pot na Golgoto*«, saj bodo pred končnim izidom koroški Slovenci morali še veliko pretrpeti. Antantna komisija je sprejela sklepe, ki so bili v škodo Slovincem. Odprava demarkacijske črte je pomenila, da so lahko Nemci iz cone B nemoteno prehajali v cono A in tam širili svoj vpliv, nekateri na pošten način, mnogi pa tudi z zvijačami. Prav tako je komisija v Radgoni zahtevala takojšnje izpraznjenje jugoslovanskih čet iz Radgone in Špilja ter protestirala proti srbski zasedbi Apaške doline. Po 284. členu senžermenske mirovne pogodbe bi moral biti Slovincem omogočen prost prehod v Prekmurje, kar je vključevalo tudi uporabo železnice Špilje–Radgona in most pri Radgoni, zato so protestirali popolni zapustitvi Radgone, dokler teh stvari ne bodo imeli popolnoma zagotovljenih.²⁷⁰ Ker naj bi avstrijska vlada glede prometa skozi Radgono podala zadovoljujočo izjavo, so jugoslovanske čete mesto izpraznile.²⁷¹ Zasedba Apač pa je bila po senžermenski pogodbi popolnoma upravičena in z namenom, da se vesti prebivalstva Apač, ki so bili pod velikim nemškim vplivom, ne bi razširile naprej v Slovenske Gorice. Včasih so bili prepričani, da je bila antanta na strani Slovencev, po vsem tem pa so dvomili o slovenski nesporni pravici do te pokrajine, ki je bila zibelka naše kulture in simbol svobode Slovencev. Do tega časa niso nikoli pisali o nepravilnosti delitve na dve coni in niso dvomili o slovenski zmagi. Po vsem tem dogajanju pa se je pojavilo mnenje, da je ta delitev nepoštena, saj je veliko slovenskih občin prešlo pod nemško upravo, poleg tega pa so nam odvzeli še Celovec in Gosposvetsko polje.²⁷² Italijanske čete so nameravale ostati na Koroškem vse do konca plebiscita, da bi branili Nemce pred morebitnimi napadi Jugoslovanov.²⁷³

»Dovolj je naše Golgate, dovoli je krivic in dovolj našega samozatajevanja. Ne umaknemo se nikjer več, dokler nam niso zajamčene vse pravice, ki nam izvirajo ne le iz mirovne pogodbe, ampak tudi iz našega naravnega prava do vsega slovenskega ozemlja!«²⁷⁴

Kljub jasnemu protestu našega naroda je antantna komisija še vedno vztrajala pri odpravi demarkacijske črte²⁷⁵, zato je razburjenje naraščalo po celotni Koroški. Poročali so, da naj bi na avstrijski strani že bili pripravljeni Nemci, ki bi takoj, ko bi to bilo mogoče, vpadli v cono A in povzročali nemire ter tako ogrozili potek plebiscita. Proti njim so bili Korošci pripravljeni nastopiti tudi z orožjem.²⁷⁶

²⁶⁸ *Nova doba*, 29. 7. 1920, številka: 90, str. 2.

²⁶⁹ *Nova doba*, 27. 7. 1920, številka: 89, str. 1.

²⁷⁰ *Nova doba*, 24. 7. 1920, številka: 88, str. 1 in 2.

²⁷¹ *Nova doba*, 29. 7. 1920, številka: 90, str. 1.

²⁷² *Nova doba*, 24. 7. 1920, številka: 88, str. 1 in 2.

²⁷³ *Nova doba*, 29. 7. 1920, številka: 90, str. 2.

²⁷⁴ *Nova doba*, 27. 7. 1920, številka: 89, str. 1.

²⁷⁵ *Nova doba*, 31. 7. 1920, številka: 91, str. 2.

²⁷⁶ *Nova doba*, 3. 8. 1920, številka: 92, str. 2.

Deželna vlada za Slovenijo je organizirala propagandni izlet kolesarjev in motociklistov na Koroško z namenom doseči čim boljši uspeh na plebiscitu.²⁷⁷

Glede demarkacijske črte so se pogodili tako, da so črto uradno ukinili, na meji pa so ostali jugoslovanski orožniki in finančni stražniki, ki so opravljali mejno kontrolo. Ti so imeli pravico preganjati politično nevarne elemente in zločince. Če kdo v coni A ni spoštoval jugoslovanskih zakonov, so ga lahko normalno kaznovali, četudi je bil iz cone B.²⁷⁸ Prav tako osebe iz cone B niso smele v coni A govoriti na shodih ali širiti propagande in na tem območju tudi niso imele glasovalne pravice.²⁷⁹ Ko je plebiscitna komisija dovolila olajšave v prometu med conama, so se v coni A, v kateri je bil prej ves čas mir, začeli pojavljati številni nemiri.²⁸⁰ Ukrepe komisije so označili kot škodljive Slovincem in v korist Nemcem, pri vsem skupaj pa so si bahavo lastili vse pravice.²⁸¹ Na primer okrožni plebiscitni komisiji za Rož je poveljeval Italijan, za katerega je bilo znano, da sovraži Slovence, zato je razveljavljal povsem upravičene aretacije Nemcev. Slovensko ljudstvo je bilo zaradi tega zelo razburjeno in je pozivalo vlado, da se temu upre.²⁸² Ker pa to še ni bilo dovolj, so Italijani zahtevali, da njihove čete zasedejo cono A, ker naj bi se jim zaradi jugoslovanskih oblasti godile krivice.²⁸³

Poročali so tudi, da naj bi neznani storilci poskušali zažgati tiskarno Mohorjeve družbe v Prevaljah. Namera je bila pravočasno preprečena.²⁸⁴

»Pravičnost plebiscitne komisije se kaže v prav čudni luči. Okrožnice tudi za cono A izdaja samo v nemškem jeziku. V občinskih volilnih komisijah imajo tudi v pretežno slovenskih občinah Nemci polovico zaupnikov, poleg tega še povsod namestnike, katerih mi nimamo. Gospodje ententne komisije nam torej dele zaušnico za zaušnico.«²⁸⁵

Do 10. septembra je plebiscitna komisija v obeh conah dovolila izobešati nemške in jugoslovanske zastave, zato se je slovensko prebivalstvo v coni A razburilo in zahtevalo prepoved izobešanja nemških zastav.²⁸⁶ Ko je želela neka učiteljica iti iz Roža v Celovec, so jo Nemci trikrat ustavili in od nje zahtevali potrdilo plebiscitne komisije, zato je šla k podkomisiji v Borovlje prosit za legitimacijo vizuma. Ko je povedala, da so jo Nemci na meji trikrat zadržali, so ji odgovorili, da je to nemogoče, ker so Nemci olikani ljudje in da so tega sposobni le Jugoslovani.²⁸⁷ Zaradi takšnih dogodkov lahko sklepamo, da so bili člani plebiscitne komisije nedvomno na nemški strani. Prav tako so poročali, da je dotična komisija želela senžermensko pogodbo spremeniti tako, da bi prebivalcem cone B omogočili glasovanje tudi v coni A. Določili so uradni datum plebiscita, in sicer 10. oktober.²⁸⁸

²⁷⁷ *Nova doba*, 29. 7. 1920, številka: 90, str. 3.

²⁷⁸ *Nova doba*, 7. 8. 1920, številka: 94, str. 2.

²⁷⁹ *Nova doba*, 10. 8. 1920, številka: 95, str. 2.

²⁸⁰ *Nova doba*, 10. 8. 1920, številka: 95, str. 1.

²⁸¹ *Nova doba*, 10. 8. 1920, številka: 95, str. 2.

²⁸² *Nova doba*, 14. 8. 1920, številka: 97, str. 1.

²⁸³ *Nova doba*, 14. 8. 1920, številka: 97, str. 2.

²⁸⁴ *Nova doba*, 7. 8. 1920, številka: 94, str. 2.

²⁸⁵ *Nova doba*, 14. 8. 1920, številka: 97, str. 2.

²⁸⁶ *Nova doba*, 24. 8. 1920, številka: 101, str. 2.

²⁸⁷ *Nova doba*, 28. 8. 1920, številka: 103, str. 2.

²⁸⁸ *Nova doba*, 31. 8. 1920, številka: 104, str. 2.

Ko so Nemci priredili zborovanje v Borovljah, je bil obisk zelo slab, s čimer so dokazali, da le malo Nemcev dejansko živi v tem kraju. Podobne neuspehe so doživeli tudi v Grebinju, kamor je prišlo dvakrat več Slovencev kot Nemcev, zato zborovanja niso izvedli.²⁸⁹

Dne 4. septembra so poročali, da bodo volilni listi kmalu pripravljene in da se bo glasovalo z belimi listki za Jugoslavijo in zelenimi za Avstrijo.²⁹⁰ Odredili so tudi plebiscitno sodišče, ki ga je sestavljalo pet članov, od katerih sta imela jugoslovanski in avstrijski član le posvetovalno pravico. Dogovorili so se, da bodo glasove šteli okrajni sveti, med tem pa bosta prisotna zastopnika obeh držav v sporu.²⁹¹ Plebiscitna komisija je želela razpustiti orožniško in finančno stražo na demarkacijskih mejah, saj sta to bili še edini prepreki med conama.²⁹² Zahtevala je umaknitev jugoslovanskih čet iz cone A, medtem ko so lahko italijanske čete še normalno postopale po avstrijskem ozemlju na Koroškem. Umakniti se je moralo tudi jugoslovansko orožništvo, ki ni bilo pristojno v coni A (torej nedomačini), in nadzorstvo nad veleposestvi na tem območju. Ljubljanska deželna vlada je zaradi tega sklenila podati svoj odstop.²⁹³ Zaradi tega so sklenili, da jugoslovansko orožništvo na Koroškem ostane.²⁹⁴ Napadi Nemcev na posameznike nenemške narodnosti so bili prisotni na dnevnem redu.²⁹⁵

V narodnem predstavništvu so bili še vedno prepričani, da bodo koroški Slovenci glasovali za Jugoslavijo in da se jim ni treba ničesar bati.²⁹⁶

/.../ »Cesta med Sinčo vasjo in Velikovcem je bila polna pešcev in vozov. Ko so prišli na mestni trg, se jim je nudil poseben prizor. Sredi trga je gorel velik kres, obdan od tisočglave množice, ki je odkritih glav pela nemško pesem. Na pločnikih in v odprtinah ozkih ulic pa so stale posamezne gruče ljudi in molče opazovale prizor. Pobarali so gručo, do katere so prišli:

"Kaj je to?"

"Nemci žgejo plebiscitni kres!" se je glasil odgovor.

Mežičani so se skušali približati nočnim zborovalcem. Ko so šli mimo gruče nočnih opazovalcev, so začuli glasno kletev:

"Hudič, zakaj so to dovolili!"

Naraglavški Anzuh se je ozrl. Ni se motil: bil je malgajevec Lužnikov, poleg njega pa je stal Kotalov Franci, Hed in še več znancev iz Malgajeve čete.

Kozolov je takoj priskočil.

"Živio! Ste tudi vi prišli?"

Lužnikov se je takoj vtaknil v Naraglava:

"Zakaj pa nisi hotel k propagandistom?"

"Nisem!" je odgovoril Anzuh.

"Zakaj?" je hotel vedeti Lužnikov.

Ker mu Naraglavški Anzuh ni odgovoril, je Lužnikov pikro pripomnil:

"Menda nisi k onim pristopil?"

Za odgovor se je vsa gruča Mežičanov glasno zasmejala. Potem je dejal Repežev Rok:

"Povejte rajši, kako bo jutri ..."

²⁸⁹ *Nova doba*, 31. 8. 1920, številka: 104, str. 1.

²⁹⁰ *Nova doba*, 4. 9. 1920, številka: 106, str. 2.

²⁹¹ *Nova doba*, 7. 9. 1920, številka: 107, str. 2.

²⁹² *Nova doba*, 4. 9. 1920, številka: 106, str. 2.

²⁹³ *Nova doba*, 16. 9. 1920, številka: 111, str. 3.

²⁹⁴ *Nova doba*, 23. 9. 1920, številka: 114, str. 1.

²⁹⁵ *Nova doba*, 18. 9. 1920, številka: 112, str. 2.

²⁹⁶ *Nova doba*, 21. 9. 1920, številka: 113, str. 1.

"Zmagali bomo!" jih je odgovorilo nekaj.

"Kaj pa ti praviš, Kotalo?"

"Ni gotovo ..."

Drugi propagandisti mu tega niso dali veljati:

"Kaj boš dvomil! Zmaga je naša. Če pa ne bi bila, bomo vse razbili!"

Pomaknili so se bliže h kresovalcem. Ogenj je enakomerno plapolal in obrazi zborovalcev so skoraj zamaknjeno žareli v svitu plamenov. Vse se je zdelo kakor vzvišen, simboličen nočni obred.

"Ali vidiš Požgajnarja in njegovo zelenobo?" je vprašal Hed tovariša.

Stegnili so vratove. Požgajnar je res stal s svojo hčerko v prvih vrstah kresovalcev; njegov dolgi, trdi obraz je gledal naravnost v ogenj, a roke je imel sklenjene na prsih.

Kresovalci so odpeli še eno pesem, nato je trgovec Kandut stopil k pojemajočem kresu in spregovoril:

"Domovini zvesti rojaki in rojakinje! Danes je poslednji večer negotovosti, jutri nam bo zasijala svoboda. Zdaj se mirno razidite in pokažite našim nasprotnikom, da smo disciplinirana vojska. Heil, nedeljiva Koroška!"²⁹⁷/.../

Medtem ko so prebivalci v coni B stradali, so vozili Nemci v cono A živila in jih razdeljevali po zelo nizkih cenah.²⁹⁸ Na tak način so želeli na tem območju pridobiti čim več glasovalcev pod pretvezo, da je življenje v Avstriji lepše.

Zanimivo pri teh volitvah je bilo, da vsak, ki je vstopi v glasovalni prostor, je dobil svojo kuverto, v kateri sta bili ena bela in ena zelena glasovnica. Nato je šel glasovalec v posebno celico, v kateri je raztrgal tisto glasovnico, ki je predstavljala državo, za katero ni hotel glasovati. Eno celo in eno raztrgano glasovnico je nato dal nazaj v kuverto, ki jo je oddal volilni komisiji.²⁹⁹

/.../»Naj se prelomi zemlja, naj se deli! – Nein! so odbijali Nemci: Otave Otavcem, Koroško Korošcem, samo Korošcem, ne cesarju, ne Avstriji ... Zemlja naj ostane kakor je: složno in tiha, čar sveta ...

Prišla je jesen, bližala se je nedelja, poslednja sodba ... Ljudje so bili izmučeni, naveličani, vsega siti.

Sobota, predvečer sodbe ... Skozi Otave so se vihteli avtomobili, drdrali vozovi, švigali glasniki, vse križem kražem, kakor pred zlo uro, vse nemirno, v poslednjem zagonu. Buditelji so dopovedovali ljudem s poslednjim poudarkom, kaj jih jutri čaka, kako naj odločijo: ali naj zemlja ostane ali se pogrezne ... Natanko jim dopovedovali, kako in kaj jim je storiti na glasovališču, kako naj napravijo s to, kako z ono glasovnico, da se ne bo zemlja vdrla ... Ko so jih poučili do konca, so pričeli zopet drugi od kraja. Ljudje so pa kar ždeli po hišah, utrujeni, naveličani. Saj so čuli isto pesem že stokrat, tisočkrat, vedno isto; enkrat peto naprej, enkrat vižano nazaj. Naj se zgodi, kar hoče, natezavanja je dovolj. Otavci so gnjaveža siti. Ali vrvež je hrumul po vasi kar naprej, ropot, pehanje, hrušč, podžiganje. Med grožnjami obljuje, gradovi, v prošnjah zaklinjanje, oblaki, nebesa, pekel ...

Gospod Silan je nastopil še zadnjo uro in poslednjič pretipal Otavce. Krenil je z leščerbo v Špornov hlev k staremu ovčarju.

²⁹⁷ Voranc, 2018, str. 463, 464.

²⁹⁸ Nova doba, 21. 9. 1920, številka: 113, str. 2.

²⁹⁹ Nova doba, 23. 9. 1920, številka: 114, str. 1.

»Urh, že spiš?« *Ovčar se je zdramil pa vdano buljil v gospoda. Silan se mu je sklonil k ušesu:*
 »Jutri ne smiš v gmajno, bo glasovanje.«
 »Vim.«
 »Viš? Ali viš, kako boš glasoval?«
 »Ne, to še ne vim.«
 »Dobro, ti jaz povim: Pri komisjonu boš dobil dva tača cegelca; vidiš, ta beli je naš, ta zeleni je nemški. Tega belega pusti kakor je, a zelenega raztrgaj čez pol, oba lepo spravi v žakeljček in oddaj komisjonu in pojdi – pa bo prav. Da viš: tega belega pusti celega, zelenega raztrgaj. Si razumel, Urh?«
 »Razumel, gospod. Žebral bom vso nuč za srečo in zdravje Otav.«
 »Le moli, Urh, a jutri pazi, da se ne zmotiš. Srečno!« – »Hvaljen Jezus!« *Silan se je dvignil, Urh se prekrižal in pričel žebrati, betežen, truden.*
Silan je krenil na spodnji konec vasi, pretipal je bajte.
 »Dobar vačir, Kapun.«
 »Bog daj.«
 »Nu, kako je, kako?«
 »E, kakor Bog hoče«, *se je zganil za pečkom.*
 »Nu, jutri bo z nami Bog pa bomo tirjali račun za vse tiste grdobije. Kapun, za Vašo zadevo mora zvedeti ves svet.«
 »E, naj se zlomek obesi!«
 »Saj se bo, brez skrbi, drugega mu ne kaže. Ali mi mu moramo pomagati, da bo prej gavznil. Jutri je ura. Kar mirno lezite, jutri pa z nami, v imenu božjem!«
 »E, tka ne pojdam nikamor!«
 »Pač. Prav Vi, Kapun, morate tja, da Vas bodo videli. Tam bodo stolovali mogočni gospodje iz Londona, Amerike, Pariza in kaj vem odkod, pa naj vidijo, kako se je zgodilo tadej s Kapunom.«
 »E, kaj bi se ponujal tačim poštajnam!«
 »Nalašč, Kapun! – Čujte, Kapunka, Vi ga lepo popeljite za roko in mu pomagajte, kolikor bo treba. Vrbnik bo pri komisjonu in bo pazil, da bo vse prav in po pravici. V levo roko bo dobil zelenega, v desno belega; zelenega naj raztrga pa bo prav. Da veste, Kapun: onega v levi roki raztrgajte, desnega ne, pa ste opravili. Ne bo hudo, kar mirno lezite. Hvaljen Jezus!«
 »Hvaljen ...«
 Šel je dalje.«³⁰⁰ /.../

Avstrijci so se za Koroško zelo bali. Glasovanje so želeli odložiti vsaj do novembra, prizadevali pa so se tudi za nova pogajanja. Menili so, da je cona A za njih zagotovo izgubljena in da bo težko pridobiti tudi cono B, zato so želeli rešiti čim več s pogajanja.³⁰¹

»Naša najžalostnejša točka je bila vedno v Korotanu. Pač se je tam v našem ljudstvu narodna zavest utrjevala vedno bolj, a ponemčevalno delo nasprotnikov je še močneje uspevalo in tudi naši največji optimisti so začeli obupavati, češ čez 50 ali 100 let koroških Slovencev ne bo več

³⁰⁰ Matičič, 1931, str. 99, 100.

³⁰¹ Nova doba, 23. 9. 1920, številka: 114, str. 1.

*in če se še toliko trudimo, kajti nemški naval je prevelik, prehud, ne moremo ga izdržati. In v slovenski terminologiji se je udomačil izraz »tužni Korotan«.*³⁰²

Pozivali so, naj vse ljudstvo stopi skupaj, da »tužnega Korotana« za nas ne bo nikoli več. Datum plebiscita se je vztrajno približeval, zato je pisec Korošce, svoje sorojake, ki jih imenuje tudi brate, prosil, da do plebiscita pogumno vztrajajo, saj so za njimi leta trpljenja, ki se lahko kmalu končajo.³⁰³

V Ziljski dolini, ki je po senžermenski pogodbi pripadla Avstriji, so imeli občinske volitve, na katerih so zmagali Slovenci. Nemci so zato v vseh občinah, ki so bile ob demarkacijski črti, volitve odpovedala, da se glas o zmagi zavednih Slovencev ne bi razširil med Slovenci po coni A.³⁰⁴

Bolj ko se je približeval datum plebiscita, hujše je bilo nemško nasilje. Po coni A so pobijali, streljali in ogrožali življenja nedolžnega prebivalstva ter ga obračali proti jugoslovanski oblasti. Proti temu plebiscitna komisija ni ukrepala, Slovenci pa so bili prepričani, da bo kljub vsemu zmagala pravica.³⁰⁵

Plebiscitna komisija je izdala odredbo, da tovorna vozila ne smejo več prehajati iz cona A, s čimer so preprečili nenehno vdiranje Nemcev na jugoslovansko območje. Tudi v coni B so bili slovenski prebivalci izpostavljeni nemškim nevarnostim, zato so z orožništvom zaščitili hiše nekaterih ljudi in jih tudi spremljali pri vsakodnevnih opravilih. Tako je komisija videla, da Nemci ustrahujejo jugoslovanske državljanke in ne obratno, kot so poročali v nemških časopisih. Komentirali so, da ima jugoslovansko ljudstvo pametnejše delo pri pripravi na plebiscit kot pa žaliti in napadati ljudi. Zaradi nasilnosti na plebiscitnem ozemlju je antantna komisija v Parizu predlagala, da območje zavzamejo njihove čete.³⁰⁶ To so predlagali tudi Nemci, ki so se lagali, da je jugoslovansko vojaštvo pripravljeno, da ob slabem izidu vdre v cono A in jo nasilno zasede.³⁰⁷ Te prošnje so v Parizu zavrnili.³⁰⁸

Slika 28: Propagandni naslov v Novi dobi
(Vir: Nova doba, 5. 10. 1920, str. 2)

Plebiscitna komisija naj bi bila prepričana v nemški poraz, zato je že kar določila datum za izvedbo plebiscita v coni B, in sicer 31. 10. 1920³⁰⁹; razpravljali pa so tudi že o njegovi izvedbi.

³⁰² Nova doba, 28. 9. 1920, številka: 116, str. 1.

³⁰³ Nova doba, 28. 9. 1920, številka: 116, str. 1.

³⁰⁴ Nova doba, 28. 9. 1920, številka: 116, str. 1.

³⁰⁵ Nova doba, 30. 9. 1920, številka: 117, str. 1.

³⁰⁶ Nova doba, 2. 10. 1920, številka: 118, str. 3.

³⁰⁷ Nova doba, 5. 10. 1920, številka: 119, str. 3.

³⁰⁸ Nova doba, 7. 10. 1920, številka: 120, str. 2.

³⁰⁹ Nova doba, 7. 10. 1920, številka: 120, str. 2.

Pri nemški propagandni organizaciji je ta sklep izzval silno pobitost, zato so želeli preprečiti, da bi se ta vest razširila med Nemce, ker bi jim to povzročilo malodušnost. Verjeli so, da je plebiscit v coni A že izgubljen, ampak so upali, da ne bodo izgubili tudi ozemlja v coni B.³¹⁰

Med drugim tudi o nemški propagandi na Koroškem v času plebiscita piše Izidor Cankar v svoji drami *Plebiscit*.³¹¹

/.../»MAINIGG: Wiecher, ti si zajec. Naj toliko tekajo, da si noge polomijo – Kärnten bleibt ungeteilt! Glejte, možje, iz Celovca mi pišejo gospodje, da imajo seštete vse naše glasove in vse Vindišarje do zadnjega in jih ni prav nič strah. Naj se vsi Čuši razcepijo na dva kosa in naj gredo volit, še jih bo premalo. Kaj menite, da zna fajmošter res čudeže delati in panati tudi take sveti ogenj, ki gori v nemških prsah?

PEPŠ: Jaz ne vem. Nič nimam prav ognja, v vodo sem padel, če bi mi vi, gospod Mainigg, malo zakuriti dali (prevrača prazen frakelj).

MAINIGG: Tiho, kadar govorim jaz! Ti, Wiecher, tega ognja ne bo nihče pogasil, to boš sam videl pojutrišnjem, ko ...

WIECHER: Saj jaz tudi ne mislim, da bi znal fajmošter ogenj panati, bojim se pa le, da nas bo premalo. Premalo nas bo, pravim.

LUSCHNIGG: Tak ne bodi vendar tako mevžast, Jaka. Heil und Sieg!

MAINIGG: Pogledajte mene – koga se bojim? Gostilno imam, Čuši mi jo bodo vzeli, če zmagajo. Trgovino imam, Čuši mi jo bodo zaprli, če propademo, in vendar se ne bojim ničesar na svetu – Wir Deutsche fürchten Gott, sonst niemand auf der Welt (Mi, Nemci, se bojimo samo Boga in nikogar drugega na svetu). Meta, he, Meta, prinesi nam štefan vina od tistega, ki je za dan glasovanja pripravljen.«³¹²/.../

Glede izvedbe plebiscita so sklenili, da smejo orožje nositi le javni orožniki, ki imajo pravico zapleniti orožje drugi osebi. Dan pred plebiscitom in na dan izvedbe so smele v cono A vstopati le osebe, ki so imele na tem območju pravico glasovanja. Upravičenih volivcev v coni A je bilo 34.630 – absolutna večina pa bo znašala okoli 15.000. Uradni rezultati plebiscita bodo objavljeni v sredo, 13. 10. 1920. Za Slovence so napovedovali dvotretjinsko večino. Če bi plebiscit zaradi nemirov morali onemogočiti, bi bila cona A in verjetno tudi Celovec brez plebiscita prisojena Jugoslaviji.³¹³

³¹⁰ *Nova doba*, 9. 10. 1920, številka: 121, str. 2.

³¹¹ Izidor Cankar se je rodil 22. aprila 1886. V Ljubljani je končal klasično gimnazijo in študij teologije, bil pa je tudi eden glavnih pobudnikov ustanovitve slovenske akademije znanosti in umetnosti. (<https://www.sazu.si/clani/izidor-cankar>, 27. 3. 2021) Med počitnicami ob Vrbskem jezeru je napisal dvodejanko *Plebiscit*, v kateri opisuje dogajanje ob ljudskem glasovanju na Koroškem. Prvo dejanje se dogaja nekaj dni pred plebiscitom, drugo dejanje pa dva dni po njem. (*Jugoslavija*, 11. 9. 1920, številka: 218, str. 3.)

³¹² Cankar, *Plebiscit*, 1. dejanje, 3. prizor.

³¹³ *Nova doba*, 9. 10. 1920, številka: 121, str. 2.

Slika 29: Propagandni naslov iz Nove dobe
(Vir: Nova doba, 9. 10. 1920, str. 4)

V naslednjem odlomku Izidor Cankar prikazuje, kako nemški posestnik Mainigg prepričuje Slovenca Petra, naj glasuje za Avstrijo v zameno za denar. Peter na to pristane, saj ta denar potrebuje, da lahko njegova izvoljenka Meta od Mainigga odkupi kočo, v kateri živi.

/.../»MAINIGG: No, Peter, si se že kaj unesel? Se mi zdi, da malo zgrevan sediš pri mizi, sam. Pojutrišnjem boste vsi tako sedeli, he, he, he!

PETER: Gospod Majnik, zdaj naju nihče ne sliši, razen teh-le štirih sten; povejte mi po pravici, kakor pri spovedi, kdo bo zmagal pri glasovanju?

MAINIGG: He, he, he! Čuši, pravi fajmošter, Čuši!

PETER: Sam bolje vem, kaj pravi fajmošter, pa hočem vedeti od vas. Povejte mi, kakor pri spovedi, kdo bo zmagal?

MAINIGG: He, he, he! K spovedi ne hodim, nimam nič grehov, ampak če bi se kdaj zmotil in šel, bi moral reči, nas bo več, Peter, več nas bo.

PETER: Ali je to gotovo, gospod Majnik?

MAINIGG: Tako gotovo, Peter, kakor gotovo se bo potem tebi slabo godilo. Jaz sem trgovec in znam računati, se nikoli ne uštejem.

PETER: Kaj pravite, da se mi bo slabo godilo?

MAINIGG: Ali si videl danes Luschnigga? In kako sem ga komaj ukrotil? Takih Luschniggov je še več, Peter. Še veliko jih je, Peterček moj. In kako jih bom vse krotil, ko ne bo vaših orožnikov več?

PETER: (vzkipi) Ja, kaj mislite, da nas boste kar pobijali, kakor podgane?

MAINIGG: Kdo je kaj takega rekel? Jaz nisem nič rekel! Jaz pravim le to, da pameten bodi, Peter, pameten.

PETER: (po daljšem premolku, tiho) Če doslej nisem bil, je zdaj prepozno. Kar je, je.

MAINIGG: (z vnemo; sede) To pa ni tako, Peter, še marsikaj se lahko popravi.

PETER: Kako popravi?

MAINIGG: Saj nisi tako neumen, da bi tega ne vedel: zeleno glasovnico vtakneš v kuverto in svojim prijateljem porečeš: žal mi je, ampak z vami ne morem več.

PETER: Gospod Majnik, kaj mislite, vendar! Kaj bodo pa ljudje rekli? Saj bodo otroci za menoj osle kazali.

MAINIGG: Ti jih pa tem ljudem pokaži. Kaj misliš, kaj bodo pa vsi tisti 26 Luschniggi rekli po glasovanju? Preveč sovražnikov imaš, Peter, in pameten bi moral biti. Pojutrišnjem te bodo tvoji prijatelji preklinjali, ker si jih spravljal v nesrečo; mi smo pa drugačni ljudje: sovražnik si nam bil; in ti bomo vendar hvaležni, če se zadnji dan premisliš. (se skloni k njemu, tišje) Jaz bi ti bil hvaležen, Peter.

/.../

MAINIGG: Prodajam, prodajam! (Vzame listnico in jo položi na mizo.) Kaj bi vedno o tem govoril, kakor govore Čuši. Tako napraviva: tisoč kron dobiš, glasuješ z nami, pa je.

PETER: Ali nemških?

MAINIGG: O ne! Jugoslovanskih. In prijateljem poveš, kako je; da ne moreš.

PETER: Bog se me usmili, za 1000 kron, da bi dušo prodajal?

MAINIGG: Kakšno dušo? Pameten si postal, Peter, pameten, to je vse.

PETER: (odločno, po premoru, vstane) Če je tako, gospod Majnik, tedaj mi boste dali 2500 K, ne krajcarja manj. Če hočete ali če nočete, kakor hočete!

MAINIGG: (je vstal) Mnogo je, Peter, ampak da ne boš rekel ... (odšteje denar) Tle!«³¹⁴/.../

*Slika 30: Propagandni naslov v Novi dobi
(Vir: Nova doba, 7. 10. 1920, str. 1)*

V domoljubni povesti *Moč zemlje* je razmere v času koroškega plebiscita opisal tudi Ivan Matičič.³¹⁵

/.../»Jozej je dobil glasovnici. Iz žare je stopil Oštin. Molče sta se spogledala ... Očetov pogled je bil jasen, močan, sinu pa je omahnil ... Vrnil bi se tisti hip, na vso komedijo krehnil, a ga je

³¹⁴ Cankar, *Plebiscit*, 1. dejanje, 6. prizor.

³¹⁵ Ivan Matičič (1887–1979), slovenski pisatelj, se je v Ljubljani izučil tiskarstva in se kot stavec zaposlil v Celovcu. Med prvo svetovno vojno se je kot avstrijski vojak boril na raznih frontah. Po koncu vojne je delal v Ljubljani kot stavec in korektor. Sestavil je *Slovarček slovenskih tiskarskih izrazov za tiskarne in knjigoveznice* ter po drugi svetovni vojni poučeval tehnologijo tiskarstva na grafični šoli v Ljubljani. ([https://sl.wikipedia.org/wiki/Ivan_Mati%](https://sl.wikipedia.org/wiki/Ivan_Mati%2C), 25. 3. 2021)

bilo sram ... Stopil je v žaro. Srce mu je utripalo skoro na glas, bilo je zadnji boj. Jozef je pogledal zeleni listek: Naj ostane vse kakor je bilo, zeleno, sveže, samo zarana rosa ... Otave mirne, zakopane v svoj čar ... Krista, življenje, klavir, bele roke, opojne sanje ... Pogledal je belega: Utrip zemlje, pesem neizpeta, Suha reber, klanci, trpljenje, večna bojazen, Tonca, njene raskave roke, njene zveste oči ... Ogleđaval je zopet zelenega: Preskrbnina, renta, trafika! Bog se usmili, ne more presoditi, ne more, Bog ve, da ne. Vedno hitreje je vrtil lističa v roki, žile na sencih so mu skoro nabrekle. Tedaj je potrkal stražar na žaro: Heraus! – V imenu božjem, naj bo, kar hoče! Natrgal je listek, pomislil za hip pa ga razparal. Sam Bog mu je priča, naj se zgodi, kakor je ukrenil, zdaj je končano ... Spravil je lističa v ovojko in izstopil kakor pijan. Pogledal ni nikogar, kar položil je kuverto na mizo in šel. Zunaj se je oddahnil pa krenil domov. Kar je – je!»³¹⁶/.../

Dva dni po plebiscitu so poročali, da rezultati glasovanja še niso znani, a so vedeli, da Slovencem ne kaže dobro.³¹⁷

»Eno pa je gotovo in lahko danes pribijemo: plebiscit se je vršil v znamenju najhujše korupcije z nemške strani, se je vršil v znamenju nemških laži o revoluciji v Jugoslaviji, v znamenju terorja nemških tolp, v znamenju napadov nemških volkswehrovcev na naše ljudi, v znamenju pritiska nemških magnatov na od njih odvisne glasovalce, v znamenju sleparij nemških predsednikov glasovalnih komisij, v znamenju posledic večstoletnega suženjstva koroških Slovencev, in končno v znamenju podpiranja vseli nemških lopovščin s strani zastopnika Italije v plebiscitni komisiji, one države, ki je pri Beljaku koncentrirala svoje čete in nastavila svoje topove proti coni A.«³¹⁸

Zapisali so, da bi bil čudež, če bi v takšnih razmerah lahko zmagali, saj so po vsej verjetnosti kljub svoji disciplini, ljubezni do rodne zemlje in narodni zavednosti podlegli v neenakem boju. Takšnega glasovanja država ne more priznati kot veljavnega, saj je to izraz »zadavljene ljudske svobode, izraz nemškega nasilja, nemškega barbarstva« in ne izraz svobodne volje ljudstva. V primeru, da se neuradne številke štetja glasov izkažejo kot resnične in se cona A priključi Avstriji, je naloga celotnega ljudstva osvoboditi svoje koroške rojake.³¹⁹

Slika 31: Naslov v *Novi dobi* po plebiscitu
(Vir: *Nova doba*, 14. 10. 1920, str. 1)

V Škocjanu je nemški predsednik glasovalne komisije natrgal vsako slovensko glasovnico, preden jo je dal v kuverto, v Pliberku pa je nemški predsednik jugoslovanske glasovnice ščipal z nohti. Takšne glasovnice so bile potem neveljavne.³²⁰

³¹⁶ Matičič, 1931, str. 105.

³¹⁷ *Nova doba*, 12. 10. 1920, številka: 122, str. 1.

³¹⁸ *Nova doba*, 12. 10. 1920, številka: 122, str. 1.

³¹⁹ *Nova doba*, 12. 10. 1920, številka: 122, str. 1.

³²⁰ *Nova doba*, 12. 10. 1920, številka: 122, str. 1.

Minister dr. Kukovec je ob obisku v Celju povedal, da država ne more priznati rezultatov, ki niso v skladu z mirovnimi pogoji. V najslabšem primeru bi dovolili, da se posamezni kraji, v katerih so večinsko izglasovali Avstrijo, priključijo Celovcu, slovenska Koroška pa naj ostane Slovincem. Na rešitev koroškega vprašanja je vezan ves narod, zato zibelke slovenske kulture ne bodo zlahka izpustili iz rok. Neuradno število prešteti glasovnic kaže, da je število neraztrganih nemških glasovnic v manjšini. Zanimivo je, da sta v Železni Kapli glasovali tudi Kristina Kalijan in Julijana Balterer, ki sta umrli že pred izvedbo plebiscita. Nemci naj bi na tak način ponaredili vsaj 3.000 glasov.³²¹ Ugotovili so tudi, da naj bi posamezni Nemci glasovali na več voliščih ali pa so oddali dve zeleni glasovnici. Pri goljufijah pa so jim pomagali tudi Italijani. Italijanski oficirji so ponudili prevoz vsem, za katere so mislili, da bodo glasovali za Avstrijo. Eden je tudi med potjo odprl glasovalno žaro in z njo manipuliral, v Radišah pa je imel italijanski oficir pri sebi ključ od glasovalne žare, ki ga ni oddal komisiji.³²²

/.../ »MAINIGG: (spravi denar) Heil Luschnigg (mu da roko), heil Wiecher (enako). Wie geht's, was gibt's neues?

LUSCHNIGG: Pri nas vse dobro. Še enkrat sem obhodil naše hiše in sedaj bi stavljal glavo, da bomo imeli dobrih 60 %. Razdelil sem nakaznice za obleko in jutri gredo ponjo v Celovec. Globočnikovemu Andreju, ki ga je fajmošter nekaj strašil, sem dal 200K, in Remškarjevi Rezi, veste tisti, ki ji je Volkswehr meso odnesel, 500. Jutri še vse skupaj malo potrese s cukrom, pa bo.

PEPŠ: Heil und Sieg! Na to bom menda ja dobil še en požirek?

MAINIGG: (potreplje Luschnigga po rami) Bravo, Luschnigg, ne bom ti pozabil po plebiscitu, bist a braven Mann. In sedi, in ti tudi, Wiecher, kaj bi stala. (Vsi sedejo).«³²³ /.../

»Nemški teror na Koroškem ogroža življenje in imetje naših rojakov. Od včeraj se v plebiscitni coni vršijo poboji in požigi. Naše ljudstvo je obupano in brez zaščite izročeno tujemu nasilstvu in sovražnikovi maščevalnosti. Rotimo vas, da nemudoma izposlušate, da naša vojska zaščiti naš živelj.«³²⁴

Na seji ministrskega sveta so zaradi raznih pobojev in požigov, ki so se pojavili na Koroškem, sklenili, da bodo poskrbeli za zaščito slovenskih interesov na Koroškem. Jugoslovanskemu orožništvu pa je bilo dovoljeno, da zavzamejo svoja mesta.³²⁵

Na Koroškem so sklicali manifestacijo proti nemško-italijanskim sleparstvom pri plebiscitu, zaradi katerega so bili rezultati ljudske volje nepravilni. Na shodu, na katerem se je zbralo več tisoč ljudi, so govorci posegli v že stoletno trpljenje koroških sorojakov, ki so zdaj prešli pod

³²¹ *Nova doba*, 14. 10. 1920, številka: 123, str. 1.

³²² *Nova doba*, 16. 10. 1920, številka: 124, str. 1.

³²³ Cankar, *Plebiscit*, 1. dejanje, 3. prizor.

³²⁴ *Nova doba*, 14. 10. 1920, številka: 123, str. 1.

³²⁵ *Nova doba*, 14. 10. 1920, številka: 123, str. 1.

nemški vpliv. Komentirali so pritisk Nemcev na Korošce, ki se je vršil že pred plebiscitom in tudi med njim. Jugoslavija je Avstriji v tem času dobavljala živila, ta pa jih je uporabljala za podkupovanje prebivalstva. Urednik *Nove dobe*, Vekoslav Spindler, zahteva prekinjeno dobavo živil Avstriji in nadaljnjo zaščito koroških Slovencev.³²⁶

Uradni rezultati kažejo, da so Avstrijci zmagali z 59 % vseh glasov. Kljub vsemu je še vseeno 15.278 glasovalcev oddalo svoj glas Jugoslaviji. Jugoslovanski zastopnik v plebiscitni komisiji je izjavil, da Kraljevina SHS na njih ne bo nikoli pozabila in jih tudi ne bo zapustila.³²⁷

	za Avstrijo	Jugoslavijo	skupa j
okraj Rožek	1930	2318	4298
okraj Borovlje	6427	4981	11.408
okraj Velikovec	8306	2444	10.750
okraj Pliberk	5312	5535	10.347

Slika 32: Uradni rezultati plebiscita po okrajih
(Vir: *Nova doba*, 16. 10. 1920, str. 1)

S kriki »*Hooruck Tschuschen*« so Nemci v Borovljah demonstrirali proti Slovincem. Nenehno so poročali o streljanju nemških vojakov na nedolžne ljudi in o vsesplošnem izvajanju nasilja nad Nenemci. Zato so 14. 10. 1920 vse pomembnejše kraje v coni A zasedle jugoslovanske enote z namenom zaščititi življenje in imetja jugoslovanskega naroda ter izvesti protest proti ponarejeni ljudski volji na plebiscitu.³²⁸

Pisec članka *Po plebiscitu na Koroškem* je pod drobnogled vzel prispevek v ljubljanskem časopisu *Jutro*. Tam so strogo obsodili različne demagoške (hujskaške, podpihovalske³²⁹) elemente, ki bodo po porazu na plebiscitu prišli na površje z obsodbami jugoslovanske vlade, inteligence vseh stanov, vojaštva in Srbov. Ti elementi so glavni krivec za nesrečo na Koroškem in če ne bomo drugače naravnali javnega življenja, bodo krivec še za mnogo nesreč in porazov. Hkrati so v svojo državo vabili Korošce in pred vsemi državljani blatili svojo državo. V medijih so objavljali večinoma negativne in brezpomenske novice o raznih jugoslovanskih politikih. Medtem ko so nekateri časopisi hvalili določene politične stvari, so jih spet drugi kritizirali. Slovenci so bili ves čas podvrženi blaznemu politiziranju in neenotnem izmenjevanju mnenj.³³⁰ Krivda ni le v Nemcih, ki so s prevarami prirejali rezultate plebiscita in izvajali nasilje nad Jugoslovani, krivda je v Slovincih samih, ki so tako tipično trmasti, da niti ob najpomembnejših trenutkih za svojo državo ne morejo stopiti skupaj in biti enotni.

»Slovenski del naše države hočejo hudo amputirati. Ostal bo skoraj le Pijemont slovenskega naroda v Jugoslaviji. A ta Pijemont moramo drugače vzgajati in vzgojiti, ako nočemo naših zaslužjenih bratov reševati samo z besedami v odmorih ostudnega politiziranja. Tega se danes pri nas nedvomno mnogi zaveda. Ali bomo imeli pokazati tudi dejanja?»³³¹

³²⁶ *Nova doba*, 16. 10. 1920, številka: 124, str. 1.

³²⁷ *Nova doba*, 16. 10. 1920, številka: 124, str. 1.

³²⁸ *Nova doba*, 16. 10. 1920, številka: 124, str. 1.

³²⁹ <https://fran.si/iskanje?Query=demago%C5%A1ko&All=demago%C5%A1ko&View=2> (17. 3. 2021)

³³⁰ *Nova doba*, 16. 10. 1920, številka: 124, str. 1 in 2.

³³¹ *Nova doba*, 16. 10. 1920, številka: 124, str. 2.

Iz Celja so poročali, da so mnogi Nemci v mestu še vedno nacionalno močno zavedni in se škodoželjno smeji ob jugoslovanskem porazu. Veselje kažejo celo ob poročilih nemškega nasilja nad koroškimi Slovenci, zato jih svarijo, da si bodo krivi sami, če bo prebivalcem prekipelo in se bodo odločili v zameno za eno nedolžno slovensko življenje ubiti dva Nemca.³³²

Plebiscitna komisija je zahtevala umik jugoslovanske vojske in orožništva s cone A in prevzem uprave nad ozemljem. Veleposlaniška konferenca v Parizu je jugoslovansko vojaško zasedbo označila kot nasilno oviranje sklepov mednarodne plebiscitne komisije in da si pridružuje pravico do svobodnega postopanja. Pariški časopisi so poročali, da prehitevanje najvišjega sveta in popravljanje izida glasovanja z vojaško silo ni podobno Jugoslovanom.³³³ Kljub vsemu je vlada sklenila, da se morajo vojaške enote umakniti iz cone A in prepustiti prostor novi upravi. Hkrati je pojasnila, da je bil edini namen prihoda čet na to ozemlje preprečevanje nasilstva nad njihovimi sorojaki.³³⁴

Koroški listi so spodbujali Korošce, da o plebiscitu še ni izrečena glavna beseda in naj ne bežijo iz domače pokrajine. Osrednja jugoslovanska vlada je že sprožila proces preiskovanja nepravilnosti pri plebiscitu.³³⁵ V Borovljah so na primer za poslopjem šole našli glasovalne žare, kamor so se ponoči Nemci lahko vtihotapili v glasovalno celico in bele glasovnice zamenjali z zelenimi, bele pa zažgali.³³⁶

Na seji deželne vlade so predlagali sestavo medzavezniške komisije, ki bi nadzirala delo avstrijske uprave, da bi se preprečile krivice nad koroškimi Slovenci. Plebiscitna komisija je nato sklenila, da mora avstrijski delegat izdati proklamacijo, s katero bodo zagotovili varnosti, določene v mirovni pogodbi. Prav tako bodo Kraljevini SHS povrnjeni vsi stroški, ki jih je imela pri izgradnji javnih površin, in ustanovljeni bosta dve medzavezniški komisiji, v vsaki pa bo tudi po en zastopnik jugoslovanske in en zastopnik avstrijske države.³³⁷

Avstrijski član plebiscitne komisije je izdal razglas, v katerem je naznanil, da se z avstrijsko oblastjo v cono A vrača red in mir. Obljublja, da bodo vsa mesta varovala jezik in narodne posebnosti koroških Slovencev in da ne bodo nikogar preganjali zaradi njegovega verskega prepričanja. Tudi tisti, ki so glasovali za Jugoslavijo, bodo lahko pod avstrijsko upravo živeli kot enakopravni državljani svobodne in demokratične avstrijske republike.³³⁸

Na obtožbe klerikalcev bivši predsednik koroške plebiscitne delegacije Jovanović pove, da so njihove obtožbe popolnoma neutemeljene. Beograjska vlada ni nikoli želela plebiscita, vse to je bilo delo ameriške vlade, za delitev Koroške na dve coni pa je odgovorna ljubljanska vlada. Razloži, da je bile že od začetka vsa uprava cone A v rokah ljubljanske deželne vlade, s čimer ni imel Beograd nobene veze, zato so kakršna koli namigovanja, da je za neuspeh kriva srbska vlada, neutemeljena in krivična.³³⁹

³³² *Nova doba*, 19. 10. 1920, številka: 125, str. 1.

³³³ *Nova doba*, 19. 10. 1920, številka: 125, str. 2.

³³⁴ *Nova doba*, 19. 10. 1920, številka: 125, str. 3.

³³⁵ *Nova doba*, 21. 10. 1920, številka: 126, str. 1.

³³⁶ *Nova doba*, 23. 10. 1920, številka: 127, str. 3.

³³⁷ *Nova doba*, 26. 10. 1920, številka: 128, str. 2.

³³⁸ *Nova doba*, 28. 10. 1920, številka: 129, str. 1 in 2.

³³⁹ *Nova doba*, 4. 11. 1920, številka: 132, str. 2.

»Za neodrešene rojake moramo neprestano skrbeti, ž njimi živeti isto kulturo in po možnosti tudi gospodarsko življenje, izrabljaje mednarodne garancije Lige Narodov brez ozirov zanje nastopati. Od mladih nog mora ves narod bili odgojen v zavesti, da more Jugoslavija biti srečna šele, ko bo ves narod združen. Najbolj delamo za neodrešene brate, če delamo za konsolidacijo države. Begunci bodo najbolj ustregli rojakom, ki so se od njih odselili, če bodo delali za državotvorne ideje in resno, trezno politiko. Naša stranka ne bo počivala, dokler ne zasije luč svobode neodrešenim bratom.«³⁴⁰

Že kmalu po izjavi avstrijskega člana plebiscitne komisije, da bodo vsi prebivalci Koroške enakopravni, poročajo o novih nemških nasiljih. V Avstriji namreč odklanjajo slovenske uradnike in izganjajo duhovnike. Pri tem je prisotno tudi fizično nasilje nad posamezniki, proti čemur odbor plebiscitne komisije ne želi ničesar storiti.³⁴¹ V Celovcu so med svojo propagando Nemci obljubljali raj, a slovenski rojaki poročajo, da so do zdaj dobili le nekaj moke, ki je Nemcem ostala še od propagande. Slovencem so popisali vse krave, ki jih imajo v lasti, in glede na to izračunali, koliko mleka morajo oddati državi, tudi če jim potem doma ne ostane nič. Slovenci se morajo skrivati doma, drugače jim grozi, da bodo kjerkoli napadeni. Do zdaj so bile razmere še dokaj mirne, ko je bila tam še plebiscitna komisija, zdaj, ko je odšla, pa je slovensko prebivalstvo zelo zaskrbljeno.³⁴² Vsakega, ki je ohranil svoj narodni čut, Nemci preganjajo, nemški časopisi pa žalijo vse, kar je slovensko. Na ta način Avstrija krši svoje obljube pred plebiscitom in po njem ter sklepe plebiscitne komisije.³⁴³

³⁴⁰ *Nova doba*, 23. 10. 1920, številka: 127, str. 1.

³⁴¹ *Nova doba*, 13. 11. 1920, številka: 136, str. 3.

³⁴² *Nova doba*, 14. 12. 1920, številka: 149, str. 1.

³⁴³ *Nova doba*, 28. 12. 1920, številka: 155, str. 1 in 2.

4.1.3 REZULTATI PLEBISCITA IN NJEGOVE POSLEDICE

»Pravzaprav se nikakor ne smemo čuditi, ako so naši ljudje tako sprejemljivi za razne neresnične novice, katere širijo razni plačani in neplačani agentje med našim ljudstvom. Naši ljudje so politično zelo nesamostojni in verjamejo vse, kar se jim natveze in naj si bo še tako nesmiselno.«³⁴⁴

»Meseca februarja so Nemci priredili v radgonskem okraju »ljudsko glasovanje« za ali proti Nemški Avstriji. Razni dokumenti, uradne listine in službena poročila, ki so sedaj prišla v Ljubljano, kažejo, kako se je »glasovalo«. V občini Rožni Graben sta župan Grafoner in prvi svetovalec grozila vsem, ki bi ne glasovali za Nemško Avstrijo, z izgonom iz občine. Enako se je godilo v občini Ščavnica. V občini Dražen Vrh sta Ferd. in Johan Weinhandl ter Ferd. Simonitsch grozila, da ne dobi nihče kotla za kuhanje žganja, kdor bi glasoval za Jugoslavijo, ter da nobenemu takemu ne bo več mlet Simonitschev mlin. Izsiljevali so podpise celo iz otrok. Povdariti je treba, da v celi draženvrški občini razen Weinhandlov ni nobenega Nemca.«³⁴⁵

»Ljudsko glasovanje na Koroškem, zasedenem od jugoslovanskih čet, je pokazalo sledeči izid: 33.957 slovenskih in 631 nemških glasov.«³⁴⁶

»Črna pri Pliberku. Pri nas je bilo pri ljudskem glasovanju oddanih 1828 slovenskih glasov za Jugoslavijo, 1 nemškutarški za Nemško Avstrijo, nekaj nemških za nerazdeljeno Koroško. Cela občina šteje nekaj nad 2.000 duš. Še lani ob tem času pa se je naš župan Grollnigg v Celovcu v imenu občine izjavil zoper Jugoslavijo. Tako je izgledala »volja ljudstva« po nemškem kopitu.«³⁴⁷

Vsi ti izseki iz novic v *Novi dobi* nakazujejo na močno jugoslovansko narodno zavest, saj je večina prebivalcev na vseh poskusnih glasovanjih, o katerih so poročali, glasovala za priključitev h Kraljevini SHS. Tu se poraja vprašanje: so ti podatki resnični in ali je bil avstrijski pritisk res tako močan, da je to narodno zavest razbil, ali pa je bil to eden izmed poskusov jugoslovanske propagande, da bi se ljudje pridružili »poročani večini«?

/.../»Otavci pa so brodili v vročičnih sanjah, hromi pogreznjeni v molk ... Muzika ali jok, bilo jim je vseeno; jih je kdo psoval ali hvalil, vseeno ... Mrtveca kolni ali obožuj – odgovora ti ne dá ... Niso potrebovali ničesar več, ne ogovorov ne čaru zemlje. Samo miru, grobnega miru,

³⁴⁴ *Nova doba*, 1. 2. 1919, številka: 9, str. 1.

³⁴⁵ *Nova doba*, 3. 4. 1919, številka: 31, str. 2.

³⁴⁶ *Nova doba*, 12. 4. 1919, številka: 35, str. 2.

³⁴⁷ *Nova doba*, 17. 4. 1919, številka: 37, str. 2.

da se zakopljejo v svojo notranjost, ki je vsa čista in svetla. Jim lahko kdo popali hiše, razkoplje grunte, če se mu poljubi, Otavcem ne bo kanila niti solza več. Se ne izplača. Saj Otav ni, nikoli jih ni bilo! Bila je laž, grda, nesramna laž! Posev – bolna sanja, košnja, žetev – samo koprnenje, pesem Otav – plač umirajoče zemlje, sladkost ognjišča – le dim in koprena, borba in pravda – samo pljunek, grd, ostuden pljunek, sama komedija!

Toda pri Špornu je svirala muzika, prekipevala židana volja. V strehi pa frankfurterica, črno-žolto-rdeča ... Laž Otav»³⁴⁸ /.../

Vpliv plebiscita na življenje koroških Slovencev je v svoji zbirki črtic *Zgodbe o čuših* opisal tudi slovenski pisatelj Florjan Lipuš³⁴⁹. V naslednjem odlomku iz črtice *Filip Murn dela težave* opisuje, kako po plebiscitu slovenske vasi iz generacije v generacijo postajajo vedno bolj ponemčene.

/.../»Po vrsti so se hiše prelivale v nemštvo, z vsako generacijo po dve, tri. Zavedni generaciji je sledila odpadajoča, tej pa odpadla. Murnove družine se ta čuden zakon ni prijel; bila je zadnja v vasi, ki je bila še slovenska. Pripadla ji je žalostna vloga, da je postavila piko na konec zadnjega slovenskega stavka, ki so ga govorili v Črepini. Kot poparjen zmazek je počenila pika za ta stavek, kot pljunek se je obesila tja in vztrepetala, da je šlo vsem skozi mozeg. Uradno Črepine seveda ni bilo, kakor koroških Slovencev uradno ni na svetu, kakor uradno niso naseljeni nikjer, nimajo svojih vasi in zakotij in se kljub temu že osemnajstletni naciji tresejo pred njimi. V strahu trepetajo pred tistimi redkimi, ki so še to, kar so, in niso še to, kar naj bi bili. Vi imate svoj Scherbendorf, mi Črepine nimamo, čeprav vsi živimo na enem in istem koščku zemlje, so govorili Murnovi. Niso dolgo govorili tako. Okolica jim je tako govorjenje pošteno prezračila. Scherbendorfovci sicer nikoli niso imeli nič proti slovenskim sovaščanom. Samo njih jezik so zaničevali, ga trgali iz javnosti in ga potiskali v hleve.«³⁵⁰/.../

³⁴⁸ Matačič, 1931, str. 119–120.

³⁴⁹ Florjan Lipuš je slovenski zamejski pisatelj, ki se je rodil 4. maja 1937 v Lobniku nad Železno Kaplo na današnjem avstrijskem Koroškem. Mati mu je umrla v nemškem taborišču, ko je bil star šest let, kar ga je zaznamovalo za vse življenje. V svoji mladosti je po maturi začel urejati literarno revijo *Mladje*, kar je počel več kot 20 let. Njegova literarna dela zajemajo predvsem koroško zamejsko problematiko, ki jo predstavi na čisto svoj izviren in netradicionalen način. Med njegova bolj znana dela sodijo romana *Zmote dijaka Tjaža in Boštjanov let*, zbirka črtic *Zgodbe o čuših*, *Sršeni* in še mnogo drugih. (<https://drustvo-dsp.si/pisatelji/florjan-lipus/>, 15. 4. 2021)

³⁵⁰ Lipuš, 1973, str. 34.

KOROŠKI BEGUNCI

V *Novi dobi* so po zlomu fronte na Koroškem, ki je bil meseca maja 1919, poročali o večjem številu koroških beguncev, ki so prišli v Celje. Ob pobegu iz rodni krajev niso vedeli, na koga se naj obrnejo, kam naj gredo in koliko časa bo vojna trajala. V Celju so jim takoj priskočili na pomoč in jim pomagali po svojih najboljših močeh. Po enem mesecu se jih je ob osvoboditvi veliko vrnilo v svojo domačo deželo, za tiste, ki tega niso storili, pa so zbirali denar, ki bi jim olajšal življenje.³⁵¹ O ustanavljanju posebnih odborov za borbo za pravice slovenskih Korošcev so govorili že v začetku leta 1920. Predlagali so, da bi se odbori, ki bi delovali v ta namen, ustanovili v Ljubljani, Mariboru in Celju.³⁵² V dopisu za *Novo dobo* koroška begunka izrazi, da še nikoli ni trpela tako groznega duševnega stanja. Že več dni pred plebiscitom ni mogla spati in še takrat, ko je, so jo tlačile grozne more. Tiste dneve so delali noč in dan, da bi le dobili na plebiscitu ugoden rezultat, a je bilo zaman. »Brez domovine sem, brez cilja in brez vsake energije,« je opisala svoje trenutno stanje. Kamorkoli bi se skrila, bi bolečina šla z njo in sprašuje se, čemu si je to zaslužila. Zaveda se, da ne sme obupati in ve, da bo enkrat bolje, a trenutno živi svoje najhujše more.³⁵³

Kmalu po osmi obletnici koroškega plebiscita pa so se v Mali dvorani Celjskega doma zbrali koroški emigranti iz vseh strani Slovenije. Sestali so se vsi, »... brez razlike strankarske pripadnosti, duhovniki – znani stari koroški borci, državni uradniki najvišjih in najnižjih položajev, obrtniki, trgovci, kmetje in delavci, brez razlike stanu ...«, z namenom, da bi obudili stare čase in sklenili, kako bi pomagali vsem Slovincem, ki so s plebiscitom pripadli avstrijski državi.³⁵⁴

»Koroške nikoli pozabiti, podpirati koroške rojake v njihovi borbi proti nasilni in sistematični germanizaciji, jih bodriti in jim dajati praktične nasvete, vse to je izzvenelo iz govorov in poročil posameznih govornikov in referentov.«³⁵⁵

Sestanek je začel dr. Julij Felaher, ki je vodstvo zborovanja izročil izvoljenemu predsedniku dr. Müllerju. Dva izmed govornikov sta bila tudi Franc Sušnik, ki se je skupaj z Maistrovimi borci boril za severno mejo, in član koroških prostovoljcev Valentin Rožič. Poročali so o trenutnem stanju na Koroškem, stanju koroških dijakov, manjšinskem vprašanju, dr. Luka Kravina pa je govoril o dosedanji organizaciji koroških izseljencev in njenem delovanju ter bodoči organizaciji. Sklenili so, da bodo v prihodnosti sistematično in usmerjeno delovali v korist manjšine na Koroškem, zaključili pa so s pozivom k ponovni udeležbi čez tri mesece, ko bodo ustvarili temelj »široki in trdni organizaciji koroških emigrantov, ki bo vodila vse sistematično manjšinsko delo za brate onstran Karavank.«³⁵⁶ Po tem opisanem zboru so ustanovili Klub

³⁵¹ *Nova doba*, 3. 6. 1919, številka: 56, str. 2.

³⁵² *Nova doba*, 27. 4. 1920, številka: 52, str. 1.

³⁵³ *Nova doba*, 28. 10. 1920, številka: 129, str. 3.

³⁵⁴ *Nova doba*, 15. 10. 1928, številka: 117, str. 3.

³⁵⁵ *Nova doba*, 15. 10. 1928, številka: 117, str. 3.

³⁵⁶ *Nova doba*, 15. 10. 1928, številka: 117, str. 3.

koroških Slovencev, katerega glavni namen je bil spodbujati zanimanja za zgodovino in položaj Slovencev na Koroškem, ki so jim želeli pomagati po najboljših močeh.³⁵⁷

Pri raziskovanju sva spoznali gospo Rosano Kusterle, ki je potomka koroškega priseljence v Celju. Njen oče, Peter Kusterle je bil tiskar pri Mohorjevi družbi in se je z mohorjani selil najprej na Prevalje, nato pa v Celje, kjer se je ustalil in ustvaril družino, Koroška je za vedno ostala v njegovem srcu. Z gospo sva opravili intervju, ki sva ga v nalogo vključili pod Priloge. Zaupala nama je tudi fotografijo s sestanka Kluba koroških Slovencev.

MOHORJEVA DRUŽBA

Mohorjeva družba v *Novi dobi* ni bila velikokrat omenjena. Junija 1919 je v njihovi tiskarni ponovno začel izhajati časopis *Mir*, ki je poročal o obmejnem dogajanju na Koroškem. Vmes so tiskarno za tri tedne zasedli avstrijski orožniki, tako imenovani *volkswehrovci*.³⁵⁸ Po dveh mesecih se je Družba svetega Mohorja skupaj z jugoslovanskim vojaštvom umaknila iz Celovca, s sabo pa so vzeli tudi vso tiskarsko opremo. V primeru, da bi Jugoslovani izgubili Celovec, se je Mohorjeva družba nameravala naseliti v Ljubljani ali v Mariboru.³⁵⁹ Decembra 1919 so v *Novi dobi* poročali, da si je svojo tiskarno uredila na Prevaljah.³⁶⁰ V *Novi dobi* je avgusta 1920 zapisan tudi prispevek iz Slovenca, ki poroča, da so neznani storilci poskušali zažgati tiskarno Mohorjeve družbe na Prevaljah.³⁶¹

19. avgusta *Nova doba* poroča o nastanku ljudskih knjižnic na slovenskem Korotanu in hkrati poziva Mohorjevo družbo ter Slovensko matico, da prispevata kakršne koli knjige, vezane ali nevezane.³⁶² 24. avgusta dalje poroča, da bo časopis *Mir* na Prevaljah izhajal trikrat tedensko do preklica.³⁶³ *Nova doba* 31. avgusta 1920 poroča o zmanjšanju števila članov Mohorjeve družbe za kar 30.000 članov in predlaga preoblikovanje bratovščine v kulturno organizacijo.³⁶⁴

Ugotovili sva, da *Nova doba* relativno malo poroča o Mohorjevi družbi. Ob dejstvu, da se je Mohorjeva družba v decembru 1927 preselila v Celje, sva v zvezi z njo preučili tudi številke IX. Letnika, in sicer od številke 110 do 146, ki so izšle v obdobju med 1. 10. 1927 do 31. 12. 1927. Zasedli nisva niti enega članka o Mohorjevi družbi in njeni selitvi v Celje. Sklepava, da je Zvezni tiskarni, ki je tiskala *Novo dobo*, Mohorjeva družba v Celju predstavljala konkurenco. Članek v zvezi z njenim prihodom v Celje bi namreč bralci lahko razumeli kot reklamo. V času prihoda Mohorjeve tiskarne v Celje sva v številki 144 opazili velik stenski koledar za leto 1928 Zvezne tiskarne v Celju ter njen naslov, ki ga v prejšnjih letnikih časopisa ni mogoče najti. Pod

³⁵⁷ http://www.zkdl.si/index.php?option=com_content&view=article&id=168%3Aklob-korokih-slovencev-v-ljubljani&catid=74%3Aostale-skupine&Itemid=96 (17. 3. 2021)

³⁵⁸ *Nova doba*, 24. 6. 1919.

³⁵⁹ *Nova doba*, 2. 8. 1919, str. 2.

³⁶⁰ *Nova doba*, 18. 12. 1919, str. 2.

³⁶¹ *Nova doba*, 07.08.1920, št. 94, str. 2.

³⁶² *Nova doba*, 19.08.1920, št. 99, str. 2.

³⁶³ *Nova doba*, 24.08.1920, št. 101, str. 2.

³⁶⁴ *Nova doba*, 31.08.1920, št. 104, str. 3.

koledarjem so bile v slogu reklamnega dopisa navedene usluge, ki jih je v tistem času ponujala Zvezna tiskarna (tiskovine vseh vrst, eno- in večbarvni tisk, moderna izvedba).³⁶⁵

Slika 33: Stenski koledar Zvezne tiskarne
(Vir: Nova doba, 24. 12. 1927, št. 144, str. 13)

³⁶⁵ Nova doba, 24. 12. 1927, št. 144, str. 13.

LIBELIČE

Čprav so Libeliče manjši kraj na Koroškem, o njih slikovito pripovedujejo številni koroški literarni ustvarjalci, kar priča o tem, kako pomembne so bile in so še koroškim Slovencem Libeliče. O njih piše med drugim tudi Prežihov Voranc, ki o Libeličah v potopisnem besedilu *Ob versajskih plotovih* pripoveduje naslednje:

/.../»Za Tribnom se svet kmalu odpre in pred popotnikom se razgrne prelepo libeliško polje, na čigar koncu sameva velika in lepa vas Libeliče, ali kakor ji pravijo domačini, Nebliče. Več kakor tisoč let so Libeliče živele svoje življenje pod vzhodjem Libeliške gore, sredi gozdov, rženih in ajdovih polj in ob večnem šumenju sosedne Drave, dokler ni naposled prišlo do versajskega miru. Ob plebiscitu je velika večina Libeličanov glasovala za priključitev k Jugoslaviji. Navzlic temu je bila občina seveda pripojena Avstriji. Ko pa so se temu Libeličani uprli, jim je razmejitvena komisija, sestojeca iz peterih velesil, začela deliti njive, travnike in pašnike ter je prebivalcem te kotline napravila novo mejo tako, da sta vas in dobra polovica občine pripadli Jugoslaviji, ostali del pa Avstriji. Ljudje, ki so živeli nad tisoč let skupaj, so se ločili in njive, ki so toliko časa skupaj rodile, so se razdelile. Zdaj gre versajski plot tik za vasjo.«³⁶⁶/.../

Slika 34: Libeliče
(Vir: <http://www.lepote-slovenije.si/libelice>, 15. 4. 2021/)

/.../»Koj za Libeličami prestopi popotnik, ki sme hoditi po cesti, državno mejo. Preden prideš v Potoče, drugo središče razdeljenih Libelič, greš mimo mogočnega libeliškega gradu. Gradovi so od nekdanj merili zgodovino našemu slovenskemu ljudstvu tudi v teh krajih in grad mu je tudi zdaj določil novo mejo.«³⁶⁷/.../

³⁶⁶ Voranc, 1940, *Sodobnost* (1933), letnik 8, številka 11.

³⁶⁷ Voranc, 1940, *Sodobnost* (1933), letnik 8, številka 11.

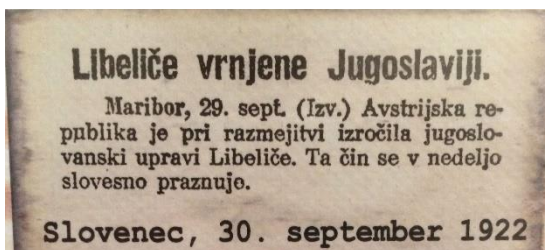

Slika 35: Libeliče in meja,
(Vir: Libeliče – Zgodovina – Harvardi, 15. 4. 2021)

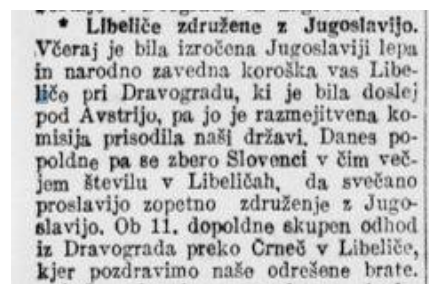
Problematiko slovenske manjšine na Koroškem pogosto izpostavlja tudi Florjan Lipuš.³⁶⁸ V romanu Zmote dijaka Tjaža najdemo številne motive, ki jih lahko povežemo s težkimi življenjskimi pogoji Libeličanov po plebiscitu leta 1920:

/.../»Ne prenašajte suženjstva, zapostavljanja in ponižanja, so zakrilile Tjaževe roke na stežaj, za vsako odpoved zahtevajte razlago, prepričajte se, ali je potrebna. Postavljajte se po robu, kadar koli vam je to mogoče, ne zatajujte se več in ne odrekajte se dobrinam, ki jih uživa vaš sosed, zahtevajte in terjajte, kajti nič se vam ne bo navrglo, temveč si boste morali z garanjem svojih žuljavih rok vse prisvojiti in z delom svojih možganov obdržati. Če vas kdo udari na desno lice, ga sunite dvakrat tako močno v rebra, da odtehtate njegovo krivico.«³⁶⁹/.../

V časnikih, ki so izhajali v obdobju koroškega plebiscita in po njem, sta o osvoboditvi Libelič izpod avstrijske oblasti poročala časopis Slovenec, ki je izhajal v letih 1873–1945 in je bil vodilno glasilo političnega katolicizma na Slovenskem, in še obsežneje Jutro, politični dnevnik, ki je izhajal v letih 1920–1945.

Slika 37: Članek v Slovencu
(Vir: Slovenec, 30. 9. 1922, str. 2)

Slika 36: Članek v Jutru
(Vir: Jutro, 1. 10. 1922, str. 7)

³⁶⁸ <https://drustvo-dsp.si/pisatelji/florjan-lipus/> (15. 4. 2021)

³⁶⁹ Lipuš, 2004, str. 53.

Kako pa so se za Libeliče zanimali dopisniki *Nove dobe*? So Libeličani s svojo zavednostjo in vztrajnostjo pritegnili njihovo pozornost?

Zanimivo je, da *Nova doba* leta 1919 in 1920 Libelič skoraj ne omenja. Prvič so Libeliče v *Novi dobi* omenjene v aprilu 1919, ko poročajo o jugoslovanskem shodu v Libeličah pri Labodu, na katerem je ljudstvo protestiralo proti italijanski in nemški grabežljivosti ter prosilo, da bi zasedli vso slovensko Koroško in Celovec.³⁷⁰ Drugič so Libeliče v *Novi dobi* omenjene oktobra 1920, ko so poročali o rezultatih plebiscitnega glasovanja. V prispevku avtor poudarja, da gre za neuradne izide in da bodo uradni rezultati zagotovo drugačni.³⁷¹ Zapisal je, da naj bi po ocenah zaupnikov *Nove dobe* v Libeličah, ki so bile del velikovškega političnega okraja cone B, za priključitev k Jugoslaviji glasovalo 476, za priključitev k Avstriji pa 231 Libeličanov. Tudi v drugih številkah *Nove dobe* iz leta 1920 v člankih nikoli ni niti omenjen neutrudni boj Libeličanov za priključitev k Jugoslaviji.

Zanimalo naju je, ali je morda *Nova doba* poročala o Libeličah pozneje v letu 1922, ko so Libeličani 30. 9. 1922³⁷² dosegli priključitev k matičnemu narodu. Pregledali sva številke od 86 do 136 oziroma vse izvode *Nove dobe* med 1. 8. 1922 in 28. 11. 1922 ter ugotovili, da o Libeličah ni bilo objavljenega nobenega članka.

Uspešno končan boj za priključitev k matičnemu narodu je trajal skoraj dve leti. Pred odhodom iz vasi so Avstrijci Libeliče popolnoma izropali. Odnegli so jim šolski inventar, občinsko dokumentacijo in najdragocenejše v vasi, staro ročno brizgalno, ki je predstavljala ponos libeliških gasilcev. Pomladi 1923 so mladi zavedni Libeličani izvedli nočno tajno akcijo, v kateri so gasilno brizgalno odpeljali nazaj preko meje v Libeliče, kjer je še danes.³⁷³

Slika 38: Ročna brizgalna v Libeličah
(Vir: <http://www.hervardi.com/libelice.php>, 15. 4. 2021)

»Tisto noč se nas je zbralo kakšnih dvajset. Cele Libeliče so bile na nogah. Po hišah so kuhali klobase in nam v korajžo nalivali žganje. Na meji so tisti dan stražili nam naklonjeni graničarji in dogovorili smo se, da nam ne bodo delali težav. Celotna akcija se je odvijala s takšno naglico, da le danes tega ne razumem. Z vozom, ki smo ga sami vlekli, smo se pretihotapili v Potoče, kot v transu vlomili v gasilski dom (ključavnico je prerezala že predhodnica) in že je bila brizgalna na vozu. Nato smo drveli, drveli in kar naenkrat smo bili sredi Libelič... potem pa veselje ...

³⁷⁰ *Nova doba*, 26. 4. 1919, št. 40, str. 1.

³⁷¹ *Nova doba*, 12. 10. 1920, št. 122, str. 1

³⁷² <https://www.libelice.si/wp-content/uploads/2009/06/Libelice-1920-19221.pdf> (15. 4. 2021)

³⁷³ Kos in Hudej (ur.), 2012, str. 6.

takšno veselje... in seveda rešena čast. To je bila hkrati krona vroče plebiscitne pustolovščine.»³⁷⁴

³⁷⁴ Kos in Hudej (ur.), 2012, str. 6.

POLOŽAJ SLOVENSKE MANJŠINE IN ŠOLSTVA

Po koncu prve svetovne vojne so bile življenjske razmere na Slovenskem kot dediščina dolgoletne avstrijske nadvlade zelo slabe. Nad Slovence je posijal žarek upanja na boljše čase, ko so se po uradih in na stavbah javnih institucij po celotnem slovenskem ozemlju pojavili slovenski napisi, na uradih pa so službovali že večinoma slovenski uslužbenci.³⁷⁵ Slovenci so se počutili na rojstnih tleh prvič kot gospodarji in ne več kot hlapci. Položaj Slovencev na Koroškem pa je bil žal povsem drugačen.

Nova doba je poročala, da so slovenski Korošci še naprej zatirani, čeprav se je med njimi nekaj prebujalo. Organizirali so shode in protestirali proti zverinskemu nasilju koroških Nemcev, ki so vdirali na slovenska tla, ropali in nečloveško gospodarili.³⁷⁶ Na shodih so koroški Slovenci medsebojno krepili narodno zavest in sprejemali resolucije, ki so zahtevale priključitev cele slovenske Koroške s Celovcem, Beljakom in Gosposvetskim poljem k matičnemu narodu.³⁷⁷ Shodi so se vrstili po vsej Koroški in so bili množično obiskani.³⁷⁸

Nova doba je poročala, da se je na Prevaljah na šestrazredni ljudski šoli s podružnicama na Fari in v Lešah zamenjal učiteljski zbor in so se zato učenci učili v maternem, tj. v slovenskem jeziku. Vendar pa so bili med starši takšni, ki so zaničevali njihovo delo, zato otrok niso pošiljali v šolo, saj bi raje videli, da bi bil učni jezik še naprej nemški.³⁷⁹ Tudi v Železni Kapli in na Muti so sčasoma »Schulvereine« zamenjali s slovenskimi javnimi šolami.³⁸⁰ Problematika se omenja znova v marčevski številki *Nove dobe*.³⁸¹ V nadaljevanju pa je v eni izmed številčk poudarjen problem neizobraženosti med koroškimi Slovenci, saj se avstrijski izobraževalni sistem nikoli ni brigal za izobrazbo Slovencev na Koroškem,³⁸² ker so neuki narod še lažje podredili.

Nova doba 3. 5. 1919 v prispevku z naslovom *Pozdravljen, naš Korotan!* opisuje nevzdržne razmere in trpljenje Slovencev na Koroškem. Na vsakem koraku so bili namreč izpostavljeni tako fizičnemu kot tudi psihičnemu nasilju. Onemogočali so jim rabo maternega jezika na javnih mestih. Na celotnem območju slovenske Koroške sta bili namreč le dve javni ljudski slovenski šoli. V prispevku avtor izraža podporo odločitvi koroških Slovencev, da se uprejo nehumanemu ravnanju in končno postanejo svobodni.³⁸³

Prav o nečloveških odnosih do koroških Slovencev je pisal tudi Ivan Pregelj³⁸⁴ v romanu *Umreti nočejo*, ki ga je izdal leta 1930 pri Mohorjevi družbi. V odlomku je prikazan surov odnos nemško govoreče uslužbenke na železniški postaji do nebogljene starejše ženice in oblasten ter neusmiljen odnos stražnika do dijaka, ki je ubogi ženici želel pomagati do vozne karte:

/.../»V ponedeljek, dne 22. junija 1914, prav tisti dan, ko je nevredni sin slovenske matere, koroški deželni državni poslanec Dobernik, psovalna prosvedovalnem nemškem shodu pri

³⁷⁵ *Nova doba*, 25. 1. 1919, številka: 7, str. 1.

³⁷⁶ *Nova doba*, 8. 2. 1919, številka: 11, str. 2.

³⁷⁷ *Nova doba*, 12. 2. 1919, številka: 12, str. 2.

³⁷⁸ *Nova doba*, 26. 2. 1919, številka: 16, str. 2.

³⁷⁹ *Nova doba*, 19. 2. 1919, številka: 14, str. 1.

³⁸⁰ *Nova doba*, 26. 4. 1919, številka: 40, str. 1 in 5.

³⁸¹ *Nova doba*, 22. 3. 1919, številka: 26, str. 3.

³⁸² *Nova doba*, 25. 3. 1919, številka: 27, str. 3.

³⁸³ *Nova doba*, 3. 5. 1919, številka: 43, str. 1.

³⁸⁴ Pregelj, 1930, str. 8–10.

Sandwirtus slovensko in slovansko ljudstvo v Avstriji, da je veleizdajalsko, se je zgodila na celovski južni postaji na vse zgodaj zopet ena tistih kričečih krivic, s kakršnimi so poniževali in strahovali že leta in leta zagrizeni nemški in nemčurski železniški uslužbenci pohlevno slovensko koroško ljudstvo. Blagajničarka je sirovo in posmehljivo odgnala preprosto in starikavo kmetiško ženico, ki je po slovensko poprosila za vozni listek do Sinče vesi. Ženica, ki nadute ženske sploh umela ni, je osuplo in preplašeno strmela. Skromno in boječe se je obrnila k postrežčku, ki je stal blizu. »Gospod,« je tožila, »v Sinšo ves se peljem; hči Tona so pisali, da je zbolela. Omožena je tam, omožena. Kaj ne dajejo še kart?«

V Sinčoves ne, se je obrnil postrežček nejevoljno v stran. Potem pa se je zasmel in dejal porogljivo: »Vprašajte drugače. Takole recite: KI ... Dorf.«/.../

/.../»Jezus Marija, kako?« se je zopet vsa prepala ženica, stopila spet k blagajniški lini in skoraj zajokala, ko zdajci tudi ostudno spačenega nemškega imena za Sinčo ves ni več vedela. »Ssinčaves,« je zaječala boječe in proseče. »Hči Fona mi je zbolela, lepo prosim!« Blagajničarka je rezko zaprla okence. Za skozi Bog, Sinča ves,« je zastokala ženica proti topi: »Versteh nicht windisch,« se je otresel napuhlo in nejevoljno. Potem pa je ljubeznivo brbljal z uradnico za lino. Smejala sta se zoprno. Ženica pa je začela zmedeno begati po veži./.../

/.../»Gospod stražnik,« je poprosil. »Nedolžen sem. Izpustite me. In če sem koga žalil, obžaloval bom. Samo zdaj me izpustite. Povem Vam ime, dijak sem. Ob tri četrtina osem počnem pisati maturitetno nalogo. Zamudil bi.« Stražnik je molčal. »Gospod stražnik,« je prosil mladi z rastočo nestrpnostjo. »Svojo mater sem bil pospremil na postajo. Slučajno sem bil priča, ko tisti ženici iz Sinče vesi niso hoteli dati listka. Smilila se mi je. Pomogel sem ji. Ne vem, kaj je v tem nepravilnega. To je vse, to je resnica. Videli boste, da se bo skazalo. Zdaj pa me izpustite. Užnik Pavel mi je ime. Pa me ravnateljstvu na gimnaziji predočite, če ne verujete. Ampak zdaj, ob tri četrti na osem.«

»Legitimiral se boste pred gospodom komisarjem. Jaz ne zaslišujem,« je odvrnil stražnik. Dijak je obupno iskal v njegov obraz, ali se ne bo zgenilo v njem nekaj človeškega. Zgenilo se je tudi, a le za trenutek, in ugasnilo pod hladnostjo nekake trudne podsmehljivosti. »Naj te izpustim?« je umoval dijak v svojih bolj zrelih letih tisti stražnikov obraz. »Saj bi te, če bi sama vedela in videla. Pa naju vsa ulica zija in tudi tožit te pridejo s postaje. Komu naj potem jaz račun dajem zase in zate? Mladi človek! Ne gre!«³⁸⁵/.../

V članku z naslovom *Na pomoč slovenskim koroškim internirancem*³⁸⁶ v *Novi dobi* pozivajo Slovence k takojšnji pomoči in solidarnosti s koroškimi Slovenci iz Celovca, saj so zaradi nečloveškega trpinčenja ter poniževanja morali zapustiti svoj dom in so trpeli pomanjkanje. V *Novi dobi* z dne 22. 5. 1919 pišejo o zverinskem ravnanju s koroškimi Slovenci, in sicer so jim Nemci iztikali oči in jih pobijali.³⁸⁷ Njihovo ravnanje pisci v naslednjih številkah poimenujejo kot vpade modernih Turkov, ki požigajo, morijo, ropajo in trpajo koroške Slovence za zapaha.³⁸⁸ Nemško divjanje na Koroškem³⁸⁹ je bilo tako strašno, da so bili celo nemško

³⁸⁵ Pregelj, 1930, str. 8–10

³⁸⁶ *Nova doba*, 17. 5. 1919, številka: 49, str. 1.

³⁸⁷ *Nova doba*, 22. 5. 1919, številka: 51, str. 2.

³⁸⁸ *Nova doba*, 27. 5. 1919, številka: 53, str. 2.

³⁸⁹ *Nova doba*, 31. 5. 1919, številka: 55, str. 2.

govoreči prebivalci na Prevaljah in drugod po Koroškem proti temu, da bi prišli pod nemško oblast. V Celovcu je začelo izhajati glasilo zmernih in gospodarskih krogov v nemškem jeziku *Klagenfurter Nachrichten*, ki si je želelo sprave s Slovenci.³⁹⁰

Na koroškem bojišču pa se niso borili le odrasli možje; *Nova doba* poroča, da se je s tamkajšnjega bojišča vrnilo 22 dijakov legionarjev s Celjskega, ki so se na bojišču vedli vzorno in neustrašno.³⁹¹

Za marsikaj, tudi za izobraževanje v maternem jeziku so bili prikrajšani koroški Slovenci. Franjo Malgaj se je tega zavedal in je kot zaveden Slovenec s prirejanjem gledaliških predstav ter organiziranjem shodov želel izobraziti svoje rojake in prebuditi njihovo narodno zavest.³⁹² Žal se je njegova življenjska pot prehitro zaključila. Nemci so ga namreč ustrelili med poveljevanjem na Tolstem Vrhu pri Guštanju.³⁹³ Spominu nanj se je s šopkom v znak hvaležnosti poklonila tudi prevaljska mladina.³⁹⁴

Z julijem 1919 so se na Koroškem pričele spremembe na kulturnem in vzgojno-izobraževalnem področju. V Velikovcu sta tako začela izhajati nova časopisa v slovenskem jeziku; list *Korošec*³⁹⁵, za slovensko šolsko mladino na Koroškem, in list *Mlada Jugoslavija*³⁹⁶, *Mir* pa je začel izhajati na Prevaljah.³⁹⁷ 12. 7. 1919 se je v Grebinju odprla narodna in šolska čitalnica.³⁹⁸ V šolskem letu 1919/1920 so v Velikovcu odprli deško in dekliško meščansko šolo,³⁹⁹ vpisali pa so tudi prvi razred gimnazije.⁴⁰⁰ Z 2. oktobrom se je prvič pričel pouk na učiteljišču; s poukom pa so pričeli tudi na ljudskih šolah. Slovenski dijaški dom se je preselil iz Celovca v Velikovec. Pouk na gospodinjski šoli šolskih sester se je pričel 1. novembra,⁴⁰¹ istočasno tudi pouk na kmetijski šoli v Hoprijanu pri Velikovcu.⁴⁰² Par mesecev pozneje je ravnateljstvo državne puškarske strokovne šole v Borovljah na slovenskem Koroškem v *Novi dobi* objavilo *Razglas o pričetku rednega pouka v vseh štirih letnikih*, in sicer s 1. januarjem 1920. V razglasu so bili natančno podani vsi pogoji⁴⁰³ za sprejem na šolanje. Zanimivo je, da takrat šole niso imele enotnega šolskega koledarja, kot ga imamo danes, in da so se dečki v nekaterih šolah izobraževali ločeno od deklic. Šolanje je bilo plačljivo.

Koroški slovenski dijaki so v Šmihelu pri Pliberku konec avgusta 1919 organizirali shod, na katerem so se pogovarjali o organizaciji slovenskega dijaštva na Koroškem ter o njenih nalogah,

³⁹⁰ *Nova doba*, 1. 7. 1919, številka: 68, str. 2.

³⁹¹ *Nova doba*, 12. 6. 1919, številka: 60, str. 2.

³⁹² *Nova doba*, 24. 6. 1919, številka: 65, str. 1.

³⁹³ *Nova doba*, 15. 5. 1919, številka: 48, str. 4.

³⁹⁴ *Nova doba*, 10. 7. 1919, številka: 72, str. 1.

³⁹⁵ *Nova doba*, 12. 7. 1919, številka: 73, str. 3.

³⁹⁶ *Nova doba*, 1. 7. 1919, številka: 68, str. 2.

³⁹⁷ *Nova doba*, 28. 8. 1919, številka: 93, str. 2.

³⁹⁸ *Nova doba*, 22. 7. 1919, številka: 77, str. 2.

³⁹⁹ *Nova doba*, 5. 8. 1919, številka: 83, str. 2.

⁴⁰⁰ *Nova doba*, 9. 8. 1919, številka: 85, str. 2.

⁴⁰¹ *Nova doba*, 5. 8. 1919, št. 83, str. 2.

⁴⁰² *Nova doba*, 11. 9. 1919, številka: 99, str. 2.

⁴⁰³ *Nova doba*, 18. 12. 1919, številka: 116, str. 2.

še posebej v času plebiscita.⁴⁰⁴ Torej tudi med mladimi je bilo čutiti narodno prebujenje in željo po priključitvi k matičnemu narodu.

V Guštanju so se zbrali koroški Slovenci vseh izobrazbenih slojev in ustanovili začasni narodni odbor občin Guštanja, Tolstega Vrha in Kotelj. Med cilji, ki so si jih zastavili, je bilo tudi opismenjevanje oseb v odrasli dobi. Za sodelovanje pri tem so naprosili nadučitelja s Tolstega Vrha in ta je obljubil, da bo zainteresirane v večernih urah brezplačno poučeval,⁴⁰⁵ slovenska kmetijska družba pa je med 15. oktobrom in 23. decembrom 1919 organizirala gospodinjski tečaj.⁴⁰⁶

Narodna zavest in povezanost med Slovenci na Koroškem sta se močno krepili. Velike zasluge za to so imeli prav prosvetni delavci. V *Novi dobi* je bil ob začetku novega šolskega leta objavljen članek iz Mežiške doline,⁴⁰⁷ v katerem so učiteljicam in učiteljem ter akademikom čestitali za minulo opravljeno delo in jih pozvali k nadaljnji krepitvi narodne zavesti med Slovenci na avstrijskem Koroškem. Pojavilo se je vprašanje, ali lahko pridobijo učitelji in učiteljice za zahtevno nalogo v okviru šolanja na učiteljskih dovolj kompetenc ter znanja, da bodo kos zahtevni vzgojni nalogi v prihodnosti? Avtor članka z naslovom *Kam plovemo?*⁴⁰⁸ dr. Reisman dvomi o tem, saj ugotavlja, da je večina učiteljskih nastanjenih za trdnimi samostanskimi zidovi, kamor le s težavo prodre duh časa, vodijo pa jih klerikalci. Za izobraževanje učiteljev in učiteljic je predlagal široko vseučiliško izobrazbo, ki bo bodoče učiteljice in učitelje vzgojila v izrazite, močne osebnosti s širokim obzorjem.

Tudi v prispevku z naslovom *Črna roka*⁴⁰⁹ je jasno izražena kritika na trenutno stanje vodstvenega kadra vzgojno-izobraževalnih institucij. Avtor namreč ugotavlja, da so širom po Sloveniji in tudi na Koroškem vzgojno-izobraževalne institucije še vedno v rokah klerikalcev, ki niso v koraku s časom, z javnim življenjem in ne delujejo dovolj v smeri narodnega ozaveščanja ter samostojnosti, torej razvijanja ljubezni do lastnega naroda, domovine in materne jezika.

V prvi izdaji celjskih novic leta 1920 prevladujejo motivi svobode in enakopravnost v Avstriji.⁴¹⁰

»Slovenci smo si hoteli postaviti slovensko ljudsko šolo, niso nam dovolili. Nemci imajo danes v Celju na vseh šolah, kjer imajo zadostno število otrok, nemške paralelke. In ti ljudje nas hočejo poučevati o pojmih svobode in enakopravnosti?! Da se ne smejemo!«⁴¹¹

⁴⁰⁴ *Nova doba*, 2. 9. 1919, številka: 95, str. 2.

⁴⁰⁵ *Nova doba*, 28. 8. 1919, številka: 93, str. 2.

⁴⁰⁶ *Nova doba*, 23. 9. 1919, številka: 104, str. 2.

⁴⁰⁷ *Nova doba*, 15. 9. 1919, številka: 101, str. 2.

⁴⁰⁸ *Nova doba*, 2. 10. 1919, številka: 108, str. 1.

⁴⁰⁹ *Nova doba*, 7. 10. 1919, številka: 110, str. 2.

⁴¹⁰ *Nova doba*, 1. 1. 1920, številka: 1, str. 2.

⁴¹¹ *Nova doba*, 1. 1. 1920, številka: 1, str. 2.

Omenjen je tudi časopis *Deutsche Wacht*, ki naj bi tako kot *Nova doba* poročal o aktualnih dogodkih in med drugim tudi o koroškem plebiscitu.⁴¹²

Dr. Kukec je pisal o občinskih volitvah in narodnem vprašanju ter pri tem poudarjal varstvo narodnih manjšin in se spraševal, če bodo ob volitvah na dan prišle tudi vse celjsko-nemške narodnosti.⁴¹³

8. januarja *Nova doba* podaja zanimiv članek, v katerem poroča, da je Zveza ženskih društev na Koroškem prosila dijaštvo na Štajerskem, da ji pomaga pri zbiranju prispevkov za prireditve božičnice »*ubožni koroški mladini*.« To je nakazovalo zatiranost in zaostalost Koroške ter njenega šolstva.⁴¹⁴ V naslednji številki zasledimo, da naj bi božičnico dobili vsi šolarji po vsem slovenskem Korotanu.

Omenjen je tudi Malgajev spomenik na Koroškem, za katerega so zbirali tako duhovniki, občinski predstojniki kot tudi šolski voditelji. Bralce *Nove dobe* pozivajo, da Malgaju, ki se je boril za našo ožjo domovino, izkažejo čast in darujejo za spomenik, ki mu bo v večni spomin. Pokazati namreč moramo, da znamo častiti in spoštovati svoje rešitelje.⁴¹⁵

Nova doba še isti dan poroča o protestnem shodu učiteljev v avstrijskem delu Koroške zaradi slabe plače, s katero niso mogli normalno živeti. Pritoževali so se, da je položaj učiteljev čez mejo veliko boljši. Trdili so, da je Jugoslavija znala ceniti temelje svoje države, medtem ko je v njihovi državi vladala zmeda.⁴¹⁶

Večkrat je poudarjeno, da šole na Koroškem nimajo svoje knjižnice. Tudi v Djekšah pri Velikovcu so prosili za prispevke.⁴¹⁷

»Pred enim letom je imel še nemški značaj, sedaj pa, ko se sliši v šolah in uradih mila slovenščina, se ljudje zavedajo zopet svoje materinščine in bi radi brali slovenske knjige.«⁴¹⁸

5. februarja je *Nova doba* pisala o zapostavljanju, preganjanju in o mučenju slovenskega prebivalstva na Koroškem. Kot primer navajajo kmetico iz Ruperta, ki so ji pod pretvezo, da nekaj skriva, premetali vse pohištvo in odnesli nekaj premičnin. Nekaterim Slovencem so odpovedali stanovanja in jih tako prisilili, da so se izselili s Koroške. Nemci so celo predlagali, da se tujcem, torej v večini Slovencem, ne bi oddajalo cenejših živil.⁴¹⁹

»Policija in glavarstva odklanjajo po navodilu deželne vlade vsakemu Slovencu prehodnico za pas A, tudi takim, ki imajo v tem pasu posestva. Tega ne prakticirajo samo proti Slovencem marveč tudi proti Nemcem, kateri so za časa

⁴¹² *Nova doba*, 1. 1. 1920, številka: 1, str. 2.

⁴¹³ *Nova doba*, 3. 1. 1920, številka: 2, str. 1.

⁴¹⁴ *Nova doba*, 8. 1. 1920, številka: 4, str. 2.

⁴¹⁵ *Nova doba*, 24. 1. 1920, številka: 11, str. 1.

⁴¹⁶ *Nova doba*, 4. 1. 1920, številka: 11, str. 1.

⁴¹⁷ *Nova doba*, 31. 1. 1920, številka: 14, str. 2.

⁴¹⁸ *Nova doba*, 31. 1. 1920, številka: 14, str. 2.

⁴¹⁹ *Nova doba*, 5. 2. 1919, številka: 16, str. 2.

zasedbe Celovca po Jugoslovanih temu niso očitno uprli in s tem natihoma priznali Jugoslavijo.»⁴²⁰

19. februarja je *Nova doba* spet poudarila težko življenje na Koroškem, saj so se ljudje vedno bolj zavedali, da bo imela Jugoslavija boljšo in lepšo prihodnost kot tako rekoč polomljena Avstrija. Pisali so celo o pribežniku iz Celovca, čigar edina želja je bila, da ga nikoli več ne vrnejo v Celovec, kar kaže na vse prej kot rožnate razmere. V isti številki pišejo tudi o prireditvi in igri *Turški križ* ter *Čašica kave*, ki sta še povzdignili ljudstvo ob koncu nemškega nasilja na Jezerskem.⁴²¹

V načrtu programa Demokratske stranke, o katerem lahko beremo v 26. številki drugega letnika *Nove dobe*, zasledimo tudi načrt o šolski politiki, ki je predstavljal pogoje za pravilno udejstvovanje narodne jugoslovanske kulture in je zahteval izenačitev šolstva. Načrt ni zagotavljal samo obnovitev šolstva, temveč tudi tesno povezanost med inteligenco in nacionalnim karakterjem.

»Šolstvo mora biti državno. Osnovne šole se morajo po možnosti vse vzdrževati iz državnega proračuna. Osnovno šolstvo mora biti tako urejeno, da se ne žalijo čustva nobene narodnosti in nobenega veroizpovedovanja v naši državi. Obisk osnovne šole je obvezen za moško in žensko deco. Današnje stanje našega šolstva zahteva korenito spremembo, ki bo računala s sedanjimi narodnimi potrebami in s posebnim geografskim in notranjim ustrojem našega naroda. Z ozirom na to, da je naša narodna inteligenca v vojni bila zredčena in nesrečne politične razmere, v katerih je naš narod živel, nišo dopuščale, da bi se bila že tudi poprej razvila skladno z narodnimi potrebami.»⁴²²

13. marca so v *Novi dobi* pisali o »šulferajnski« šoli v Jugoslaviji. Navajali so, da naj bi otroke v tej šoli poučeval nemški učitelj samo v nemškem učnem jeziku, s čimer se niso strinjali. V prispevku so zapisali:⁴²³

»Če so se že otroci ponemčurjeni, pa jih naj podučuje vsaj naš učitelj ter jih vzgaja v jugoslovanskem duhu. Nikakor pa ne gre, da oblast zanemarja svojo dolžnost in se za tako dolžnost ne briga.»⁴²⁴

Ivan Albreht je pisal, da je zvezna tiskarna v Celju izdala številne narodne pravljice (*Pravljica o zvonu, Ljubica povodnega moža, Kako je ljubil kmet žalik ženo, Nesrečna kmetica in škopnjaki pregnani in druge*). Pravljice so temeljile na bolečini Koroške, saj je ta del najhuje trpel pod tujimi pritiski in se je razvijal v drugih okoliščinah ter pod drugimi pogoji. Kljub splošno znanim motivom kažejo te pravljice na značilno mišljenje in čustvovanje koroškega Slovenca.⁴²⁵

⁴²⁰ *Nova doba*, 5. 2. 1919, številka: 16, str. 2.

⁴²¹ *Nova doba*, 19. 2. 1919, številka: 22, str. 2.

⁴²² *Nova doba*, 28. 2. 1919, številka: 26, str. 2.

⁴²³ *Nova doba*, 13. 3. 1919, številka: 32, str. 4.

⁴²⁴ *Nova doba*, 13. 3. 1919, številka: 32, str. 4.

⁴²⁵ *Nova doba*, 17. 4. 1919, številka: 46, str. 4.

4. maja je *Nova doba* navajala zapisnik iz julija 1919, ki je prikazoval še en primer surovega ravnanja s koroškimi Slovenci. V prispevku je zapisano, da so Janeza Gradišnika aretirali nemški vojaki, ga pretepli, mu dali na glavo železno avstrijsko čelado in ga toliko časa preteпали, da je padel v nezavest. Z njim so ravnali zelo nečloveško. Vprašali so ga celo: »*Ali še ta slovenska svinja ni hin?*« Z žico so mu zvezali roke na hrbet in ga pustili čez noč v sobi na tleh. Naslednji dan so ga odvedli v jetništvo za 32 dni ter ga stradali. Mati je morala v času njegove odsotnosti prosjačiti, zato da je lahko preživela sebe in otroka. Zaprli so ga po nedolžnem, saj njegove krivde niso uspeli dokazati. To je bil še en dokaz »*nemško-koroške svojati*«, ki je še vedno računala, da bo prebivalstvo v glasovalnih conah glasovalo zanjo.⁴²⁶

Spet drugi prispevek priča o tem, kako je bilo v mladi državi Jugoslaviji samoumevno, da bo koroško ljudstvo na plebiscitu glasovalo zanjo, saj je naravne lepote Koroške v prispevkih poimenovala kar za najlepše točke Jugoslavije.⁴²⁷

Nova doba je poročala tudi o problemu šolstva za narodne manjšine v Avstriji. Kot primer je izpostavila Čehe in zapisala, da tudi češki otroci nimajo šol v svojem jeziku in da je to dejstvo ponižujoče. Pri volitvah so namreč Čehi dobili 65.000 glasov, kar kaže na to, da živijo v Avstriji tudi Čehi. Za češke manjšine zahtevajo iste pravice, kakor so priznane drugim narodnim manjšinam vseh držav, torej da se bo v šolah poučevala tudi njihova materinščina.⁴²⁸

Zaradi zapostavljenosti otrok na Koroškem in hkrati neugodne lege je *Nova doba* 15. maja 1920 poročala, da bodo 500 avstrijskih otrok predvsem z območja Koroške odpeljali v Anglijo, 5.000 pa v Švico. V tem prispevku se kaže zapostavljanje drugih narodnih manjšin, ki jim ta možnost ni bila dana.⁴²⁹

Nova doba je pogosto poročala tudi o napakah Jugoslavije. Omenjeno je bilo na primer, da deželna vlada ni želela prisluhniti trgovcu in gostilničarju, zavednemu Slovencu, ki je prosil za odprtje trafike, ker je na tem območju že delovala trafika. Oblast ni preverila razmer na terenu in je tako slepo spregledala ilegalno tihotapljene tobaka zagrizene »nemčurke«.⁴³⁰

Položaj slovenskega jezika na Koroškem je bil močno poudarjen v prispevku 1. junija 1920. Izpostavljeno je bilo dejstvo, da je 200.000 koroških Slovencev imelo samo tri slovenske šole, vse ostale šole pa so bile utrakvistične in so otroke vzgajale v sovražnem duhu proti maternem jeziku. O slovenskem uradništvu na Koroškem sploh ne moremo govoriti, ker ga ni bilo. Slovenski jezik je imel edino zavetišče le še v cerkvi, pa še tu so ga poskušali vse bolj zatirati.⁴³¹

Številne različne številke *Nove dobe* so poročale o predavanjih o Koroški po vsej Sloveniji, katerih namen je bil informirati javnost o resničnem položaju na Koroškem. Tako so navajali,

⁴²⁶ *Nova doba*, 4. 5. 1919, številka: 55, str. 2.

⁴²⁷ *Nova doba*, 8. 5. 1919, številka: 57, str. 1.

⁴²⁸ *Nova doba*, 13. 5. 1919, številka: 59, str. 2.

⁴²⁹ *Nova doba*, 15. 5. 1919, številka: 60, str. 3.

⁴³⁰ *Nova doba*, 29. 5. 1919, številka: 66, str. 2.

⁴³¹ *Nova doba*, 1. 6. 1920, številka: 67, str. 2.

da bo predavanje tudi v Celju v Narodnem domu, 1. julija, ob 9. uri, ki ga bo priredil Narodni svet za Koroško.⁴³²

Nova doba je poročala tudi o številnih koncertih Glasbene matice, katerih namen je bil ovreči številne nemške trditve o slovenskem barbarstvu in nekulturnosti. Koncerti so koroškim Slovincem predstavljali vir moči za nadaljnjo borbo zoper tuje grabežljivosti in dokazovanje vsemu svetu, da so za kulturno tekmo usposobljeni v isti meri kakor za borbo na poljanah. Dobiček s koncertov je bil velikokrat namenjen za koroški plebiscit, natančneje za propagando.⁴³³

V julijski številki so poročali o povečanem zanimanju za Korotan med Slovenci. V prispevku je bilo zapisano, da mladi državi koroškega prebivalstva ni treba podkupovati za plebiscitne glasove, saj se hoče pošteno boriti. V isti sapi pa so pozivali bralce, da pa bo kakršna koli prostovoljna denarna pomoč dobrodošla, ker se morajo boriti proti avstrijski propagandi, ki ima veliko državne podpore.⁴³⁴

15. julija so pisali o prvem letu slovenske gimnazije na Ptuju, na kateri je bila kot učni jezik določena slovenščina, s katero so se pridno spopadli tudi nemški učenci.⁴³⁵

Poročali so o nemško-avstrijski slepariji v obmejnih krajih, kjer »nemčurski« kmetje pripovedujejo, da dobivajo surovine veliko ceneje kot slovenski kmetje. Nemška vlada razsipava z denarjem in daje ceno živil za propagando na tujem ozemlju, obenem pa v Jugoslaviji prosjači za živila, ki jih potem uporabi proti nam.⁴³⁶

29. julija 1920 je *Nova doba* poročala o Sokolski slavnosti, katere namen je bil okrepiti svojo neomajno voljo do Jugoslavije. Slavni govornik je spodbudil zbrane z besedami, da imamo na koroških tleh skupnega sovražnika in hkrati skupen boj.⁴³⁷

Nemci so v propagandnem času vedno bolj izzivali koroške Slovence in postajali do njih iz dneva v dan nesramnejši. Prihajalo je do preteпов in krvavih obračunov.⁴³⁸ Obenem so si izmišljevali drzne laži, in sicer da naše vojaške oblasti kličejo vse fante od 15. do 50. leta k vojakom in da ljudem pobirajo konje. Prihajalo je celo do nemških požigov.⁴³⁹ Napadli so tudi Meška in tamkajšnjega župnika, ki so ju pobili na tla, ju okradli in pustili oba na tleh raztrgana ter krvava.⁴⁴⁰

⁴³² *Nova doba*, 24. 6. 1920, številka: 77, str. 2.

⁴³³ *Nova doba*, 8. 7. 1920, številka: 82, str. 1.

⁴³⁴ *Nova doba*, 17. 7. 1920, številka: 84, str. 2.

⁴³⁵ *Nova doba*, 15. 7. 1920, številka: 83, str. 2.

⁴³⁶ *Nova doba*, 17. 7. 1920, številka: 84, str. 3.

⁴³⁷ *Nova doba*, 29. 7. 1920, številka: 90, str. 2.

⁴³⁸ *Nova doba*, 5. 8. 1920, številka: 93, str. 2.

⁴³⁹ *Nova doba*, 21. 8. 1920, številka: 100, str. 3.

⁴⁴⁰ *Nova doba*, 11. 9. 1920, številka: 109, str. 1.

Nova doba je 21. septembra poročala celo o poskusu umora koroškega Slovence, ki je bil večkrat zaboden, a je vendarle preživel.⁴⁴¹ Širili so številne laži o jugoslovanskih nasilstvih na Koroškem, ki so bile polne bajk, medtem ko je lahko vsakdo, ki je vsaj malo pokukal na Koroško, zaznal, na kateri strani se izvaja nasilje.⁴⁴²

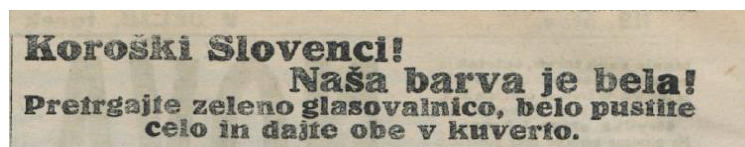
Nova doba je 9. septembra 1920 poročala o prepovedi uvoza klavne živine preko nemško-avstrijske meje. Tudi trgovcem, ki so hodili po koroških krajih od vasi do vasi, je bil prestop meje prepovedan.⁴⁴³

Koroški plebiscit je bil tako zelo pomemben za Korošce, da so nekatere gimnazije in državna učiteljsišča za nekaj časa zaprle šole in s šolo začele šele po plebiscitu.⁴⁴⁴

28. septembra je *Nova doba* postregla z zanimivim naslovom *Koroška tužna sedaj in nikoli več*. Prispevek je navajal narodno zavest Slovencev, ki je bila trdna in neomajna, obenem pa je pozival k zavarovanju jezikovne in narodne meje. Pisali so tudi o ponemčevanju ljudi na Koroškem in o nasilnih pritiskih Nemcev, ki kljub vsemu niso mogli ukriviti trdne narodne zavest koroških Slovencev. V slovenski politični terminologiji naj bi se celo uveljavil izraz »tužni Korotan« zaradi vsega terorja nad koroškimi Slovenci.⁴⁴⁵

»Tako moramo še enkrat govoriti o našem tužnem Korotanu. Kakor da se pokorimo za grehe naših prednikov. Prišli so v Korotan svobodni, a tudi oni so ubili preveč zaupljivi dotlej neznanim tujcem, došlecem iz severovzhoda. Dali so se precej prevarati, zapustili so vero očetov in se tako lahko dali odvojiti od vere vere očetov. Čim se je to dogodilo, tako se je začelo tudi naše nazadovanje. Cela ta zgodovina nam more biti velik učitelj. Samo da bi se od nje učili.«⁴⁴⁶

Tik pred plebiscitom, 5. oktobra, so spet omenjali umor slovenskega orožnika in s prstom pokazali na Nemce. Članek so začeli z naslovom: *»Maščujte 10. oktobra slovenskega orožnika, ki so ga podivjani Nemci ubili na živinski način, s tem da glasujete belo.«* Vedno bolj so bila opazna propagandna gesla in barva volilnih listkov. Največ jih opazimo 9. 10 1920.⁴⁴⁷

Slika 39: Propaganda, s katero sta izpostavljeni barvi volilnih listkov
(Vir: *Nova doba*, 5. 10. 1920, št. 119, str. 2)

Po neugodno rešenem plebiscitu za koroške Slovence so sledile številne demonstracije v Ljubljani, Mariboru in v Celju. Na dan so prihajali številni dokazi sleparij in nemškega nasilja

⁴⁴¹ *Nova doba*, 21. 9. 1920, številka: 113, str. 1.

⁴⁴² *Nova doba*, 30. 9. 1920, številka: 117, str. 1.

⁴⁴³ *Nova doba*, 9. 9. 1920, številka: 108, str. 3.

⁴⁴⁴ *Nova doba*, 18. 9. 1920, številka: 112, str. 2.

⁴⁴⁵ *Nova doba*, 28. 9. 1920, številka: 116, str. 1.

⁴⁴⁶ *Nova doba*, 28. 9. 1920, številka: 116, str. 1.

⁴⁴⁷ *Nova doba*, 5. 10. 1920, številka: 119, str. 2.

nad volivci, kar je povzročalo še dodatno napetost. Nemci so na demonstracijah nastopili zelo ostro in prišlo je celo do umora treh demonstrantov v Vovbrahu. V Velikovcu naj bi skupina pijanih Nemcev, ki je proslavljala zmago na plebiscitu, grozila neki slovenski družini.⁴⁴⁸

Številni članki v *Novi dobi* so poročali o nemškem izživljanju nad koroškimi Slovenci, ki so bili nemočni in brez kakršne koli zaščite. Nemško nasilje je bilo omenjeno v 125., 126., 127. in v številnih drugih številkah.

26. oktobra 1920 so v *Novi dobi* poudarili potrebo po ohranitvi slovenskega ljudstva na Koroškem. Posestnike so pozivali, naj ne prodajajo zemljišč, v šolah ter v cerkvah pa naj ostanejo zgolj domači duhovniki ter učitelji.⁴⁴⁹

»Vztrajati moramo pri zahtevi manjšinskih šol, do katerih imamo po mirovni pogodbi pravico. Slovensko ljudstvo na Koroškem naj se zaveda, da stoji še nadalje pod varstvom Jugoslavije.«⁴⁵⁰

Avstrijci so po izvedbi koroškega plebiscita zamenjali celo valuto. Temu so se uprli delavci na Koroškem, ki so zahtevali, da se jim izplača tedenska mezda v jugoslovanski valuti. *Nova doba* je predpostavljala, da naj bi ti ogorčeni delavci glasovali za Avstrijo in tako sami sebi zarili nož v hrbet. Zaključili so z mislijo: *»Prepozno spoznanje in kesanje.«⁴⁵¹*

Številne manifestacije so prikazovale, kako zelo nas boli koroška rana in da Koroške nismo smatrali za izgubljeno. *Nova doba* je 11. novembra 1920 poroča tudi o uredbi narodnih manjšin v smislu mirovne pogodbe, obenem pa je prinašala vest o prepovedi koroških listov. Vedno bolj se je ponavljalo vprašanje, kako postopajo Nemci na Koroškem z našimi ljudmi. Pri tem se je večkrat jasno poudarjalo, da Avstrija odklanja slovenske uradnike, koroške rojake, izganja duhovnike in hujska ostalo prebivalstvo.⁴⁵²

V črtici *Stari Kitajci ali hura dihurji (HD) obračunajo s krajevnim mazačem iz Zgodb o čuših*. Lipuš v njej predstavi odstranjevanje dvojezičnih tabel in zatiranje slovenskega jezika skozi oči avstrijskega Nemca.

/.../»Dospel si in se takoj lotil dela. Vrgel si se po tabli. Danes zjutraj so jih spet nanovo namestili, te preklete dvojezične table in to spet v vseh skoraj že do kraja ponemčenih krajih. Nasilje, ki ga izvajajo dodani slovenski napisi, ne more ostati brez posledic, vsakemu mora razkrižati roke. Kajti dvojezične krajevne table kvarijo vtis, da je dežela nemška. Vsiljevanja slovenskih izrazov za nekatere vasi javnosti, kar je isto kot slovenizacija nemškega teritorija, javnost ni mogla in ne more vzeti brezbrizno na znanje. Kajti vsak slovenski zlog na javnem mestu tudi nas potiska na Balkan in kazi čisto podobo dežele, bega ljudi, potvarja resnično sliko družbene ureditve, predvsem sliko dejanskih etničnih razmer in tako dalje, skratka do kraja štapacira živce miroljubnega, strpnega in humanega, socialno čutečega nemškega prebivalstva. Skrbeli bomo, da bodo dvojezične table izginjale, kakor hitro se bodo pojavljale,

⁴⁴⁸ *Nova doba*, 16. 10. 1920, številka: 124, str. 1.

⁴⁴⁹ *Nova doba*, 26. 10. 1920, številka: 128, str. 2.

⁴⁵⁰ *Nova doba*, 26. 10. 1920, številka: 128, str. 2.

⁴⁵¹ *Nova doba*, 2. 11. 1920, številka: 131, str. 1.

⁴⁵² *Nova doba*, 11. 11. 1920, številka: 135, str. 1.

ker nevarno posegajo v docela germanski značaj naše dežele in kratijo njen mir. Na vsako vtihotapljenje in vcejanje slovenskih prvin na našo zemljo smo primorani odgovorili z ukrepi. Kärnten ist deutsch.«⁴⁵³/.../

Nova doba je v 143. številki pisala o odpuščanju slovenskih učiteljev oziroma o njihovi manjvrednosti v šolah ter o poniževanju. Razlike so bile opazne tudi med otroki, ki so jih nemški učitelji prav tako velikokrat poniževali.⁴⁵⁴

»Karl Miklitsch, bivši profesor v Kočevju, je nastopil 15. maja 1920 svoje službeno mesto na učiteljski učiteljski kot učitelj slovenščine. Odkrito prizna, da obstajajo določene zahteve po ukinitvi slovenskega pouka ali pa vsaj po uvedbi vindišarskega jezika kot učnega predmeta.

Iz vsega tega je razvidno, da je pouk slovenščine na učiteljski imel dosti težjo pot kot na primer na gimnaziji. To, kar je bilo na gimnaziji samo po sebi umevno, namreč da je bila slovenščina relativno obvezen predmet za Slovence, se na učiteljski ni uveljavilo, čeprav bi moral prav učitelj biti temeljito usposobljen za svoj bodoči poklic. Ta upravičena pedagoška zahteva ni postala resnica.«⁴⁵⁵

Tudi mnoga leta pozneje se položaj Slovencev na Koroškem ni izboljšal. Zgodba iz črtice *Škornji: nonstop drama (osnutek)* iz *Zgodb o čuših* prikazuje dogajanje leta 1945, ko so nasilje nad Slovenci izvajali nacisti.

/.../»Vzdušje: Živijo v območju Železne Kaple Slovenci? Živijo. Delujejo v območju Železne Kaple nacisti? Delujejo, ker živijo v območju Železne Kaple Slovenci. Živijo v območju Železne Kaple Slovenci? Živijo, ker delujejo v območju Železne Kaple nacisti. /.../ Je na tej kmetiji živela sedemnajstčlanska družina, sedem odraslih in deset otrok; starost otrok: od osem mesecev do 15 let? Je živela. So Nemci pobili člane te družine? So pobili. /.../ Na tem mestu se lahko vrine daljši premor. Publika si naj v tem času ogleda kraj, kjer se dejanje godi. Kajti 25 let pozneje bodo to zemljo pokupili Nemci. Slovenski kmetje, ki so jih Nemci izselili, trpinčili, požgali, ubijali, isti slovenski kmetje bodo čez 25 let to zemljo sami zdesetkali in jo prodajali Nemcem. Na Lužah, kjer je tekla slovenska kri, bo nastajala nemška počitniška vas. Do nje bo država, tudi s slovenskimi davki, zgradila široko planinsko cesto. Prizorišče tudi po odmoru ostane nespremenjeno.«⁴⁵⁶/.../

⁴⁵³ Lipuš, 1973, str. 47.

⁴⁵⁴ *Nova doba*, 19. 11. 1920, številka: 138, str. 2.

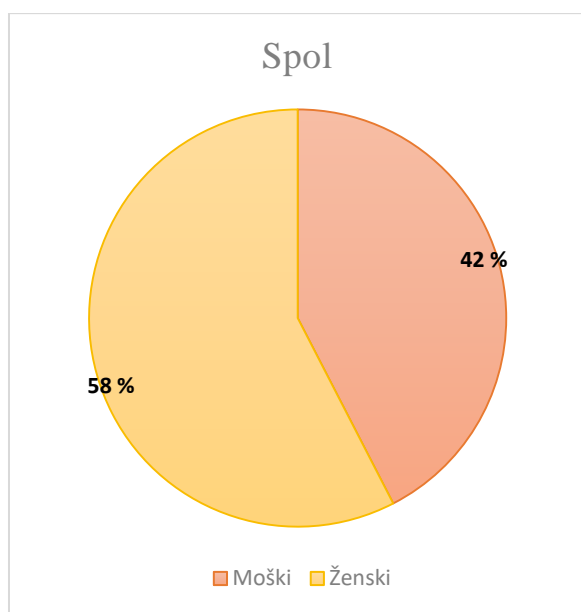
⁴⁵⁵ Vospernik, 2004, str. 69.

⁴⁵⁶ Lipuš, 1973, str. 25, 26 in 30.

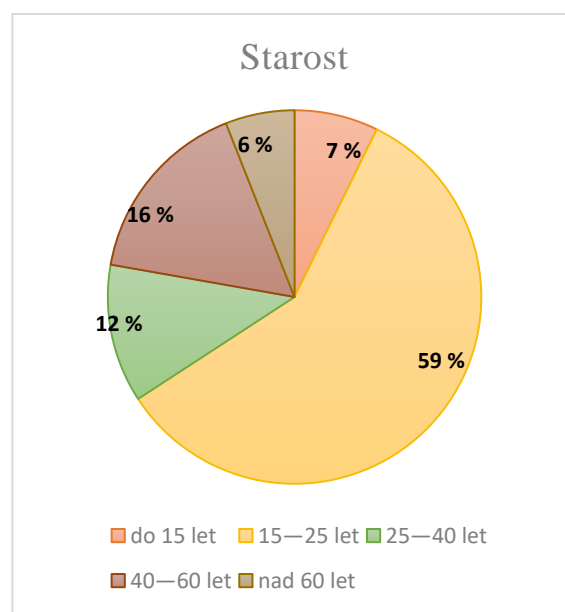
V ANKETA

Raziskovalni del naloge med drugim temelji tudi na anketnem vprašalniku, s katerim sva potrdili ali pa ovrgli hipoteze, ki sva si jih zadali. Anketo sva izvedli sredi marca 2021, in sicer v spletni obliki preko spletnega portala 1KA. Anketo je odprlo 641 ljudi, od katerih jo je 234 ustrezno izpolnilo. V vzorec sva vključili različne starostne skupine, torej dijake I. gimnazije v Celju, svoje vrstnike, osnovnošolce, zaposlene na različnih področjih in upokojeince. Večina anketiranih je iz Celja, manjši vzorec vprašanih pa tudi iz nekaterih bližnjih krajev.

Pri anketi sva uporabili kvantitativno raziskovalno metodo. Najprej sva anketirance povprašali po spolu, starosti in izobrazbi. Lahko so izbirali med naslednjimi kategorijami: do 15 let, od 15 do 25 let, od 25 do 40 let, od 40 do 60 let, nad 60 let. Označiti so morali tudi, katero izobraževanje obiskujejo oziroma katero stopnjo izobrazbe so zaključili. V nadaljevanju pa je bil vprašalnik sestavljen iz dvanajstih vprašanj. Devet vprašanj je bilo zaprtega tipa, tri vprašanja pa so bila odprtega tipa.

Graf 1: Spol anketirancev

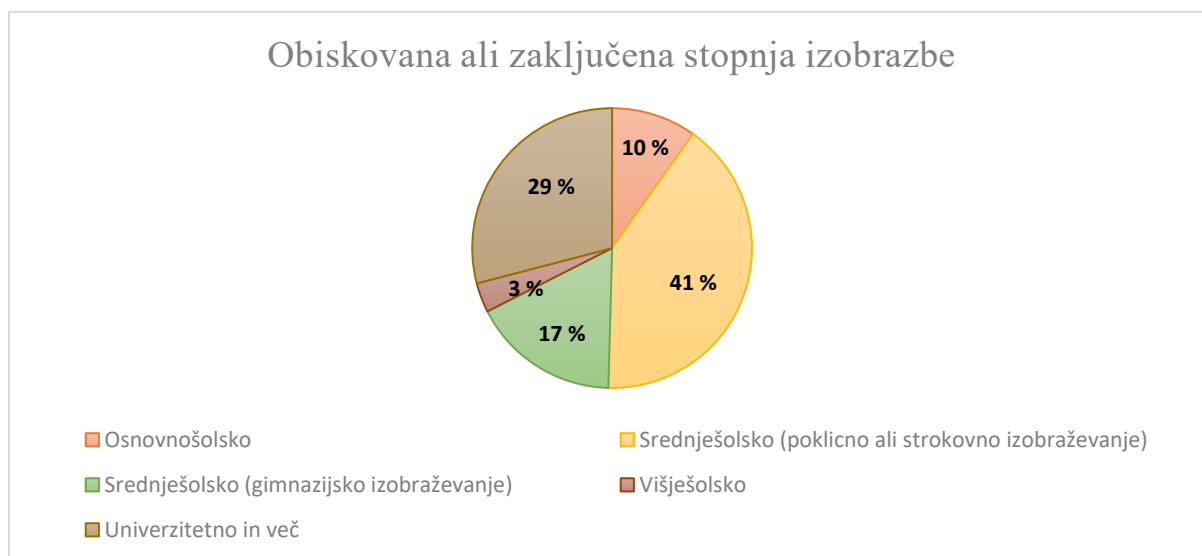

Graf 2: Starost anketirancev

Graf 1 prikazuje, da je anketo ustrezno izpolnilo 231 oseb: od tega 98 moških, kar predstavlja 42 % anketiranih, in 133 žensk, kar predstavlja 58 %. Na to vprašanje nista odgovorili 2 osebi v starostni skupini 25–40 let in ena oseba v starostni skupini nad 60 let.

Graf 2 prikazuje sestavo anketirancev glede na starost. Največ anketirancev (59 % oziroma 137) je starih od 15 do 25 let. Sledijo anketiranci, stari od 40 do 60 let, ki jih je 16 % oziroma 38 vprašanih. 12 % vprašanih ali 28 anketirancev predstavlja starost od 25 do 40 let. Sledijo anketiranci, stari do 15 let, ki jih je 7 % ali 17 vprašanih. Najmanj, 6 % oziroma 14 vprašanih, je starih nad 60 let.

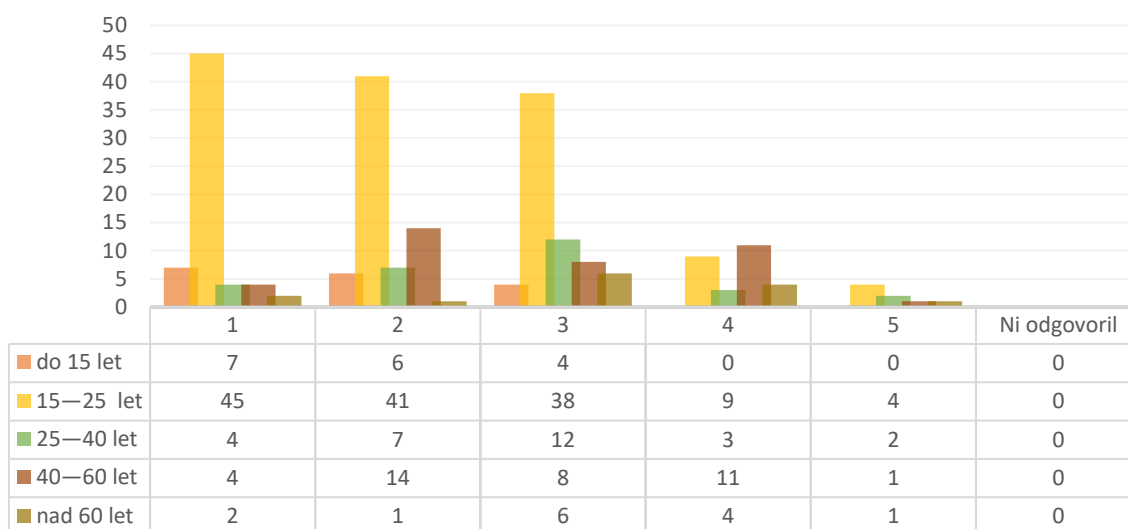
Obiskovana ali zaključena stopnja izobrazbe

Graf 3: Obiskovana ali zaključena stopnja izobrazbe

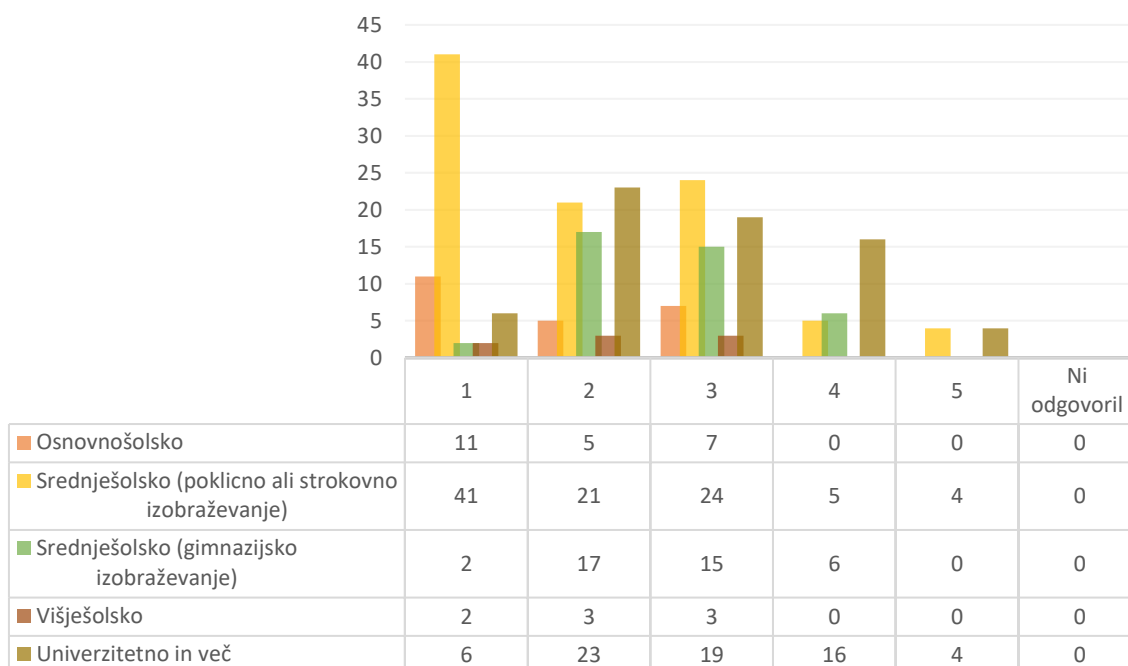
Graf 3 prikazuje stopnjo izobrazbe anketirancev. Največ anketirancev ima srednješolsko (poklicno ali strokovno) izobrazbo, in sicer 41 % ali 95 anketiranih. 29 % ali 68 vprašanih ima univerzitetno ali višjo stopnjo izobrazbe. 17 % ali 40 anketirancev ima srednješolsko (gimnazijsko) izobrazbo. Sledijo anketiranci z osnovnošolsko izobrazbo, ki jih je 10 % oziroma 23 vprašanih. Najmanj, 3 % oziroma 8 anketiranih, ima višješolsko izobrazbo.

Ocena poznavanja teme glede na starost

Graf 4: Ocena poznavanja teme glede na starost

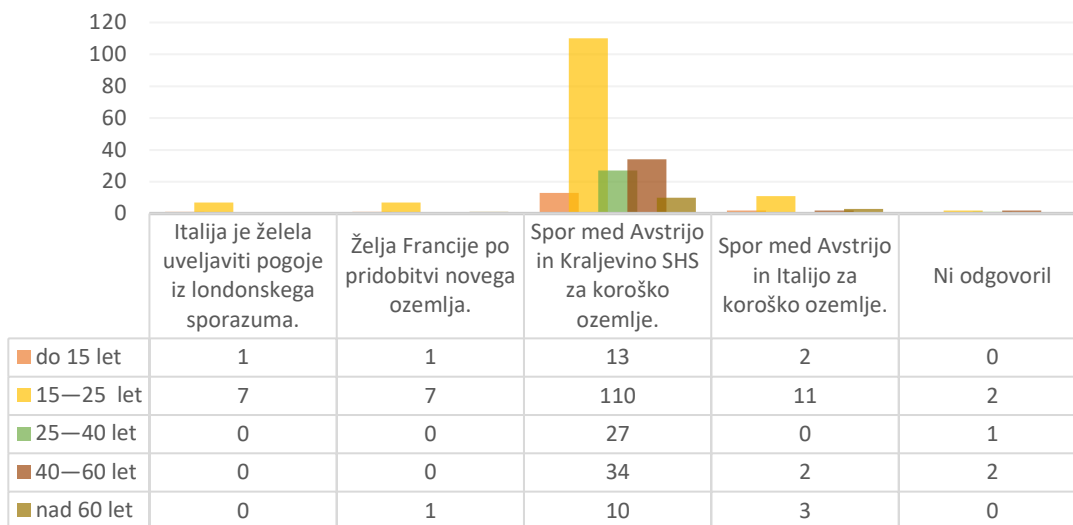
Ocena poznavanja teme glede na izobrazbo

Graf 5: Ocena poznavanja teme glede na izobrazbo

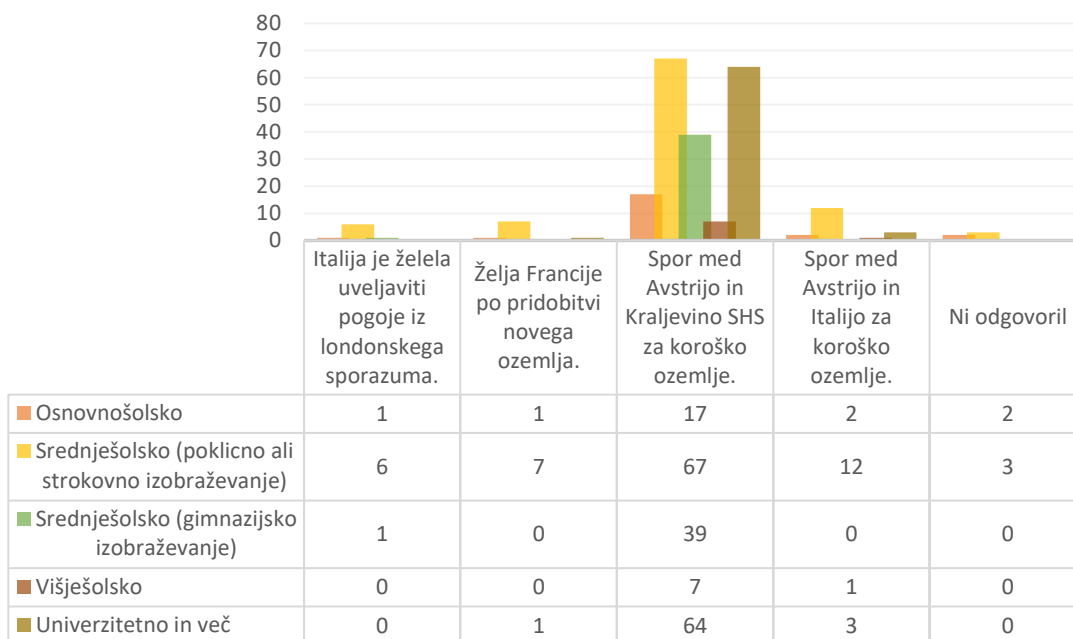
Anketiranci so se lahko samokritično ocenili glede znanja o koroškem plebiscitu. Izbirali so lahko med ocenami 1–5, pri čemer 1 pomeni, da o tem ne vedo ničesar, če so izbrali 5, pa menijo, da o tej temi vedo zelo veliko. Večina jih je izbrala ocene 1, 2 ali 3, kar pomeni, da anketirani te teme ne poznajo dobro ali pa v svoje znanje niso prepričani. Za oceno 4 se je odločilo skupno 27 ljudi, od tega po deležu največ v starosti 40–60 let in z univerzitetno izobrazbo. Oceno 5 je vse skupaj označilo le 8 ljudi, med katerimi so 4 iz starostne skupine 15–25 let s srednješolsko poklicno ali strokovno izobrazbo in 4 vprašani nad 25 let z univerzitetno izobrazbo.

Vzrok za izvedbo koroškega plebiscita in število odgovorov glede na starostno skupino

Graf 6: Vzrok za izvedbo koroškega plebiscita in število odgovorov glede na starostno skupino

Vzrok za izvedbo koroškega plebiscita in število odgovorov glede na izobrazbo

Graf 7: Vzrok za izvedbo koroškega plebiscita in število odgovorov glede na izobrazbo

Anketiranci so se odločali med štirimi ponujenimi odgovori. Na to vprašanje je odgovorilo 229 anketiranih, med katerimi se je kar 194 vprašanih (83 %) odločilo za pravilni odgovor, torej je vedelo, da je vzrok za izvedbo koroškega plebiscita spor med Avstrijo in Kraljevino SHS za koroško ozemlje. Drugi so odgovorili nepravilno, od tega jih je največ (18 ali 8 %) izbralo, da je vzrok spor med Avstrijo in Italijo za koroško ozemlje.

V starostni skupini 25–40 let so se vsi, ki so na vprašanje odgovorili, odločili za pravilni odgovor, pravilno pa je odgovorila tudi večina anketiranih starih nad 60 let in do 15 let. Od anketirancev s srednješolsko gimnazijsko izobrazbo je napačno odgovoril le eden, prav tako od tistih z višješolsko izobrazbo, po večini pa so pravilno odgovarjali tudi anketiranci z univerzitetno izobrazbo.

SKLEP:

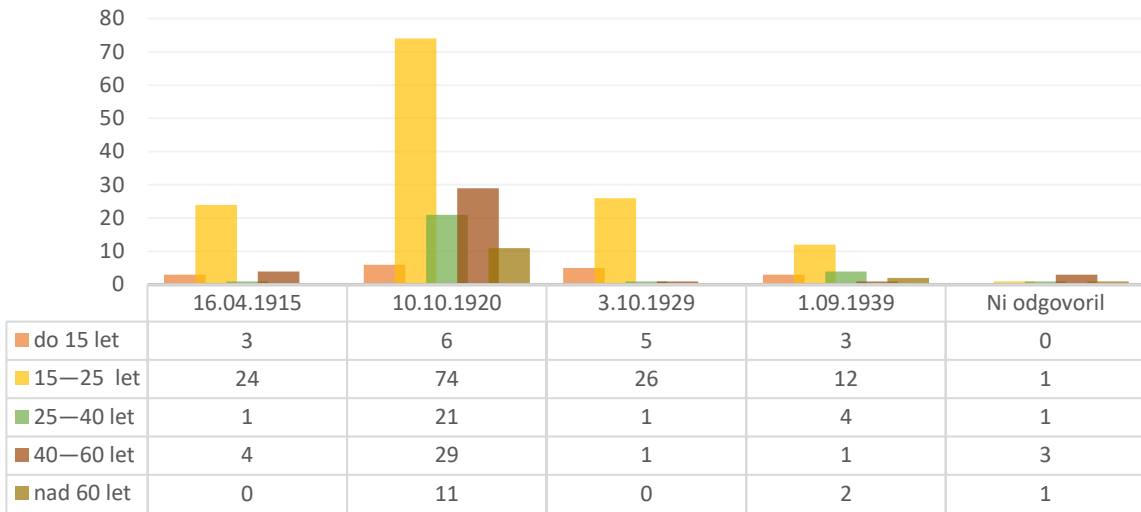
Hipoteza 1:

Večina anketirancev je že slišala za koroški plebiscit, vendar ne ve natančnega vzroka zanj.

Kljub temu da jih je kar 8 % mislilo, da sta bili v sporu za koroško ozemlje Avstrija in Italija, je iz grafov razvidno, da je večina vedela pravi vzrok za izvedbo koroškega plebiscita.

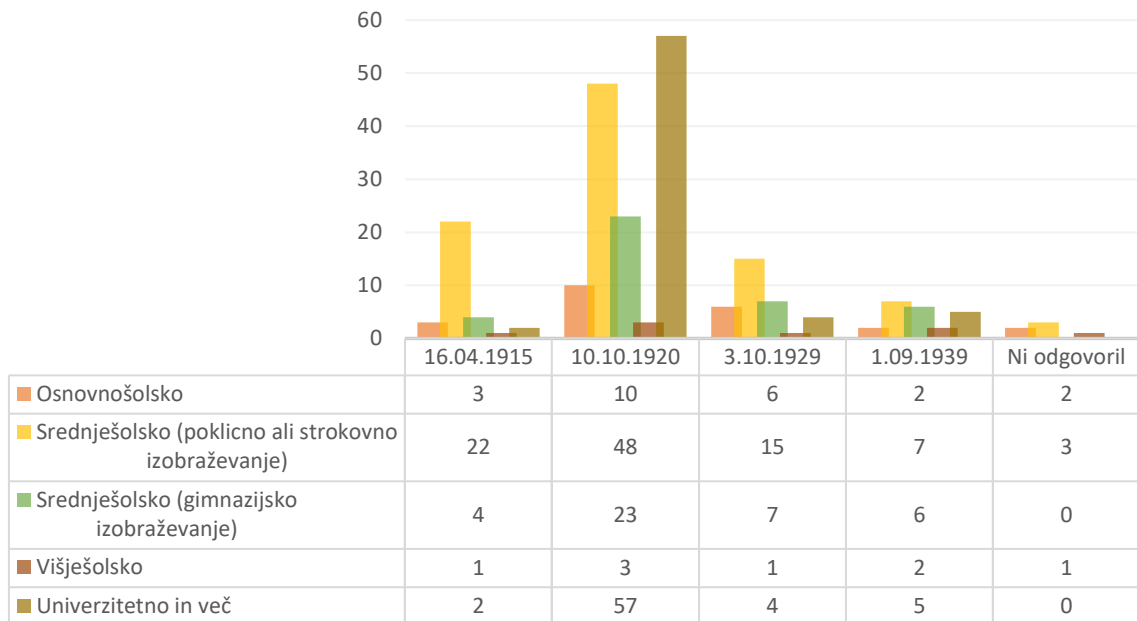
Hipoteza 1 je zavrnjena.

Datum izvedbe koroškega plebiscita in odgovori glede na starostno skupino

Graf 8: Datum izvedbe koroškega plebiscita in odgovori glede na starostno skupino

Datum izvedbe koroškega plebiscita in odgovori glede na izobrazbo

Graf 9: Datum izvedbe koroškega plebiscita in odgovori glede na izobrazbo

Anketiranci so imeli na voljo štiri datume, od katerih je bil pravilen le eden (10. 10. 1920). Na to vprašanje je odgovorilo 228 anketiranih, od katerih jih je 141 (62 %) izbralo pravilni odgovor. Pri starosti nad 60 let sta na to vprašanje napačno odgovorila le dva anketiranca, ki sta izbrala datum 1. 9. 1939. Najpravilneje je torej na to vprašanje odgovorila starostna skupina nad 60 let, saj je kar 79 % anketiranih te starostne skupine odgovorilo pravilno. Najslabše je odgovorila starostna skupina 15–25 let. Pravilni odgovor je izbralo 54 % vprašanih te starostne skupine.

Če pa gledamo izobrazbo, pa je pravilni odgovor podalo največ tistih z univerzitetno izobrazbo (z deležem 84 % vseh anketiranih s to stopnjo izobrazbe), najslabše pa so reševali anketirani z višješolsko izobrazbo (po deležu 38 %). Drugi in tretji najpogostejši odgovor sta 3. 10. 1929 in 16. 4. 1915 (oba predstavljata 14 % vseh, ki so odgovorili na vprašanje), najmanj (10 % vseh) pa jih je izbralo odgovor 1. 9. 1939.

SKLEP:

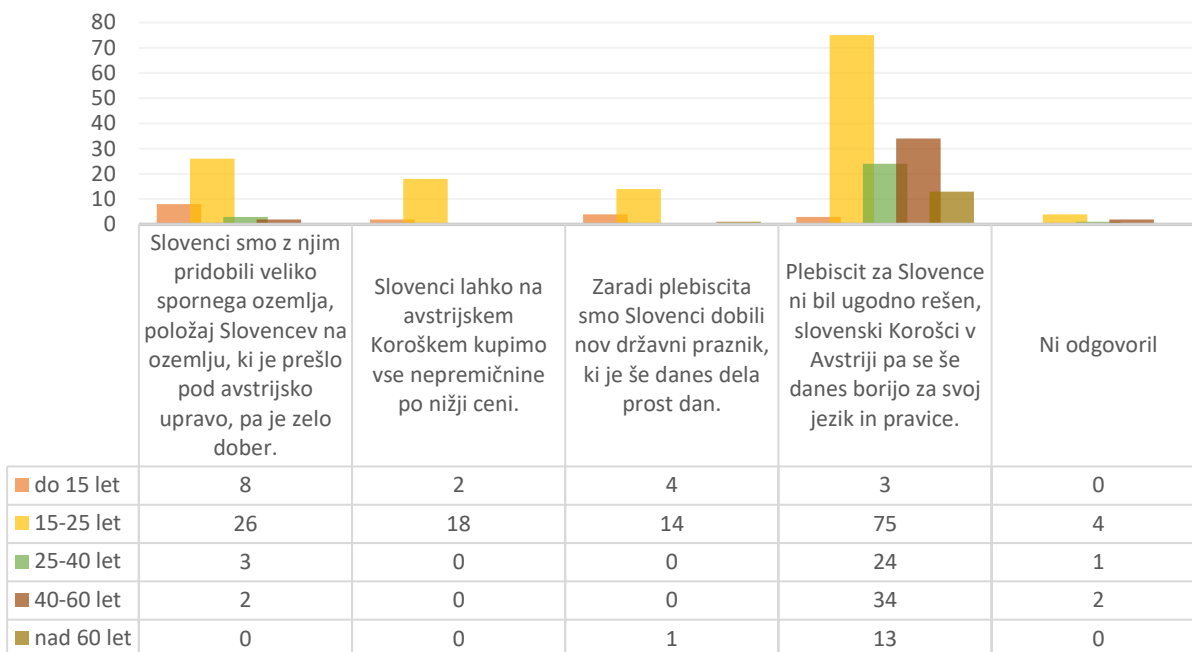
Hipoteza 2:

Večina anketirancev ne zna časovno umestiti izvedbe koroškega plebiscita.

Na vprašanje je pravilno odgovorilo 62 % anketiranih, kar je več, kot sva pričakovali.

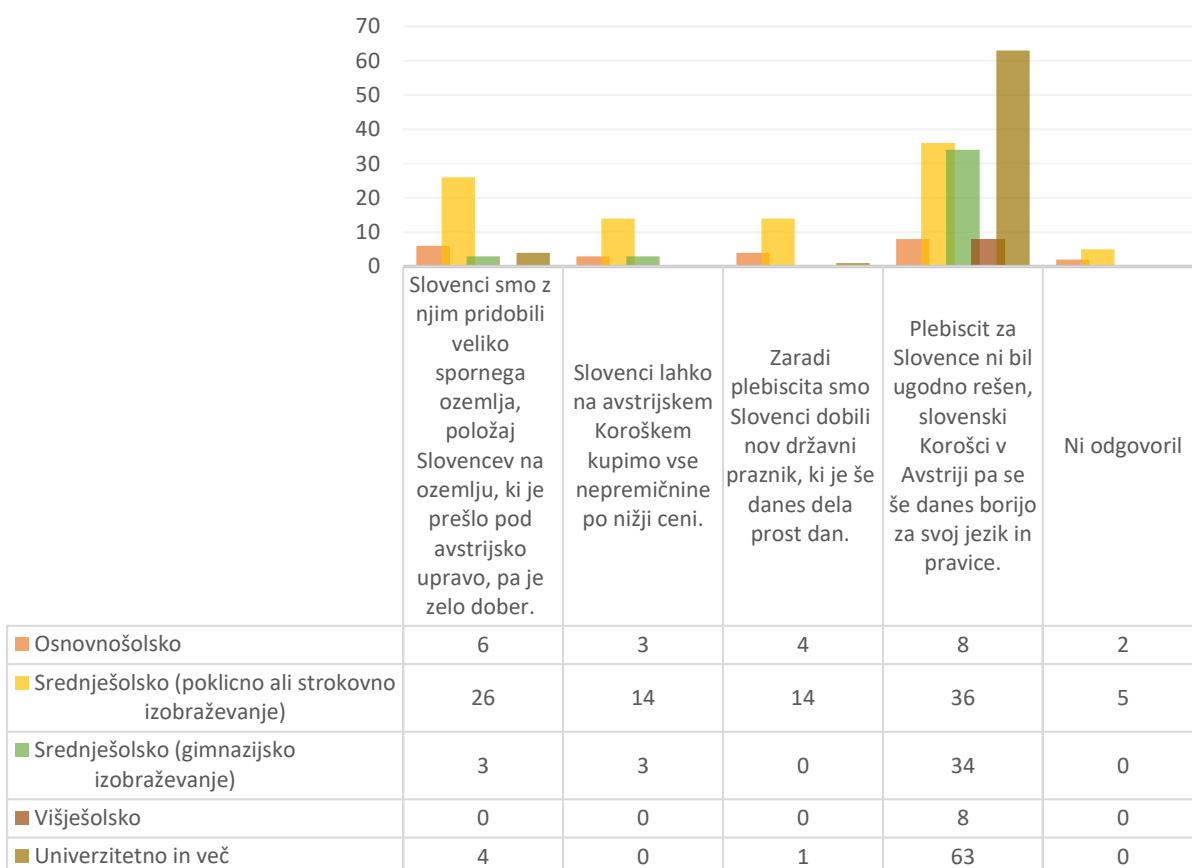
Hipoteza 2 je zavrnjena.

Vpliv plebiscita na položaj koroških Slovencev in odgovori glede na starost

Graf 11: Vpliv plebiscita na položaj koroških Slovencev in odgovori glede na starost

Vpliv plebiscita na položaj koroških Slovencev in odgovori glede na izobrazbo

Graf 10: Vpliv plebiscita na položaj koroških Slovencev in odgovori glede na izobrazbo

Na vprašanje o vplivu plebiscita na položaj koroških Slovencev je odgovorilo 227 ljudi, od tega 149 (66 %) pravilno. Presenetilo naju je, koliko ljudi meni, da smo s plebiscitom pridobili veliko ozemlja in da je položaj Slovencev na avstrijskem Koroškem zelo dober – takšnih je bilo kar 39 (17 % vseh), od tega po deležu največ tistih v starostni skupini do 15 let (47 % vseh v tej starostni skupini) ter s srednješolsko poklicno in strokovno izobrazbo (27 %). Presenetilo naju je tudi, da je 20 ljudi (9 %) odgovorilo, da lahko Slovenci na avstrijskem Koroškem kupimo nepremičnine po nižji ceni; to so bili predvsem anketiranci starostne skupine 15–25 let, in sicer s srednješolsko poklicno ali strokovno izobrazbo. Vsi z višješolsko in večina z univerzitetno izobrazbo so odgovorili pravilno, prav tako večji delež gimnazijcev. Na vprašanje so pravilno odgovorili skoraj vsi iz starostnih skupin nad 25 let.

SKLEP

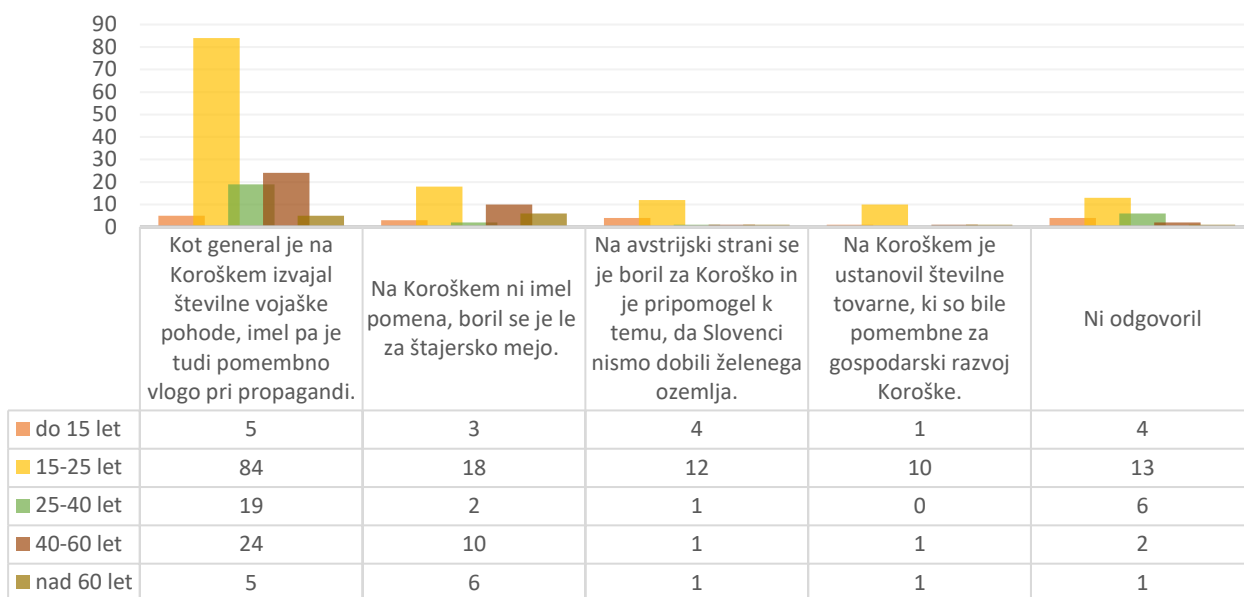
Hipoteza 3:

Večina anketirancev ve, kako je koroški plebiscit vplival na položaj koroških Slovencev.

Iz grafov lahko opazimo, da je večina anketirancev na vprašanje odgovorila pravilno.

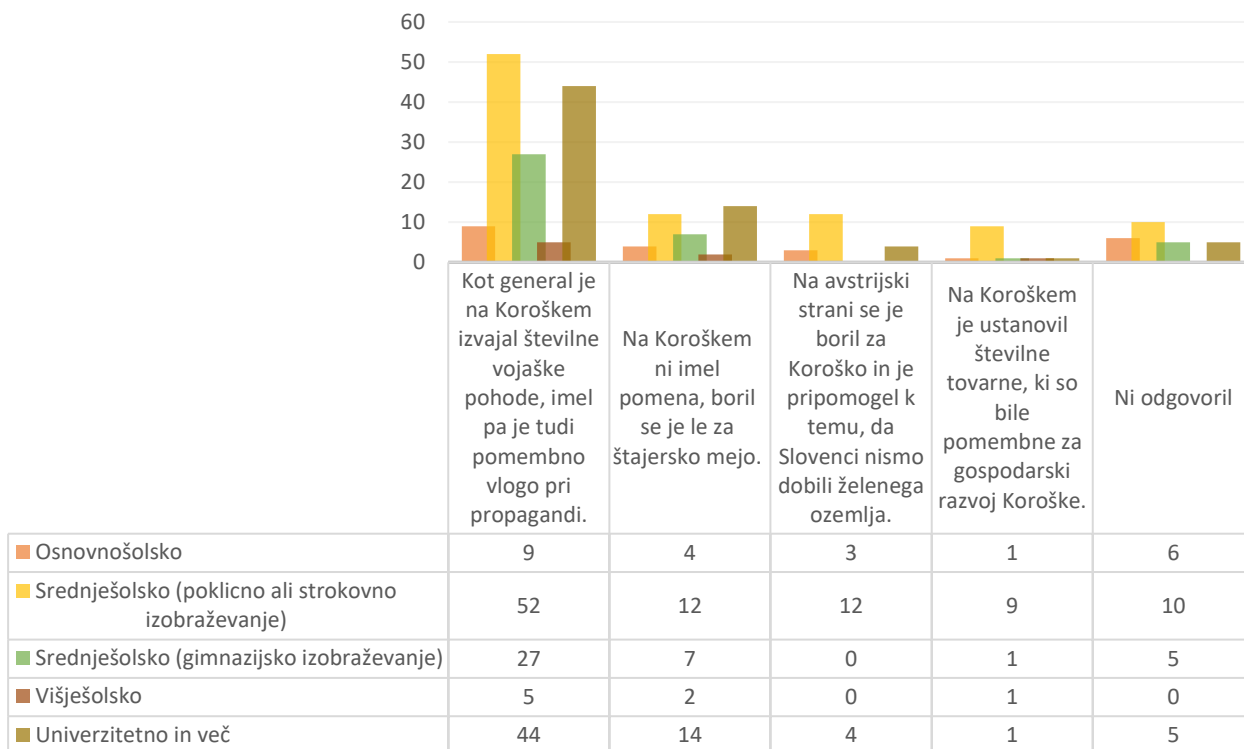
Hipoteza 3 je potrjena.

Pomembnost Rudolfa Maistra glede na starostno skupino

Graf 12: Odgovori na vprašanje glede pomembnosti Rudolfa Maistra glede na starostno skupino

Pomembnost Rudolfa Maistra glede na izobrazbo

Graf 13: Odgovori na vprašanje glede pomembnosti Rudolfa Maistra glede na izobrazbo

Anketiranci so morali na sliki, ki sva jo priložili v anketo, prepoznati Rudolfa Maistra, nato pa izbrati pravilno možnost na vprašanje o njegovi pomembnosti za Koroško. Maistra je na sliki prepoznalo 154 anketirancev. Štirje so menili, da je na sliki Franjo Malgaj, odgovori pa so bili tudi Ivan Tavčar, Ivan Cankar, Franc Jožef in Jože Plečnik. Drugi na vprašanje niso odgovorili, ali pa so napisali, da ne vedo. V starostni skupini do 15 let ga je prepoznalo pet oseb, pri 15–25 let in nad 60 let pa deset oseb. Največji odstotek poznavanja je v starostni skupini 40–60 let, saj ga je prepoznalo 32 od 38 oseb, ki so reševale anketo.

Na vprašanje o tem, zakaj je oseba na sliki pomembna za Koroško, je odgovorilo 208 anketirancev. Od tega jih je 137 (66 %) izbralo pravilni odgovor, torej, da je Maister na Koroškem izvajal številne pohode, imel pa je tudi pomembno vlogo pri propagandi. Dokaj velik in pričakovan odstotek vprašanih je Maistra prepoznalo le kot borca za štajersko mejo – teh je bilo 39 (19 %). 19 anketiranih (9 %) ga je prepoznalo kot borca za avstrijsko pridobitev Koroške, 13 vprašanih (6 %) pa ga je označilo kot ustanovitelja številnih tovarn. Ti dve možnosti so izbirali predvsem anketiranci s srednješolsko poklicno ali strokovno izobrazbo, kot borca na strani Avstrijcev pa so ga izbrali tudi anketirani z osnovnošolsko in univerzitetno izobrazbo.

SKLEP:

Hipoteza 4:

Večina anketirancev zna Rudolfa Maistra povezati s koroškim plebiscitom.

Rezultati ankete so pokazali, da so anketirani znali povezati Rudolfa Maistra z izvajanjem vojaških pohodov na Koroškem in z njegovo vlogo pri propagandi.

Hipoteza 4 je potrjena.

Anketiranci so morali poleg generala Rudolfa Maistra naštetih še vsaj dva borca za severno mejo. Odgovor na to vprašanje je napisalo 108 ljudi. Največkrat je bil omenjen Franjo Malgaj, in sicer kar 38-krat, takoj za njim pa Alfred Lavrič, ki so ga omenili 16-krat. Večina teh, ki so pravilno naštetih dva borca za severno mejo, je v odgovor napisala Malgaja in Lavriča, največ v starostni skupini 15–25 let. Trije so se spomnili tudi na Frana Roša in dva na Srečka Puncerja. Pravilno so navedli tudi Franca Mlakarja, ki je pomagal rešiti Podravje in Mežiško dolino, Rudolfa Kneza, ki je bil poveljnik narodnih straž, Lojzeta Udet, ki je bil član koroških prostovoljcev pod Lavričevim poveljstvom, in poveljnika dravske divizije Krsta Smiljanića. Z borci za severno mejo so povezali tudi Matijo Slaviča in Lovra Kuharja (Prežihovega Voranca), ki se sicer za mejo nista neposredno borila, a sta s plebiscitom vseeno povezana; Slavič je bil kot izvedenec na mirovni konferenci v Parizu, Kuhar pa je o poveljnem dogajanju na Koroškem napisal knjigo Požganica.

SKLEP

Hipoteza 5:

Večina anketirancev ve, kdo se je boril na severni meji.

Veliko anketirancev je sicer znalo naštetih vsaj enega borca za severno mejo, posebno te, ki izhajajo iz celjskega okoliša. Če predpostaviva, da anketiranci, ki odgovora niso napisali, ne poznajo nobenega borca, lahko rečemo, da večina anketirancev ne ve, kdo se je boril na severni meji.

Hipoteza 5 je zavrnjena.

Anketiranci so morali naštetih vsaj dve propagandi sredstvi, ki sta ju uporabljali tako Kraljevina SHS kot tudi Avstrija. Pravilni odgovori so bili plakati, letaki, shodi, zborovanja, gesla in časopisi. Odgovor na to vprašanje je napisalo 105 ljudi. Največkrat so bili omenjeni letaki, plakati, časopisi in shodi. Letaki so omenjeni kar v 39 odgovorih. Večina je pravilo naštel, vsaj dve propagandi sredstvi, ki sta ju uporabljali državi v sporu. S propagando so anketiranci povezovali tudi radio, prepoved javne uporabe jezika in razglednice.

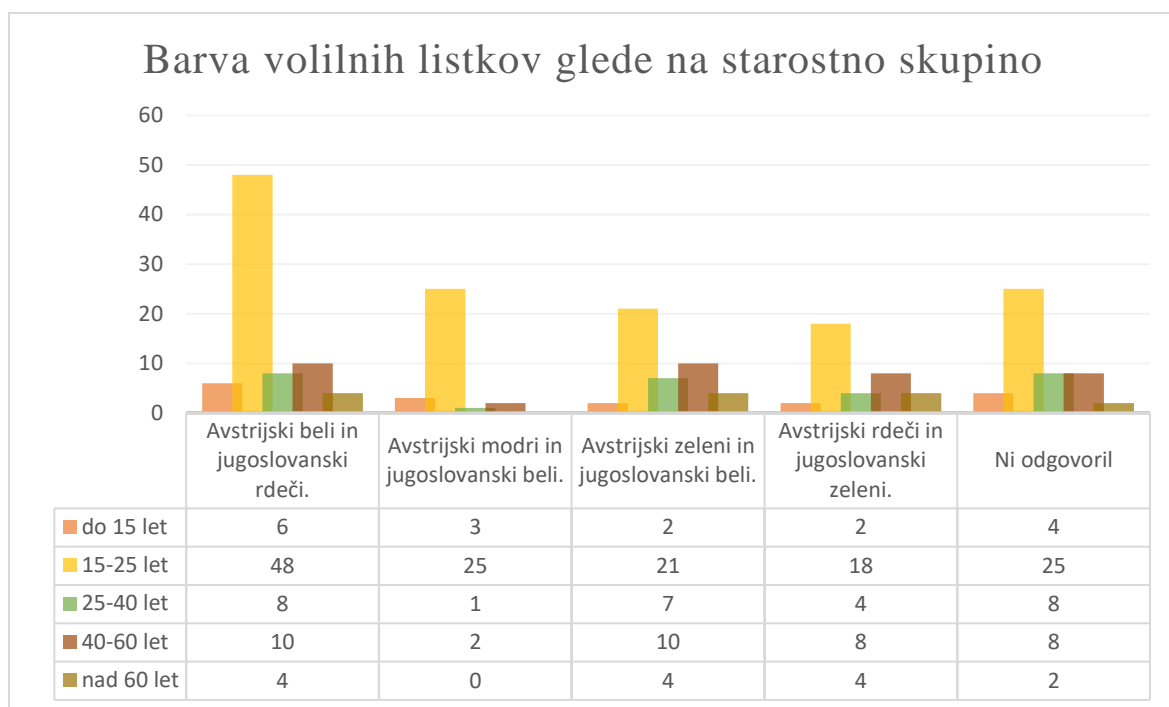
SKLEP:

Hipoteza 6:

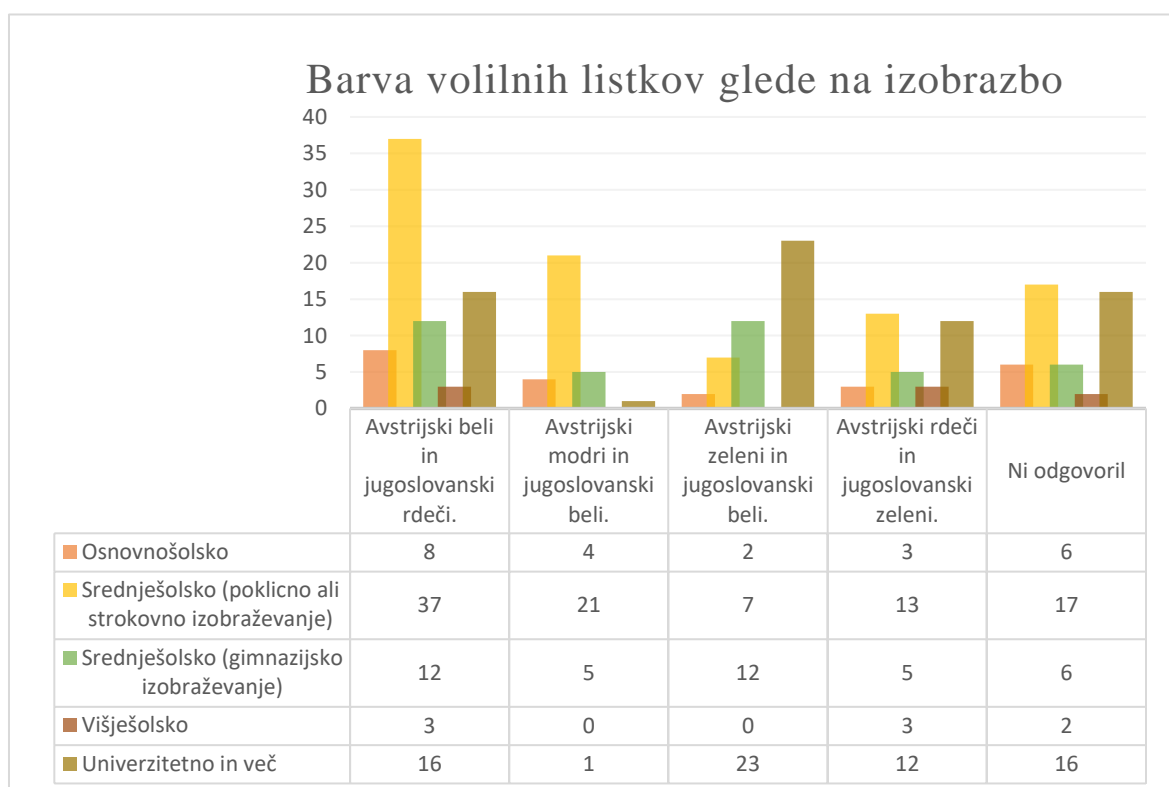
Večina anketirancev zna naštetih vsaj dve propagandni sredstvi, ki sta ju uporabljali tako Kraljevina SHS kot Avstrija.

Večina anketirancev je pravilno navedla vsaj dve propagandni sredstvi, ki sta ju uporabljali državi v sporu. Če predpostaviva, da anketiranci, ki odgovora niso napisali, ne poznajo nobenega propagandnega sredstva, lahko rečemo, da večina anketirancev ne zna naštetih vsaj dveh propagandnih sredstev.

Hipoteza 6 je zavrnjena.

Graf 14: Odgovori na vprašanje o barvi volilnih listkov glede na starostno skupino

Graf 15: Odgovori na vprašanje o barvi volilnih listkov glede na izobrazbo

Anketiranci so morali odgovoriti na vprašanje, kakšne barve so bili volilni listki posameznih držav. Izbirali so med štirimi ponujenimi možnimi barvami volilnih listkov, med katerimi je bil pravilni odgovor, da so bili avstrijski zeleni in jugoslovanski beli oziroma odgovor c). Na vprašanje je pravilno odgovorilo 44 vprašanih, kar predstavlja 19 % anketiranih. 47 anketirancev ali 20 % vprašanih ni odgovorilo na vprašanje, iz česar lahko sklepamo, da

odgovora na to vprašanje niso vedeli. Vse starostne skupine so izbrale večinoma odgovor a), ki je bil napačen. Najpravilneje je odgovorila starostna skupina nad 60 let, in sicer pravilno je odgovorilo kar 28 % vprašanih te starostne skupine. Sledila je starostna skupina od 40 do 60 let, ki je 26 % odgovorila pravilno. Najslabše je odgovorila starostna skupina do 12 let, kjer je po deležu pravi odgovor izbralo le 12 % vprašanih.

Najpravilneje so na vprašanje odgovorili anketiranci z univerzitetno izobrazbo ali več. Delež tistih, ki so odgovorili pravilno, je 34 %. Najslabše so odgovarjali anketiranci s srednješolsko (poklicno ali strokovno) izobrazbo in osnovnošolsko izobrazbo, ki so kot pravilen odgovor večinoma izbrali odgovor a), ki je napačen. Pravilni odgovor je izbralo le 13 % vprašanih z osnovnošolsko izobrazbo in 14 % anketiranih s srednješolsko (poklicno) izobrazbo. Anketiranci s srednješolsko (gimnazijsko) izobrazbo so drugi najbolj odgovorili na zastavljeno vprašanje, in sicer kar 30 % vprašanih je na to vprašanje odgovorilo pravilno.

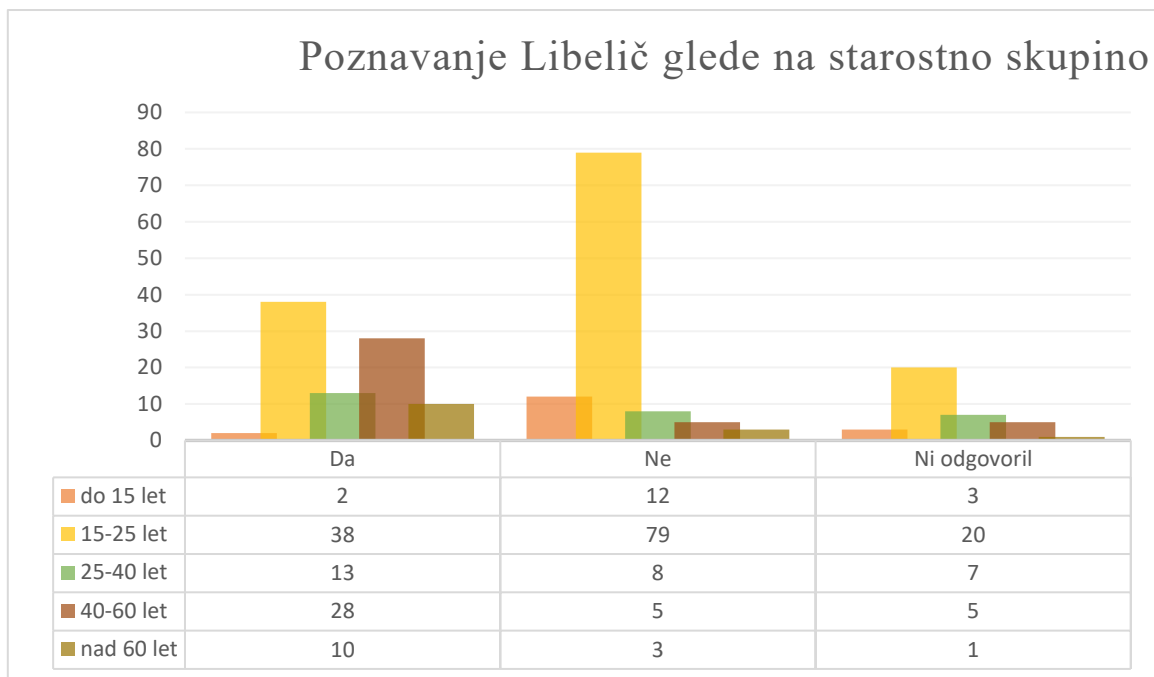
SKLEP:

Hipoteza 7:

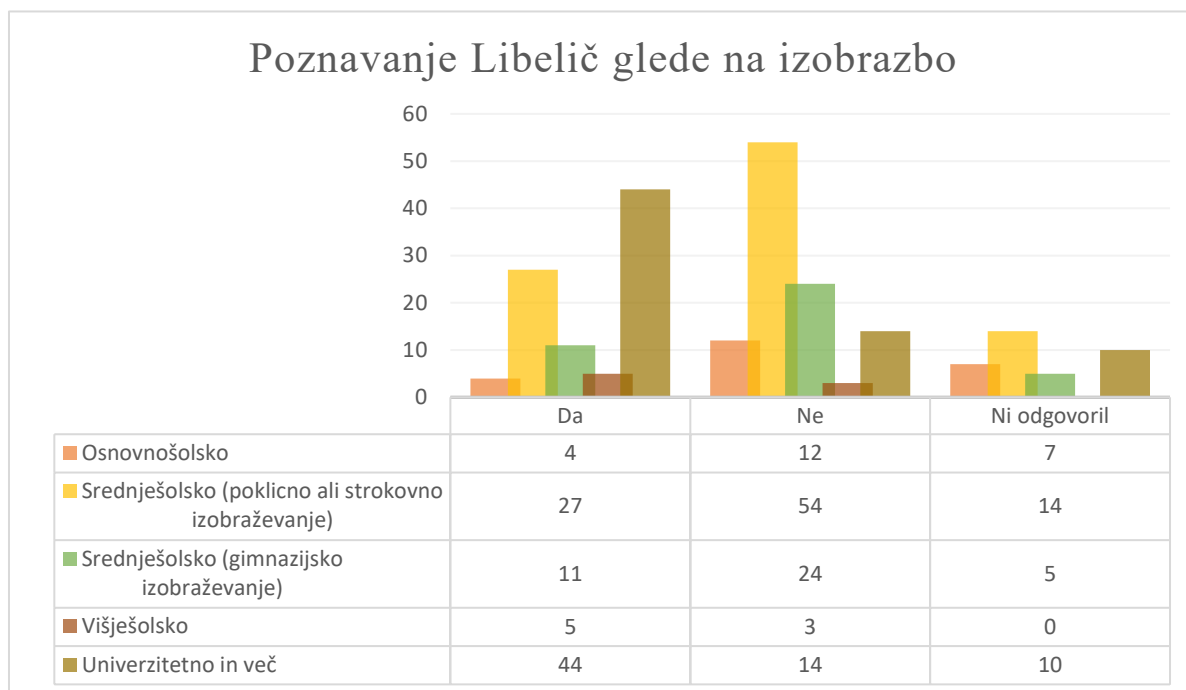
Večina anketirancev ne ve, kakšne barve so bili volilni listki Avstrije in kakšne barve so bili volilni listki Jugoslavije.

Graf prikazuje, da večina anketirancev ne ve, kakšne barve so bili volilni listki Avstrije in kakšne barve so bili volilni listki Jugoslavije.

Hipoteza 7 je *potrjena*.

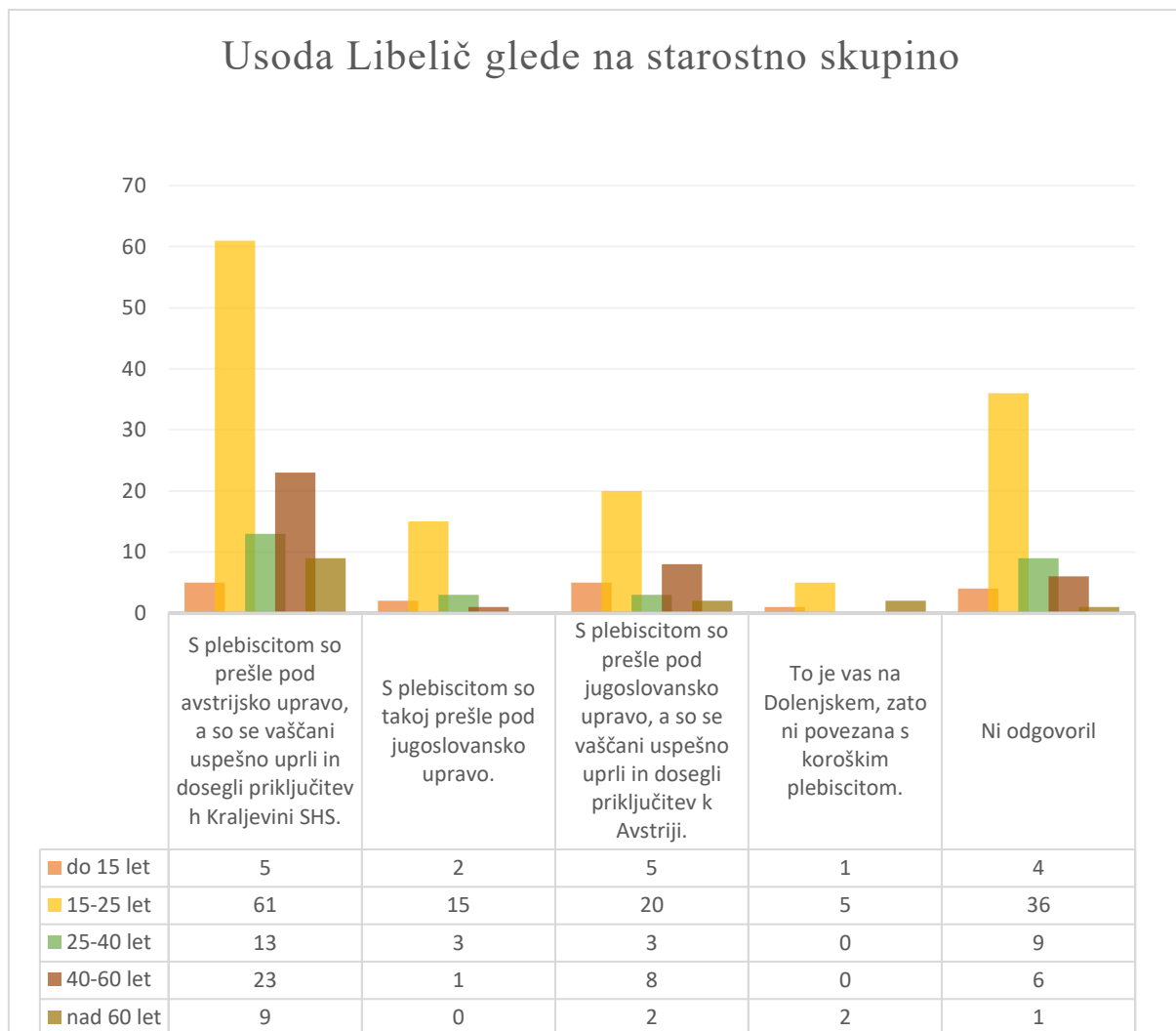
Graf 16: Poznavanje Libelič glede na starostno skupino

Graf 17: Poznavanje Libelič glede na izobrazbo

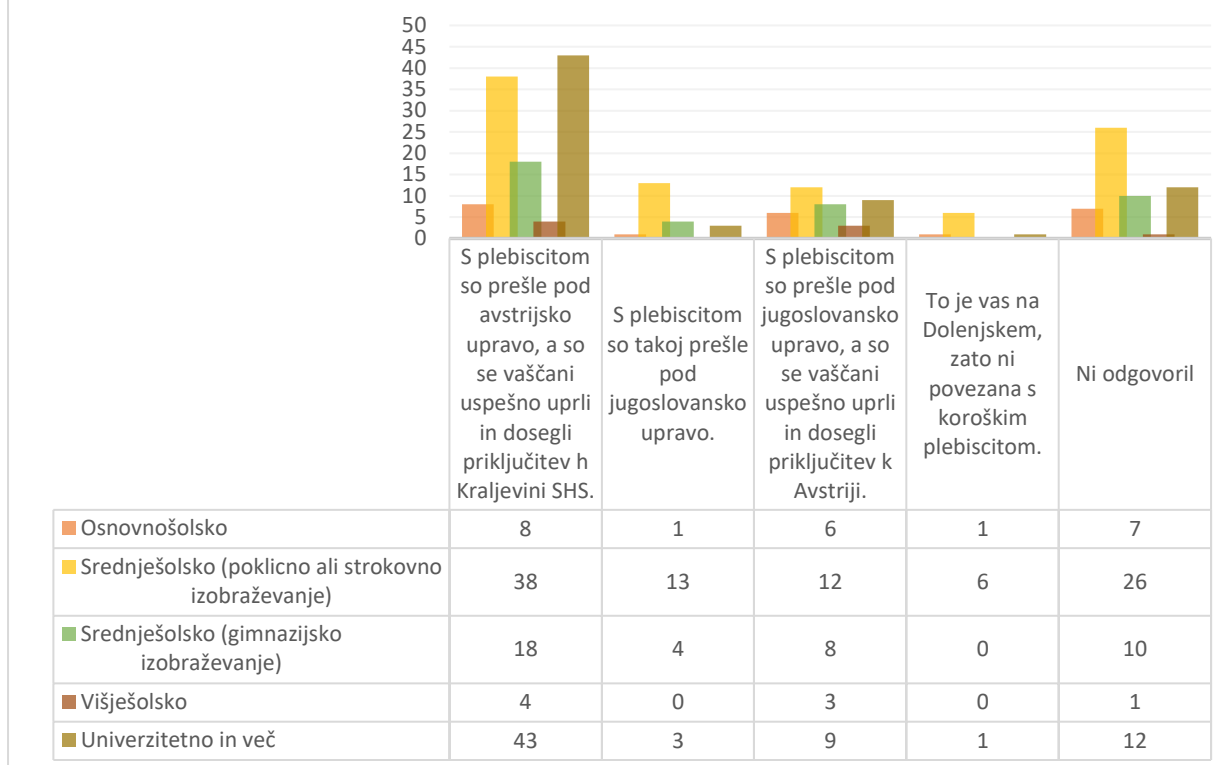
Anketiranci so se odločali med dvema ponujenima odgovoroma, in sicer odgovarjali so na vprašanje, ali poznajo kraj Libeliče, ki je povezan s koroškim plebiscitom. Na vprašanje ni odgovorilo 36 anketirancev ali 11 % vprašanih. Za odgovor NE se je odločilo 107 anketirancev ali 46 %, največ v starosti od 15 do 25 let (58 % vprašanih), ker jih ta tema morda ne zanima toliko in jim je tuja. Za odgovor DA se je odločilo 114 anketirancev ali 49 %. Največ ljudi se je za odgovor da odločilo v starostni skupini od 40 do 60 let (74 % vprašanih).

Anketiranci z univerzitetno izobrazbo in več so večinoma izbrali odgovor da (65 % vprašanih), medtem ko se je večina vprašanih s srednješolsko poklicno ali strokovno izobrazbo odločila za odgovor ne (57 % anketiranih).

Graf 18: Poznavanje usode Libelič glede na starostno skupino

Usoda Libelič glede na izobrazbo

Graf 19: Poznavanje usode Libelič glede na izobrazbo

Anketiranci so se odločali med štirimi ponujenimi odgovori, med katerimi je bil eden pravilen (odgovor a), trije pa napačni. Večina anketirancev ni vedela, da so Libeliče s plebiscitom prešle pod avstrijsko upravo in da so se z uspešnim uporom Libeličanov priključile h Kraljevini SHS. Skupno se je 111 ali 47 % anketirancev odločilo za pravilni odgovor. Največ anketirancev od 15 do 25 let (44 % vprašanih) se je odločilo za pravilen odgovor. Najslabše je odgovorila starostna skupina do 15 let, v kateri je 5 anketirancev ali 29 % vprašanih odgovorilo pravilno.

Najpravilneje so na vprašanje odgovorili anketiranci z univerzitetno izobrazbo ali več. Delež tistih, ki so odgovorili pravilno, je bil 63 %. Najslabše so odgovarjali anketiranci z osnovnošolsko izobrazbo. Pravilni odgovor je izbralo 34 % vprašanih. Na anketo ni odgovorilo 59 anketirancev oziroma 25 % vprašanih.

SKLEP:

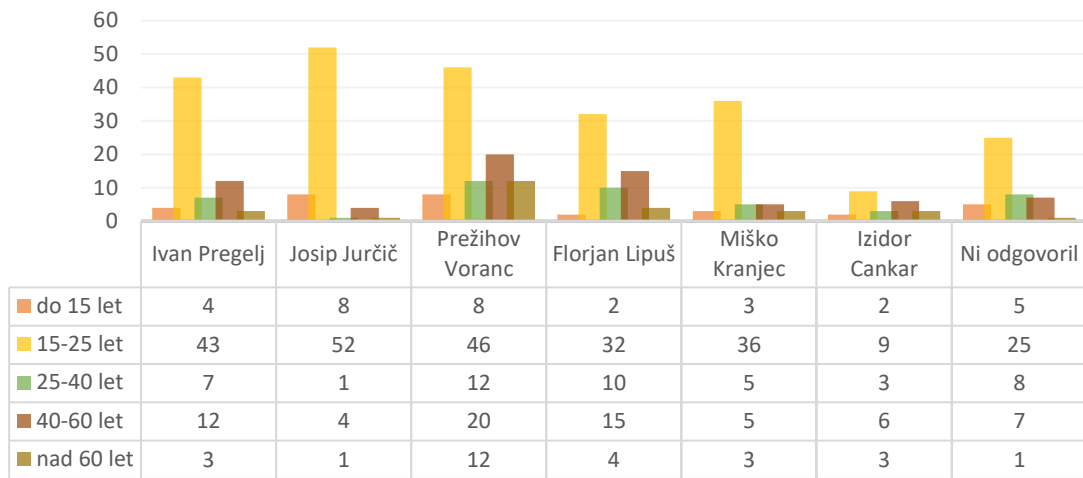
Hipoteza 8:

Večina anketirancev še ni slišala za usodo Libelič in upor Libeličanov.

Presenetilo naju je, da je skoraj polovica anketirancev vedela za usodo Libelič in upor Libeličanov. Meniva, da rezultati niso povsem objektivni, glede na to, da 46 % anketiranih še ni slišala za Libeliče, kar pomeni, da jih ne poznajo in so pri tem vprašanju zgolj ugibali. 24 % anketiranih na vprašanje o usodi Libelič ni odgovorilo.

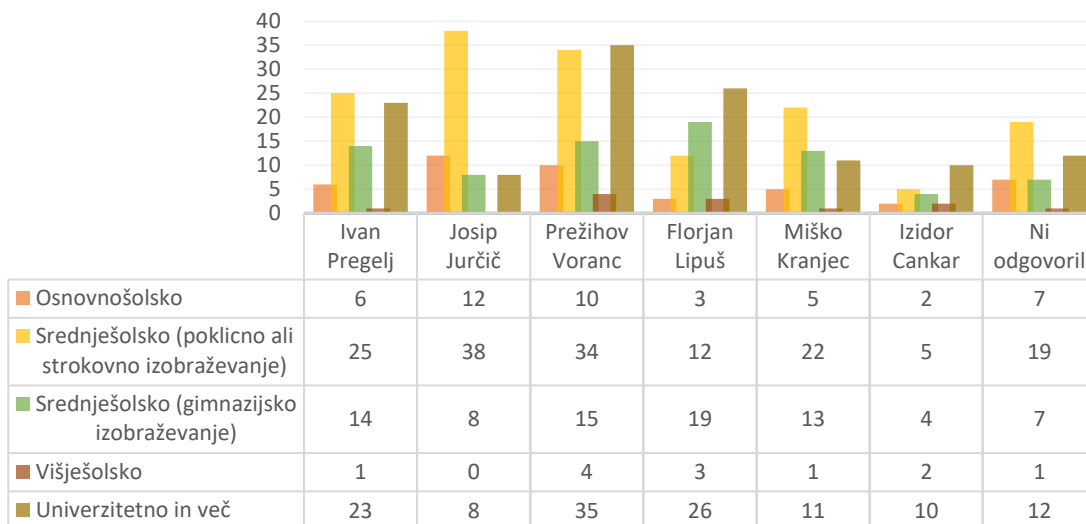
Hipoteza 8 je potrjena.

Pisatelji, ki so pisali o koroškem plebiscitu in o koroških Slovencih ter odgovori glede na starostne skupine

Graf 20: Poznavanje pisateljev, ki so pisali o koroškem plebiscitu in o koroških Slovencih glede na starostne skupine

Pisatelji, ki so pisali o koroškem plebiscitu in o koroških Slovencih ter odgovori glede na izobrazbo

Graf 21: Poznavanje pisateljev, ki so pisali o koroškem plebiscitu in o koroških Slovencih glede na izobrazbo

Anketiranci so se odločali med šestimi odgovori, med katerimi so bili pričakovani pravilni odgovori Ivan Pregelj, Prežihov Voranc, Florjan Lipuš in Izidor Cankar. Na to vprašanje ni odgovorilo 46 anketirancev ali 20 % vprašanih. Večina anketirancev ni poznala Izidorja Cankarja, saj se je zanj odločilo le 10 % vprašanih, medtem ko je Josipa Jurčiča s pisanjem o koroških Slovencih in o koroškem plebiscitu povezovalo 28 % vseh anketiranih. Najbolj je Josipa Jurčiča s pisanjem o koroškem plebiscitu povezovala starostna skupina do 15 let, saj se je za ta odgovor odločilo kar 47 % vprašanih. Prav tako je starostna skupina do 15 let koroški

plebiscit (30 % vprašanih) povezovala s pisateljem Miškom Kranjcem. Najpravilneje je odgovorila starostna skupina od 40 do 60 let.

Najslabše so odgovarjali anketiranci z osnovnošolsko izobrazbo, saj so večinoma Josipa Jurčiča in Miška Kranjca povezovali s koroškim plebiscitom. Najpravilneje so na vprašanje odgovorili anketiranci z univerzitetno izobrazbo ali več.

SKLEP:

Hipoteza 9:

Večina anketirancev prepozna vsaj dva pisatelja, ki sta pisala o temi koroškega plebiscita in o koroških Slovencih.

Ugotovili sva, da je večina anketirancev prepoznala vsaj dva pisatelja, ki sta pisala o temi koroškega plebiscita. Meniva, da podatki niso popolnoma objektivni, ker na to vprašanje ni odgovorilo 20 % vprašanih. Sklepava, da na vprašanje niso odgovorili tisti, ki s tematiko koroškega plebiscita niso znali povezati nobenega pisatelja.

Hipoteza 9 je potrjena.

VI ZAKLJUČEK

»Obstoj naroda je vsakodnevni plebiscit.«

(Ernest Renan)⁴⁵⁷

Koroška pokrajina z Gosposvetskim poljem, Krnskimi gradom in knežjim kamnom velja za zibelko slovenstva, toda aktivno ponemčevanje jo je spremenilo v pretežno avstrijsko pokrajino. V toku zgodovinskega dogajanja so bili ravno koroški Slovenci od vseh obmejnih prebivalcev daleč najbolj zatirani. Takoj po prvi svetovni vojni se je porajalo vprašanje, kako bodo potekale meje, s tem pa so se nadaljevali krvavi boji na tem območju.

V okviru raziskovalne naloge sva najprej raziskali, kako so potekali boji na severni meji, ki so privedli na koncu do izvedbe plebiscita za Koroško. Viharno obdobje po prvi svetovni vojni do plebiscita je bilo tudi izrazito nenaklonjeno slovenskemu šolstvu, saj so po šolah različno ravnali z otroki glede na njihovo narodnostno poreklo. To je bil tudi čas močne propagande, saj sta obe vpleteni strani želeli pridobiti čim več volivcev.

Najino raziskovalno vprašanje je bilo, kako so povojno dogajanje na Koroškem doživljali na Celjskem, kar sva raziskali skozi časnik *Nova doba*, ki je začel izhajati 4. 1. 1919. Pregledali sva, kaj so o dogajanju na Koroškem pisali leta 1919 in 1920, pa tudi nekaj številke iz leta 1927 in 1928, saj sva želeli najti prispevke o Mohorjevi družbi in o delovanju Kluba koroških Slovencev v Celju.

Ob prebiranju novic sva bili nadvse presenečeni, kako grdo so avstrijski Korošci ravnali s Slovenci. Vedeli sva, da Slovenci na Koroškem niso imeli dobrega položaja in tudi v literaturi, ki sva jo pregledali v teoretičnem delu, sta večinoma omenjena le zatiranje in nemško nasilje, nikjer pa nisva zasledili, da bi oblike nasilja podrobneje opisovali. V *Novi dobi* so številna grozodejstva prikazana z zelo nazornimi in grozljivimi zgodbami. Odstopanje od teorije je bilo tudi pri poimenovanju držav, saj so v *Novi dobi* govorili predvsem o Nemški Avstriji in Jugoslaviji. Izraz Nemška Avstrija se je uveljavil po prvi svetovni vojni zaradi raznih poskusov Avstrije, da bi se združila z Nemčijo. Kljub temu da so to poimenovanje s senžermensko pogodbo leta 1919 prepovedali, se je izraz med ljudmi ohranil.⁴⁵⁸ Kraljevina SHS pa se je v Kraljevino Jugoslavijo uradno preimenovala 3. oktobra 1929, a se je izraz Jugoslavija že po prvi svetovni vojni začel uporabljati kot poimenovanje za združenje več držav južnoslovanskih narodov. Očitno sta bili poimenovanji, Nemška Avstrija in Jugoslavija, med ljudmi po prvi svetovni vojni povsem vsakdanji, saj sva prepletanje pojmov v rabi zasledili tudi v knjižni literaturi in ju zato ohranili v najini raziskovalni nalogi.⁴⁵⁹

Ugotovili sva, da so bili v Celju Koroški zelo naklonjeni, saj je iz celjskega okraja v primerjavi z drugimi deli države koroškim Slovencem na pomoč priskočilo zelo veliko prostovoljcev. Kar nekaj te mlade inteligence se je oblikovalo in kalilo na celjski gimnaziji. Že leta 1912 se je med gimnazijci začelo preporodno gibanje. Med znanimi člani je bil Srečko Puncer, poznejši borec za severno mejo. Bil je tudi predsednik tajnega dijaškega kluba *Kondor*, v katerem so gimnazijci

⁴⁵⁷ Zwitter v *Koroški plebiscit*, str. 15. (Fran Zwitter, naslov članka: Etnične in družbene osnove koroškega vprašanja)

⁴⁵⁸ <https://sl.wikipedia.org/wiki/Avstrija> (10. 4. 2021)

⁴⁵⁹ <https://sl.wikipedia.org/wiki/Jugoslavija> (10. 4. 2021)

pod mentorstvom Rudolfa Maistra začeli izdajati mesečnik *Savinja*.⁴⁶⁰ Ker sva tudi sami dijakinji I. gimnazije v Celju, so naju zgodbe o nekdanjih gimnazijah v povezavi s koroškimi razmerami še posebej zanimale.

V *Novi dobi* so že od samega začetka, skoraj dve leti pred plebiscitom poročali, da je s slovenskimi ljudmi lahko manipulirati, kar se je na koncu pokazalo tudi pri rezultatih plebiscita. Ves čas je kazalo, da bodo rezultati naklonjeni Slovincem. Po poročanju dopisnikov *Nove dobe* in zapisih v strokovni literaturi, ki sva jo uporabili pri pisanju raziskovalne naloge, je vse kazalo, da bo uspeh za jugoslovansko stran zagotovljen. Tako razmišljanje je bilo popolnoma upravičeno, če so razmere res bile takšne, kot so bile opisane v *Novi dobi*. Slaba stran slovenskega takratnega političnega življenja pa je bila, da Slovenci nismo bili enotni, saj so bili časopisi vodeni od različnih političnih strank, ki so bile naperjene druga proti drugi. *Nova doba* je bila pod okriljem Jugoslovanske demokratske stranke, zato se v člankih večkrat začuti sovraštvo do klerikalcev. V tistih posebej težkih povojnih časih, ki so bili odločilnega pomena za celotno državo, bi morali biti politični veljaki še posebej enotni. Takrat ne bi smelo biti razlikovanja med strankami, vsi bi se morali povezati in se z združenimi močmi boriti proti takratnemu skupnemu sovražniku. Tudi časopisi bi morali biti nepristranski in bi morali posredovati enotne novice, ki ljudi ne bi miselno razdruževale. Če pa ljudje preberejo v enem časopisu neke informacije, v drugem pa čisto drugačne, so zmedeni in tako je z njimi lažje manipulirati, kar so Avstrijci izkoristili sebi v korist. Seveda ni bilo nujno tako, a takšen občutek sva pridobili ob prebiranju vseh teh člankov. Manipulacija, spremljana z avstrijskim nasiljem, je bila v povezavi s koroškimi Slovenci omenjena velikokrat. Prav tako sva zasledili, da so v povezavi s koroškim plebiscitom v *Novi dobi* objavljali propagandna besedila, naj se na volišču izrečejo za jugoslovansko državo.

V *Novi dobi* so se po prvi svetovni vojni presenetljivo veliko posvečali koroškim razmeram. Verjetno je bil razlog zato tudi v celjskih prostovoljcih, ki so se aktivno in pogumno vključili v obrambo severne meje. V teoretičnem delu sva med posledicami kaotičnih razmer in koroškega plebiscita omenili koroške begunce terF Mohorjevo družbo. Zanimivo je, da na to temo ni bilo veliko prispevkov. Sva pa spoznali gospo Rosano Kusterle, ki je potomka koroškega izseljenca, nekdanjega mohorjana Petra Kusterleta, ki je bil član Kluba koroških Slovencev v Celju. V raziskavo pa sva vključili tudi zgodbo o Libeličah, ki je zgodba o uspehu, saj so se Libeličani po plebiscitu uspešno rešili izpod jarma avstrijske oblasti. Zanimivo je, da *Nova doba* tudi Libeličam ni posvečala posebne pozornosti. Omenjali so jih le v prilogi, v kateri so napovedovali rezultate plebiscitnega glasovanja (povzeto v praktičnem delu naloge, str. 78).

V okviru raziskovalne naloge sva izvedli tudi anketo, ki je temeljila na hipotezah, oblikovanih pred pričetkom raziskovanja. Postavili sva devet hipotez:

- Večina anketirancev je že slišala za koroški plebiscit, vendar ne ve natančnega vzroka zanj. (*Zavrnjena.*)
- Večina anketirancev ne zna časovno umestiti izvedbe koroškega plebiscita. (*Zavrnjena.*)
- Večina anketirancev ve, kako je koroški plebiscit vplival na položaj koroških Slovencev. (*Potrjena.*)
- Večina anketirancev ve, kdo se je boril na severni meji. (*Zavrnjena.*)
- Večina anketirancev zna Rudolfa Maistra povezati s koroškim plebiscitom. (*Potrjena.*)

⁴⁶⁰ <http://www.inv.si/Dokumenti/dokumenti.aspx?iddoc=499&idmenu1=224&lang=slo> (10. 4. 2021)

- Večina anketirancev zna naštetih vsaj dve propagandni sredstvi, ki sta ju uporabljali tako Kraljevina SHS kot Avstrija. (*Zavrnjena.*)
- Večina anketirancev ne ve, kakšne barve so bili volilni listki Avstrije in kakšne barve so bili volilni listki Jugoslavije. (*Potrjena.*)
- Večina anketirancev še ni slišala za usodo Libelič in upor Libeličanov. (*Potrjena.*)
- Večina anketirancev prepozna vsaj dva pisatelja, ki sta pisala o temi koroškega plebiscita in o koroških Slovencih. (*Potrjena.*)

Pri anketi sva pri nekaterih rezultatih dvomili o njihovi pravilnosti. Ker sva zaradi okoliščin zasnovali spletno anketo, obstaja možnost, da so anketiranci odgovore poiskali na spletu. Veliko jih vmes na kakšno vprašanje sploh ni odgovorilo. Meniva, da so ti rezultati še najrealnejši, saj očitno odgovorov na posamezna vprašanja niso poznali in so zato pustili prazno.

Raziskovalno nalogo sva obogatili tudi z odlomki iz literarnih besedil. Vključili sva pesmi in odlomke iz romanov, črtic ..., ki se nanašajo na temo povojnih razmer na Koroškem, koroškega plebiscita in njegovih posledic. Ob prebiranju leposlovja sva ugotovili, da je koroški plebiscit resnično brezčasen in brezmejen, saj so se posledice boja za Koroško kazale še mnogo let po izvedbi ljudskega glasovanja in so navsezadnje vidne še danes. V svojo mrežo ni zapletel le Slovencev na Koroškem, temveč je vplival na celoten slovenski narod, saj so poleg svojih sorojakov izgubili tudi pokrajino, ki jim je bila v ponos. Koroška bolečina je še vedno živa in aktualna.

Slovenci smo majhen narod, ki je bil velikokrat zatiran od evropskih in svetovnih velesil, a smo kot narod vseeno obstali, skozi čas razvijali svojo kulturo in jezik ter dobili svojo lastno državo. Pri vsem tem pa ne smemo pozabiti na zgodovino, ki je pomemben del celotnega naroda. Ne moremo spreminjati, kar je bilo, lahko pa vplivamo na to, kar še bo, zato se moramo za narodno zgodovino zanimati in poskrbeti, da se slabe stvari ne bodo ponovile. Izguba Koroške je ena izmed najbridkejših izgub našega naroda. Slovensko trpljenje v tistem času je bilo veliko, zato ne smemo pozabiti na svoje sorojake, ki so do danes ostali na Koroškem in še vedno bijejo trpki boj za svoje pravice.

Najino raziskovanje se na tej točki zaključuje, vendar to ne pomeni, da ni več raziskovalnega gradiva. V tem času je namreč v Celju izhajal tudi časopis *Deutsche Wacht*, ki se je leta 1919 preimenoval v *Cillier Zeitung*, v katerem bi bilo zanimivo raziskati, kako so dogajanje na Koroškem doživljali Nemci v Celju. Lahko bi se osredotočili še tudi na časopis kakšne druge politične stranke. *Nova doba* je bilo glasilo Jugoslovanske demokratske stranke, lahko pa bi pregledali še časopis *Slovenec*, ki je tudi izhajal v navedenem času in je bil pod vplivom slovenskega katoliškega gibanja. Zasedili sva, da v *Novi dobi* pogosto poročajo o medstrankarskih nasprotjih, zato bi morda različne stranke o dogodkih na Koroškem poročale različno. Predvidevava tudi, da bi pri anketi dobili drugačne rezultate, če bi jo dali reševati različnim starostnim skupinam na Koroškem.

Najino raziskovanje zaključujeva z Župančičevo pesmijo *Korotan v Srcu*, ki prav tako govori o brezčasnosti in brezmejnosti plebiscita, ki nam je iz src iztrgal našo Koroško, zaradi česar marsikatero Slovenčevo srce še danes krvavi.

*Kadar se v srcu spomnim Korotana,
odpre se mi globoka v prsih rana,
iz nje pa pesem, jok in kletev vre,
up in ljubezen, nikdar mi ugnana.*

*Iz brezna mojih bolečin odmeva
zvon gosposvetski; mračen zbor prepeva
nekdanje zgodbe: rušijo se vrhi,
vasi podirajo se v noč iz dneva.*

*Od severa se divji roj za rojem
usiplje in po ljudstvu pada mojem;
kdo brani pravdo vdove in sirote?
Kdo si je v svesti, da stoji na svojem?*

*Zvrni se gora, vnovič se pogrezni,
mesto in grad in živo vse zavezni –
skozi posipa in razvala last
mlad rod prebija v novi se ljubezni.*

*Ob Dravi partizanska puška počí,
in po grobovih davno spavajoči
se dramijo: »Spet gre za staro pravdo!
Pokonci! Z njimi! Zdaj se naj odloči!« –*

*Kdaj res ta dolga borba bo končana?
Naj se mi nikdar ne zaceli rana,
naj peče me, naj spati mi ne da –
ne izpustim iz srca Korotana
(Oton Župančič)⁴⁶¹*

⁴⁶¹ <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-46Z40FJZ> (7. 4. 2021)

VII LITERATURA IN VIRI

7.1 LITERATURA

KNJIŽNI VIRI IN ČLANKI

- Cankar, Izidor, *Plebiscit* (pretipkani rokopis, izvornik v knjižnici SAZU).
- Čepič, Zdenko et al., *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.
- Grafenauer, Danijel, Razsejali smo se po svobodni domovini in smo kakor strahovi med živimi. V *Delo*, letnik 62, številka 235, 10. 10. 2020, sobotna priloga, str. 8–9.
- Kos, Lojze in Hudej, Pavel (ur.), *Libeliče 1920–1922*, Prevalje: Grafika Prevalje, 2012.
- Linasi, Marjan in Kos, Marjan, *Koroški plebiscit: jugovzhodna Koroška v prevratnem času 1918–1920*, Slovenj Gradec: Koroški pokrajinski muzej, 2020.
- Lipuš, Florjan, *Zgodbe o čuših*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1973.
- Lipuš, Florjan, *Zmote dijaka Tjaža*, Ljubljana: DZS, 2004.
- Matičič, Ivan, *Moč zemlje: pripoved vasi*, Ljubljana: Vodnikova družba, 1931.
- Mohar, Peter, *Med nebom in peklom; pričevanja iz plebiscitnega leta*, Ljubljana, Celovec: Slovenska matica Ljubljana, Založba Drava Celovec in Družba sv. Mohorja Celovec, 1986.
- Pleterski, Janko, O prvinah in značaju plebiscitne odločitve. V Pleterski, Janko et al. (ur.), *Koroški plebiscit* (str. 215–270), Ljubljana: Slovenska matica, 1970.
- Pregelj, Ivan, *Umreti nočejo! Zgodbe slovenske bolečine na Koroškem*, Celje: Celjska Mohorjeva družba, 1930.
- Potočnik, Dragan, Rudolf Maister in njegova vloga pri zasedbi severne narodnostne meje ter boj za Radgono. V *V žarišču dogodkov 1918–1919: Od Prekmurja prek Radgone do Cmureka*, Radgona: Mestna občina Radgona, 2018, str. 116–143.
- Prežihov Voranc (Kuhar, Lovro), *Požganica*, Ljubljana: Beletrina, 2018.
- Prežihov Voranc (Kuhar, Lovro), Ob versajskih plotovih. *Sodobnost (1933)*, letnik 8, številka 11.
- Prunk, Janko et al., Od 1918 do 1991: Razkosanje Slovenije ob prehodu iz Avstro-Ogrske v Jugoslavijo. V *Ilustrirana zgodovina Slovencev*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999, str. 307–423.
- Pušnik, Maruša, Državne rabe kulturnih pomenov za politične namene: produkcija nacionalnih ljudi in plebiscitna propaganda na Koroškem 1920. *Javnost-The Public*, št.13 (2006), str. 55–74.
- Rahten, Andrej, *Po razpadu skupne države: slovensko-avstrijska razhajanja od mariborskega prevrata do koroškega plebiscita*, Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2020.
- Rožič, Valentin (ur.), *Boj za Koroško: spominska knjižica ob 5-letnici koroškega plebiscita*, Ljubljana, Jug, 1925.
- Sienčnik, Luka, *Koroški plebiscit 1920*, Maribor: Obzorja, 1987.

- Tomšič, Ivan, Problemi sodobnega meddržavnega plebiscita in koroški plebiscit leta 1920. V Pleterski, Janko et al. (ur.), *Koroški plebiscit* (str. 379–435), Ljubljana: Slovenska matica, 1970.
- Ude, Lojze, *Koroško vprašanje*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976.
- Voglar, Dušan et al. (ur.), *Enciklopedija Slovenije*, zv. 8, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.
- Vospernik, Reginald (ur.), *Celovška knjiga*, Ljubljana: Slovenska matica, 2004.
- Vovko, Andrej, Peter Mohar, Med nebom in peklom. V: *Zgodovinski časopis*, 1987, št. 3, str. 565, 566.
- Zorn, Tone, Koroški Slovenci v letih 1920–1991. V Pleterski, Janko et al. (ur.), *Koroški plebiscit* (str. 507–547), Ljubljana: Slovenska matica, 1970.
- Zwitter, Fran, Etnične in družbene osnove koroškega vprašanja. V Pleterski, Janko et al. (ur.), *Koroški plebiscit* (str. 7–36), Ljubljana: Slovenska matica, 1970.

USTNI VIRI

- Kusterle, Rosana (pogovor, 13. 4. 2021)

ČASOPISNI VIRI

- *Jugoslavija*, 11. 9. 1920.
- *Jutro*, 1. 10. 1922.
- *Korošec*, 1920.
- *Naprej*, 5. 5. 1919.
- *Nova doba*, 4. 1. 1919.
- *Nova doba*, 8. 1. 1919.
- *Nova doba*, 11. 1. 1919.
- *Nova doba*, 15. 1. 1919.
- *Nova doba*, 18. 1. 1919.
- *Nova doba*, 22. 1. 1919.
- *Nova doba*, 25. 1. 1919.
- *Nova doba*, 29. 1. 1919.
- *Nova doba*, 1. 2. 1919.
- *Nova doba*, 5. 2. 1919.
- *Nova doba*, 8. 2. 1919.
- *Nova doba*, 12. 2. 1919.
- *Nova doba*, 15. 2. 1919.
- *Nova doba*, 19. 2. 1919.
- *Nova doba*, 22. 2. 1919.
- *Nova doba*, 26. 2. 1919.
- *Nova doba*, 28. 2. 1919.
- *Nova doba*, 1. 3. 1919.
- *Nova doba*, 4. 3. 1919.
- *Nova doba*, 11. 3. 1919.
- *Nova doba*, 13. 3. 1919.

- *Nova doba*, 20. 3. 1919.
- *Nova doba*, 22. 3. 1919.
- *Nova doba*, 25. 3. 1919.
- *Nova doba*, 29. 3. 1919.
- *Nova doba*, 3. 4. 1919.
- *Nova doba*, 8. 4. 1919.
- *Nova doba*, 10. 4. 1919.
- *Nova doba*, 12. 4. 1919.
- *Nova doba*, 15. 4. 1919.
- *Nova doba*, 17. 4. 1919.
- *Nova doba*, 24. 4. 1919.
- *Nova doba*, 29. 4. 1919.
- *Nova doba*, 1. 5. 1919.
- *Nova doba*, 3. 5. 1919.
- *Nova doba*, 4. 5. 1919.
- *Nova doba*, 6. 5. 1919.
- *Nova doba*, 8. 5. 1919.
- *Nova doba*, 10. 5. 1919.
- *Nova doba*, 13. 5. 1919.
- *Nova doba*, 15. 5. 1919.
- *Nova doba*, 17. 5. 1919.
- *Nova doba*, 20. 5. 1919.
- *Nova doba*, 22. 5. 1919.
- *Nova doba*, 24. 5. 1919.
- *Nova doba*, 27. 5. 1919.
- *Nova doba*, 29. 5. 1919.
- *Nova doba*, 31. 5. 1919.
- *Nova doba*, 3. 6. 1919.
- *Nova doba*, 5. 6. 1919.
- *Nova doba*, 7. 6. 1919.
- *Nova doba*, 10. 6. 1919.
- *Nova doba*, 12. 6. 1919.
- *Nova doba*, 17. 6. 1919.
- *Nova doba*, 19. 6. 1919.
- *Nova doba*, 24. 6. 1919.
- *Nova doba*, 26. 6. 1919.
- *Nova doba*, 28. 6. 1919.
- *Nova doba*, 1. 7. 1919.
- *Nova doba*, 5. 7. 1919.
- *Nova doba*, 10. 7. 1919.
- *Nova doba*, 12. 7. 1919.
- *Nova doba*, 15. 7. 1919.
- *Nova doba*, 22. 7. 1919.
- *Nova doba*, 24. 7. 1919.
- *Nova doba*, 28. 7. 1919.
- *Nova doba*, 2. 8. 1919.
- *Nova doba*, 5. 8. 1919.

- *Nova doba*, 9. 8. 1919.
- *Nova doba*, 14. 8. 1919.
- *Nova doba*, 16. 8. 1919.
- *Nova doba*, 21. 8. 1919.
- *Nova doba*, 26. 8. 1919.
- *Nova doba*, 28. 8. 1919.
- *Nova doba*, 2. 9. 1919.
- *Nova doba*, 4. 9. 1919.
- *Nova doba*, 6. 9. 1919.
- *Nova doba*, 11. 9. 1919.
- *Nova doba*, 13. 9. 1919.
- *Nova doba*, 15. 9. 1919.
- *Nova doba*, 20. 9. 1919.
- *Nova doba*, 23. 9. 1919.
- *Nova doba*, 27. 9. 1919.
- *Nova doba*, 2. 10. 1919.
- *Nova doba*, 4. 10. 1919.
- *Nova doba*, 7. 10. 1919.
- *Nova doba*, 11. 10. 1919.
- *Nova doba*, 13. 12. 1919.
- *Nova doba*, 18. 12. 1919.
- *Nova doba*, 20. 12. 1919.
- *Nova doba*, 23. 12. 1919.
- *Nova doba*, 27. 12. 1919.
- *Nova doba*, 30. 12. 1919.
- *Nova doba*, 1. 1. 1920.
- *Nova doba*, 3. 1. 1920.
- *Nova doba*, 4. 1. 1920.
- *Nova doba*, 8. 1. 1920.
- *Nova doba*, 10. 1. 1920.
- *Nova doba*, 13. 1. 1920.
- *Nova doba*, 24. 1. 1920.
- *Nova doba*, 27. 1. 1920.
- *Nova doba*, 31. 1. 1920.
- *Nova doba*, 5. 2. 1920.
- *Nova doba*, 12. 2. 1920.
- *Nova doba*, 14. 2. 1920.
- *Nova doba*, 2. 3. 1920.
- *Nova doba*, 13. 3. 1920.
- *Nova doba*, 16. 3. 1920.
- *Nova doba*, 23. 3. 1920.
- *Nova doba*, 25. 3. 1920.
- *Nova doba*, 10. 4. 1920.
- *Nova doba*, 13. 4. 1920.
- *Nova doba*, 15. 4. 1920.
- *Nova doba*, 27. 4. 1920.
- *Nova doba*, 1. 5. 1920.

- *Nova doba*, 20. 5. 1920.
- *Nova doba*, 29. 5. 1920.
- *Nova doba*, 1. 6. 1920.
- *Nova doba*, 5. 6. 1920.
- *Nova doba*, 10. 6. 1920.
- *Nova doba*, 22. 6. 1920.
- *Nova doba*, 24. 6. 1919.
- *Nova doba*, 3. 7. 1920.
- *Nova doba*, 8. 7. 1920.
- *Nova doba*, 10. 7. 1920.
- *Nova doba*, 15. 7. 1920.
- *Nova doba*, 17. 7. 1920.
- *Nova doba*, 20. 7. 1920.
- *Nova doba*, 22. 7. 1920.
- *Nova doba*, 24. 7. 1920.
- *Nova doba*, 27. 7. 1920.
- *Nova doba*, 29. 7. 1920.
- *Nova doba*, 31. 7. 1920.
- *Nova doba*, 3. 8. 1920.
- *Nova doba*, 5. 8. 1920.
- *Nova doba*, 7. 8. 1920.
- *Nova doba*, 10. 8. 1920.
- *Nova doba*, 14. 8. 1920.
- *Nova doba*, 19.08.1920.
- *Nova doba*, 21. 8. 1920.
- *Nova doba*, 24. 8. 1920.
- *Nova doba*, 28. 8. 1920.
- *Nova doba*, 31. 8. 1920.
- *Nova doba*, 4. 9. 1920.
- *Nova doba*, 7. 9. 1920.
- *Nova doba*, 9. 9. 1920.
- *Nova doba*, 11. 9. 1920.
- *Nova doba*, 16. 9. 1920.
- *Nova doba*, 18. 9. 1920.
- *Nova doba*, 21. 9. 1920.
- *Nova doba*, 23. 9. 1920.
- *Nova doba*, 28. 9. 1920.
- *Nova doba*, 30. 9. 1920.
- *Nova doba*, 2. 10. 1920.
- *Nova doba*, 5. 10. 1920.
- *Nova doba*, 7. 10. 1920.
- *Nova doba*, 9. 10. 1920.
- *Nova doba*, 12. 10. 1920.
- *Nova doba*, 14. 10. 1920.
- *Nova doba*, 16. 10. 1920.
- *Nova doba*, 19. 10. 1920.
- *Nova doba*, 21. 10. 1920.

- *Nova doba*, 23. 10. 1920.
- *Nova doba*, 26. 10. 1920.
- *Nova doba*, 28. 10. 1920.
- *Nova doba*, 2. 11. 1920.
- *Nova doba*, 4. 11. 1920.
- *Nova doba*, 11. 11. 1920.
- *Nova doba*, 13. 11. 1920.
- *Nova doba*, 14. 12. 1920.
- *Nova doba*, 19. 11. 1920.
- *Nova doba*, 28. 12. 1920.
- *Nova doba*, 24. 12. 1927.
- *Nova doba*, 15. 10. 1928.
- *Nova doba*, 28. 10. 1920.
- *Slovenski narod*, 29. 4. 1919.
- *Slovenski narod*, 6. 5. 1919.
- *Slovenec*, 30. 9. 1922.
- *Zvon*, številka 1, 2016.
- *Zvon*, številka 2, 2016.
- *Zvon*, številka 3, 2016.

Do časopisov sva dostopali preko Digitalne knjižnice Slovenije (dLib), prilogo k Delu za dne 10. 10. 2020 pa sva našli na povezavi:

http://stres.a.gape.org/VTA/ADP_avstrijska_drzavna_pogodba/danijel_grafenauer_adp/10_10_2020_delo_sob_priloga_1920_plebiscit_koroska_danijel_grafenauer.pdf (15. 3. 2021).

SPLETNI VIRI

- <https://www.vojaskimuzej.si/razstava/razstava.aspx?item=1&page=7> (15. 3. 2021).
- <https://www.kamra.si/hu/hirek/item/6-maja-1895-se-je-rodil-srecko-puncer-borec-za-severno-mejo-2.html> (15. 3. 2021).
- https://www.kamra.si/print.html?item_id=125731&tmpl=print (15. 3. 2021).
- <http://os-frana-rosa.splet.arnes.si/files/2015/03/Fran-RO%20-%20-%20Divljenje-proza-in-mladinsko-delo-RN.pdf> (15. 3. 2021).
- http://www.zgodovina.eu/slovensi/koroska/senzermen_pog_en.htm#part%20III, 50. člen (21. 2. 2021).
- http://www.zgodovina.eu/slovensi/koroska/senzermen_pog_en.htm#part%20III, 67. člen (27. 2. 2021).
- <https://www.mladina.si/153169/kaj-je-heimatdienst/> (27. 2. 2021).
- <http://www.inv.si/Dokumenti/dokumenti.aspx?iddoc=499&idmenu1=224&lang=sl> (10. 4. 2021).
- <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/dragi-julci-8.html> (10. 4. 2021).
- <https://www.prezihovvoranc.si/o-soli/lovro-kuhar-prezihov-voranc> (15. 4. 2021).
- <https://drustvo-dsp.si/pisatelji/florjan-lipus/> (15. 4. 2021).
- <https://www.libelice.si/wp-content/uploads/2009/06/Libelice-1920-19221.pdf> (15. 4. 2021).
- <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/strel-monika.pdf> (18. 2. 2021).

- <https://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/avstrijska-zgodovina> (18. 2. 2021).
- <https://www.slovenec.org/2020/10/10/nas-je-koroski-plebiscit-kaj-naucil/> (10. 3. 2021).
- <https://www.muzej-kamnik-on.net/deset-plebiscitnih-zapovedi-za-slovence-propagandni-letak-1920/> (10. 3. 2021).
- <http://zgodovina.si/bom-skorne-nabiksov-cigaro-przgav-za-jugoslavijo-naso-svoj-glas-bom-oddav-propaganda-in-koroski-plebiscit> (22. 2. 2021).
- <https://www.libelice.si/index.php/2012/10/04/brosura-libelice-1920-1922/> (10. 3. 2021).
- <https://www.kpm.si/razstave/koroski-plebiscit/> (22. 2. 2021).
- <https://www.libelice.si/index.php/predstavitev/plebiscit/> (10. 3. 2021).
- <https://www.prezihovvoranc.si/o-soli/lovro-kuhar-prezihov-voranc> (15. 4. 2021).
- <https://www.sazu.si/clani/izidor-cankar> (27. 3. 2021).
- http://www.zkdl.si/index.php?option=com_content&view=article&id=168%3Akub-korokih-slovencev-v-ljubljani&catid=74%3Aostale-skupine&Itemid=96 (17. 3. 2021).
- <https://fran.si/iskanje?Query=demago%C5%A1ko&All=demago%C5%A1ko&View=2> (17. 3. 2021).
- <https://www.knjiznica-celje.si/domoznanski-spomini/item/nova-doba> (15. 3. 2021).
- <https://www.kamra.si/novice/item/4-januar-1919-zacel-izhajati-celjski-casnik-nova-doba.html> (17. 3. 2021).

VIII PRILOGE

8.1 ANKETNI VPRAŠALNIK

0% 100%

Koroški plebiscit

Sva Kristina Bahč in Nika Lebeničnik, dijakinji 4. letnika I. gimnazije v Celju. V okviru raziskovalne dejavnosti Mladi za Celje izdelujeta raziskovalno nalogo na temo koroškega plebiscita. Anketa je anonimna, odgovori pa bodo uporabljeni izključno za namen raziskave. Vljudno vas prosiva, da si vzamete nekaj minut in s klikom na Naslednja stran pričnete z izpolnjevanjem ankete.

Naslednja stran

Spol

- Moški
- Ženski

Starost

- do 15 let
- 15-25 let
- 25-40 let
- 40-60 let
- nad 60 let

Katero izobraževanje obiskujete oziroma katero stopnjo izobrazbe ste zaključili?

- Osnovnošolsko
- Srednješolsko (poklicno ali strokovno izobraževanje)
- Srednješolsko (gimnazijsko izobraževanje)
- Višješolsko
- Univerzitetno in več

Kako bi ocenili svoje poznavanje koroškega plebiscita? (1 - o tem ne vem ničesar, 5 - o tem vem zelo veliko)

	1	2	3	4	5
Ocena poznavanja:	☐	☐	☐	☐	☐

Kaj je bil vzrok za izvedbo koroškega plebiscita?

- Italija je želela uveljaviti pogoje iz londonskega sporazuma.
- Želja Francije po pridobitvi novega ozemlja.
- Spor med Avstrijo in Kraljevino SHS za koroško ozemlje.
- Spor med Avstrijo in Italijo za koroško ozemlje.

Kdaj so izvedli koroški plebiscit?

- 16. 4. 1915
- 10. 10. 1920
- 3. 10. 1929
- 1. 9. 1939

Kako je koroški plebiscit vplival na položaj koroških Slovencev?

- Slovenci smo z njim pridobili veliko spornega ozemlja, položaj Slovencev na ozemlju, ki je prešlo pod avstrijsko upravo, pa je zelo dober.
- Slovenci lahko na avstrijskem Koroškem kupimo vse nepremičnine po nižji ceni.
- Zaradi plebiscita smo Slovenci dobili nov državni praznik, ki je še danes dela prost dan.
- Plebiscit za Slovence ni bil ugodno rešen, slovenski Korošci v Avstriji pa se še danes borijo za svoj jezik in pravice.

Poimenujte osebo na sliki. (Vir: <https://www.mladina.si/188351/oce-naroda-s-krvavimi-rokami/>)

Zakaj je bila oseba na sliki pomembna za Koroško?

- Kot general je na Koroškem izvajal številne vojaške pohode, imel pa je tudi pomembno vlogo pri propagandi.
- Na Koroškem ni imel pomena, boril se je le za štajersko mejo.
- Na avstrijski strani se je boril za Koroško in je pripomogel k temu, da Slovenci nismo dobili zelenega ozemlja.
- Na Koroškem je ustanovil številne tovarne, ki so bile pomembne za gospodarski razvoj Koroške.

Poimenujte še vsaj dve osebi, ki sta se borili za severno mejo.

Naštejte propagandna sredstva, ki sta jih uporabljali državi v sporu.

Kakšne barve so bili volilni listki posamezne države?

- Avstrijski beli in jugoslovanski rdeči.
- Avstrijski modri in jugoslovanski beli.
- Avstrijski zeleni in jugoslovanski beli.
- Avstrijski rdeči in jugoslovanski zeleni.

Ali ste že slišali za Libeliče?

- Da
- Ne

Kaj se je zgodilo z Libeličami po plebiscitu?

- S plebiscitom so prešle pod avstrijsko upravo, a so se vaščani uspešno uprli in dosegli priključitev h Kraljevini SHS.
- S plebiscitom so takoj prešle pod jugoslovansko upravo.
- S plebiscitom so prešle pod jugoslovansko upravo, a so se vaščani uspešno uprli in dosegli priključitev k Avstriji.
- To je vas na Dolenjskem, zato ni povezana s koroškim plebiscitom.

Kateri pisatelji so pisali o koroškem plebiscitu in o koroških Slovencih?

Možnih je več odgovorov

- Ivan Pregelj
- Josip Jurčič
- Prežihov Voranc
- Florjan Lipuš
- Miško Kranjec
- Izidor Cankar

Odgovorili ste na vsa vprašanja v tej anketi. Hvala za sodelovanje.

[Prejšnja stran](#)

[Konec](#)

8.2 INTERVJU Z GOSPO ROSANO KUSTERLE

Rosana Kusterle je upokojenka, ki v prostem času rada bere in raziskuje. Je potomka koroškega Slovence, ki je bil aktiven član Kluba koroških Slovencev. Rodila se je leta 1936 v Celju. Najprej je kot učiteljica delala v Rogaški Slatini, nato pa se je leta 1965 zaposlila kot učiteljica v Osnovni šoli Glazija, kjer je delala z otroki s posebnimi potrebami. Preizkusila se je tudi v vlogi ravnateljice med leti 1973 in 1978 na Osnovni šoli Glazija. V šolskem letu 1989/1990 je prejela Roševo priznanje za življenjsko delo, nato pa se je upokojila.

Kdaj in kje se je rodil Vaš oče?

»Oče se je rodil leta 1903 v mali vasici blizu Celovca na Koroškem.«

S čim se je ukvarjal?

»Bil je tiskar pri Mohorjevi družbi. Bil je tudi večč pisanja in znal je ravnati s papirjem.«

Kdaj in zakaj se je odselil iz rodnega kraja?

»Oče se je s sestro in starši skupaj z Mohorjevo tiskarno najprej preselil iz Celovca na Prevalje. Toda na Prevaljah je tiskarna, v kateri je služboval, postala premajhna, zato so iskali novo, bolj prostorno lokacijo. Večjo stavbo so kmalu začeli zidati v Celju, kamor se je leta 1927 prestavila Mohorjeva tiskarna in z njo tudi njeni delavci z družinami. V Celju je spoznal mamo, ko je zahajal na kosilo v Evropo, kjer je bila mama zaposlena. Poročila sta se 1932 in si ustvarila družino. Odraščala sem z dvema sestrama.«

Ali se je Vaš oče preselil s Koroške izključno zaradi tiskarne?

»Da, preselil se je izključno zaradi tiskarne. Večina zavednih Slovencev, delavcev, ki so se učili v Mohorjevi tiskarni, se je namreč skupaj z Mohorjevo tiskarno preselilo v Celje. Zelo malo jih je ostalo v Avstriji. Ko se je tiskarna selila v Slovenijo, so namreč najeli vagone, na katere so naložili tiskarske stroje, nato pa so se na isti vlak vkrcali še delavci in njihovi sorodniki.«

Ali je Vaš oče kdaj govoril o razmerah na Koroškem? Kako je bilo tam pred selitvijo?

»Oče ni nikoli govoril o razmerah pred plebiscitom. Vedeti moramo, da je na Koroškem živel le 16 let, preostali čas je preživel v Sloveniji. Umrl je leta 1983, star 80 let. Rad je pisal, znal je delati s papirjem in črnilom, kajti celo življenje je delal kot tiskar v Mohorjevi tiskarni. Zanimivo je, da nikoli ni govoril ali pisal o Sloveniji, temveč o Koroški. Njegovo srce je ostalo na Koroškem, kljub temu da je tam preživel malo let. Lahko bi rekli, da so bila to leta, ko človek dozoreva in ko oblikuje svojo identiteto.«

Gospa Rosana nama je še zaupala, da ji je starejša sestrična, ki je živela na Koroškem, nekoč povedala, da so avstrijski Nemci zelo grdo ravnali s Korošci. Njenega očeta so koroški fantje tako zelo napadali, da ni mogel sam hoditi v šolo, temveč ga je moral v šolo spremljati brat. Korošcem so v okna metali celo kamenje. S tem so jasno nakazovali, da se jih želijo znebiti, saj so bile takrat meje drugače začrtane. Koroški Slovenci so bili zanje za vedno tujci.

Ali je veliko Vaših sorodnikov ostalo na Koroškem?

»Z družino so se v Slovenijo preselili očetova starejša sestra in njegovi starši. Na Koroškem pa sta ostala očetova mlajša sestra in njegov brat. Sestra je šla v samostan v Tinju. Njegov starejši brat je bil vpoklican v vojsko in je padel v prvi svetovni vojni, njegov mlajši brat pa je študiral bogoslužje ob podpori cerkve ter služboval na Koroškem v težko dostopnih vaseh. Tudi on se je čez leta preselil v Slovenijo.«

Kako je Vaš oče doživljal oziroma ostal povezan s primarno družino?

»S sestro, ki se je preselila v Celje, sta bila zelo povezana. Vsako nedeljo nas je obiskala. Z ostalimi je bilo težko ohraniti stike, saj je bil to čas, ko še nismo poznali moderne tehnologije, niti telefona. Tesnejše stike so spet vzpostavili šele po drugi svetovni vojni.«

Ali je Vaš oče kdaj govoril o Klubu koroških Slovencev?

»Z mano in sestrama je malo govoril o tem, saj smo bile še premajhne, morda je o tem več govoril z mamo. Spomnim pa se, da je večkrat omenil, da gre na sestanek.«

Ali je Vaš oče doma kdaj govoril v nemščini?

»Doma se nikoli nismo pogovarjali v nemščini, spomnim pa se, da me je oče nagovarjal, da bi se učila nemško.«

Ali je Vaš oče rad zahajal na Koroško?

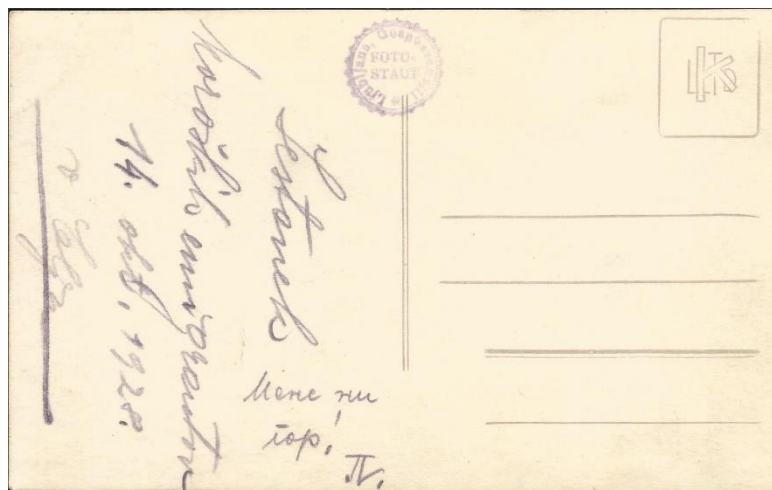
»Zelo rad, vsako leto smo šli tudi na družinski izlet na Koroško, pogosto na Uršljo goro. Koroška mu je bila domača tako kot Ljubljana, kjer so živeli njegovi dobri prijatelji, prav tako potomci koroških Slovencev. Zanj mej ni bilo.«

OPOMBA:

Gospa Rosana nama je tudi zaupala fotografijo, na kateri so udeleženci sestanka koroških izseljencev, ki je bil 14. oktobra 1928 v Celju. Tega srečanja se je udeležil tudi njen oče Peter Kusterle.

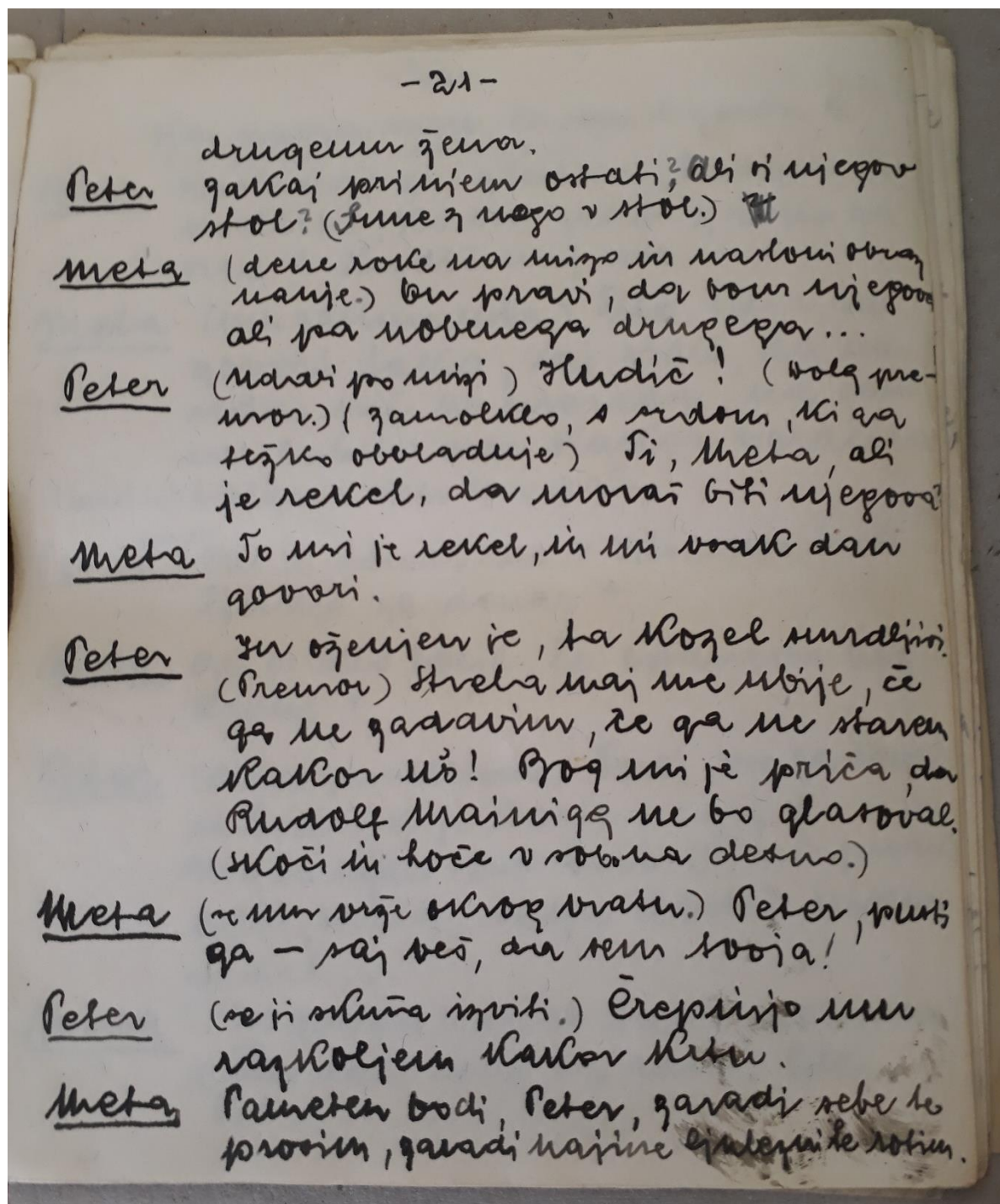

*Slika 40: Sestanek koroških emigrantov
(Vir: osebni arhiv Rosane Kusterle)*

Slika 41: Hrbna stran slike s sestanka koroških emigrantov
(Vir: osebni arhiv Rosane Kusterle)

8.3 ROKOPIS IZ AGITACIJSKE IGRE PLEBISCIT IZIDORJA CANKARJA

Slika 42: Rokopis Izidorja Cankarja (odlomek iz igre Plebiscit)
(Vir: Knjižnica SAZU)

8.4 DODATNI IZBOR LITERARNIH ODLOMKOV

Krinke si poiščejo obraze

/.../»Dovolite še eni vprašanje, gospod Vinko Zwitter. Kako sploh občutite ogroženost vaše kulture, ki je na tem zborovanju predmet obravnavanja, in kako jo prenašate? Kje vidi ta norec še kaj kulture, zakaj ne neha stikati za stvarmi, ki jih kratko malo ni? Čemu mi ne da miru? /.../ Niso množice kršile zakonov javno, brez sramu in strahu, pred očmi varnostnih organov? Saj nikoli niso imele nič proti Slovincem, te čedne koroške množice, samo Koroška je morala biti vselej nemška. Tudi danes prav ničesar nimajo proti njim, samo njihovega jezika ne trpijo; njihove napise so iztrebili. /.../ Kar s seboj jo ponesite, to svetlo luč, če vam služi. In sporazumevanje, in dialog, in zблиžanje, in sožitje, in vse izmenjave, vse vzemite s seboj; nam te stvari presedajo. Kaj si naj nadejamo od njih? Brce so edina govornica, ki jo ti ljudje razumejo. In povejte papežu, da se mi je o njem sanjalo in da imajo njegovi žegnani slovenski verniki na Koroškem samo podložniške dolžnosti in nekaj jezikovnih pravic in nič več. Pojasnite mu, da narodnih pravic sploh nimajo.«/.../ ⁴⁶²

Herkulovo odlašanje (priročnik za narodne delavce)

/.../»Takole se je zgodilo: neki čuš, eden izmed vodilnih, je prečkal celovški glavni trg. Prav v trenutku, ko je došel vštric Herkula, mu je ta treščil svoj kij po glavi. Čuš je bil pri priči ubit. Malo prej je še obujal sanje, tam pri Moserju ali Costi, po službi s tovariši, obujal sladkotrpne sanje, trdosrčne, že v Miru razpisane sanje, torej stoletne, vseskozi zanesljive sanje. Sanjalo se mu je o voditeljih, ki so peljali ljudstvo v obljubljeno deželo, zato je bilo ljudstvo brez vodstva; vlivali so mu poguma, zato je bilo brez poguma; krepili so njegovo življenjsko voljo, zato je bilo brez življenjske volje; dopovedovali so mu, da je enakopravno in enakovredno, zato se je čutilo neenakopravno in neenakovredno. Vendar to niso bile sanje, temveč resnica. Dragi ubiti čuš, zasanjal si se bil v resničnost; odšel si pripravljen s tega sveta. Čuši so čuječa manjšina, vedno pripravljena za odhod, stalno na tekočem o poslednjih stvareh; že vnaprej sluti, kdaj bodo prišli ponjo, na tekočem je in ko pride čas, gre naproti.«/.../ ⁴⁶³

Izidor Cankar, Plebiscit (odlomek)

/.../ MAINIGG: (sede za mizo) No, kaj je rekel Pluck?

PEPŠ: Tako so rekli, da so čudno veseli, ko pri nas vse tako dobro stoji. Vprašal sem jih, če imajo kaj šnopsa, pa ga nimajo prida v Celovcu in ves ta čas nisem kapljice pokusil (obrača prazen frakelj)

⁴⁶² Lipuš, 1973, str. 106–108.

⁴⁶³ Lipuš, 1973, str. 114.

MAINIGG: No, in? (nestrpno) Kaj je še rekel Pluck?

PEPŠ: Heil, so mi pač rekli, nič se ne bojte! Pojutrišnjem bodo Čuši punkeljce povezali in bežali na Kranjsko. Heil, so rekli, ampak šnopsa nimajo in jaz sem v vodo padel, ko sem šel čez jezero. Prehladil sem se in ne rečem dvakrat, da ne bom zbolel, ko bo treba iti h glasovanju.

MAINIGG: (nestrpno) Meta! (premor) Meta! (Meta pride) Daj mu še eno mero, pijancu. (Meta odide s frakeljnom) Ali je dal Pluck kaj pisma zame?

PEPŠ: Nekaj so dali (stika po žepih) Tole bo menda (izroči pismo Mainiggu, ki ga odpre in bere. Medtem) Heil, so rekli, vse je naše, v Borovljah in Velikovcu in Št. Jakobu in Kapli in Grebinju ... hoch deutsch (Meta prinese frakelj) Hoch, Meta! Srček moj.

/.../

MAINIGG: Ali ti niso dali denarja? Pismo pravi, da mi pošiljajo denar za agitacijo.

PEPŠ: O, glej ga šmenta. Na to sem pa kar pozabil. (odpre prazni nahrbtnik in ga strese na mizo) Pa mi ja ni v vodo padel, ko sem utonil. Ti šment ti tak – ali so mi pa Čuši vzeli. (Išče.)

MAINIGG: (grozeče) Ti, Pepš!

PEPŠ: (navihano) Ali dobim še en frakelj, če ga najdem?

MAINIGG: Denar sem, pijanec!

PEPŠ: Lej no, pa sem ga res dobil (izroči ovoj)

MAINIGG (razvije ovoj in šteje)

PEPŠ: Če ga je kaj preveč, ga dajte meni, so rekli gospodje v Celovcu, pa tudi če ga ni preveč, ga lahko meni daste, so rekli gospodje.

MAINIGG: Na, in ne laži kar naprej! (mu vrže bankovec)

PEPŠ: Bog lonaj, gospod Mainigg, in če res ne smem več lagati, vam že moram reči, da mi je ta jugoslovanski papir ljubši kakor naš nemški. Heil Wiecher, heil Luschnigg./.../⁴⁶⁴

/.../MAINIGG: Vino pij, Pepš, da se ne upijaniš prehitro, še te bomo potrebovali. – Glejte, možje, jaz sem vse zastavil za našo stvar, svoje premoženje, svoj dom in skoraj bi rekel svojo glavo – ti se pa bojiš, Wiecher? (Meta prinese vino in odide. Natoči.) In če bi se res zgodilo, kar mi ti pripoveduješ, če bi vsi tisti, ki so mi v roko segli, snedli svojo besedo, če bi vsi tisti, ki so od mene denar vzeli, postali nehvaležni, če bi vsi tisti, ki so še danes starši deutsch gesint

⁴⁶⁴ Cankar, *Plebiscit*, 1. dejanje, 2. prizor.

(nemško usmerjeni), jutri postali Čuši in hecarji – kaj meniš, da se bomo vdali, Wiecher? Glej, to pismo, ki sem ga danes prejel iz Celovca ...

PEPŠ: Res je, jaz sem ga prinesel, saj se mu morda še pozna, da sem v vodo padel.

MAINIGG: Molči no, Pepš! Tu mi piše sam gospod Pluck, da je ententna komisija na naši strani, da je Volkswehr pripravljen in le (zažvižga) zažvižgati mi je treba, pa bo tukaj. Kärnten bleibt ungeteilt (Koroška ostaja NE(RAZ)DELJENA), naj bo tako ali drugače. Če si ne osvojimo Koroške z glasovnicami, jo bodo branile nemške puške, da veste!

WIECHER: O, le pušk nikar, že iz vojske sem jih sit. Puške niso nič prida, pa naj bodo te ali one.

MAINIGG: Saj jih tudi treba ne bo, Wiecher, z denarjem se vse opravi. Sedaj pojdemo še enbart k tistim, ki so omahljivi in ne bomo nič šparali s stotaki. (Natoči in trči) Korajžo pa Heil und Sieg!

VSI: Heil!

PEPŠ: (zapoje napak) Vom Tal bis an die Gletscherwand (Od nižine, do ledeniške stene)

VSI: Tön' deutsches Lied im Kärntnerland (Naj se glasi nemška pesem na Koroškem) (trčijo) Heil, Heil, Heil! (pijejo)/...⁴⁶⁵

/.../LUSCHNIGG: Ali ti nisem rekel, Wiecher, da počakajmo – saj še nič ne vemo, kako je. Počakaj, pravim.

WIECHER: Ravno to je, da nič ne vemo. Prej je imel usta polna besedi, zdaj pa molči kot grob in cajtenge bere, vidiš! Ti pa jaz povem, Mainigg, če nočeš vedeti: Slovenci so zmagali, boš videl, da so res.

MAINIGG: Kdo bo le poslušal tega Wiecherja, ta jamer? Kar naprej goni svojo! Kdo pravi, da so Slovenci zmagali? Na, tu beri, če hočeš: »Die Abstimmungsergebnisse sind uns noch nicht aus allen Gemeindes zugekommen. Aus den bisjetzigen Meldungen geht hervor, dass die Slowenen am vergangenen Abstimmengstage mit unzähligen Gewalt – und Agitationsmitteln die wahre Meinung der Bevölkerung zu fälschen bemüht ...« (Rezultati glasovanja še niso prispeli iz vseh občin. Iz dosedanjih poročil izhaja, da so Slovenci skušali na dan glasovanja z neštetimi prisilnimi in propagandnimi sredstvi ponarediti resnično voljo ljudstva.)

⁴⁶⁵ Cankar, *Plebiscit*, 1. dejanje, 3. prizor.

WIECHER: (mu seže v besedo) To že vem, to so vedno pisali. Kako so glasovali na Koroškem, to mi povej, to!

MAINIGG: Tu, vidiš, poslušaj: »Aus einigen Gemeinden haben wir die Nachricht erhalten, dass unerwartet viele gegen Jugoslawien gestimmt haben« - ali si slišal, Wiecher, unerwartet viele! – in anderen war wieder der Druck der slowenischen Agitationsmaschine zustark während sich anderorts gerade die deutsch gesinnte Bevölkerung pflichtvergessen der Wahl enthielt. Das Endergebnis ist, wie gesagt, noch abzuwarten.« (Iz nekaterih občin smo prejeli obvestilo, da jih je bilo nepričakovano mnogo proti Jugoslaviji - si slišal Wiecher, nepričakovano mnogo! - v drugih spet je bil pritisk slovenskega agitacijskega stroja premočan, medtem ko se je ponekod ravno nemško usmerjeno prebivalstvo volitev vzdržalo. Na končni rezultat je treba, kot rečeno, še počakati.) No, Wiecher? Čakaj in ne jamraj kar naprej!.../ ⁴⁶⁶

/.../PEPŠ: Živijo, živijo! Ko sem šel iz Celovca, so bili gospodje tam tako žalostni, da sem si mislil v Velikovcu ... za vsak slučaj vzamem še to-le. (Seže v nahrbtnik in deli slovenske zastavice. Gre z njimi vun, zastavice mahljajo skozi okno in duri.) (Pride) Živijo, živijo! (Vzame iz nahrbtnika slovenske agitacijske letake in jih vrže med občinstvo. Wiecherju) Na, to beri!

WIECHER: Da bo le mir! O, le mir naj bo!

VSI: (s pesmijo in godbo) Da je le zmagala Jugoslavija!.../ ⁴⁶⁷

⁴⁶⁶ Cankar, *Plebiscit*, epilog, 1. prizor.

⁴⁶⁷ Cankar, *Plebiscit*, epilog, 5. prizor.